המחיר חמשים סנטים

תוכן

יותר מקורית להמושג „ערנסט"? להסתפק בהמלה „כובד ראש" של החסידים הראשונים — בזה הנני רואה מעין קלות־ראש.

ותמה אני על הסופרים שקדמונו, איך יכלו לכתוב ספרים ומאמרים ולבלי להרגיש בכל ימי חייהם, כי חסרה להם מלה נחוצה לתרגום המושג „ערנסט".

וחשיבותו הגדולה והמיוחדה של אליעזר בן־יהודה מונחת במדת הרצינות, המציינת את עבודתו בתור מחיה הלשון העברית. לרצינות כזו, למסירת־נפש כזאת, לעבודה כבירה כזו של בן־יהודה הראשון לציון והראשון להתחיה העברית, מסוגלים רק גבורי הרוח, גבורי האומה ובחירי בניה.

אנו מבקשים הלאה. ועוד הפעם היה בן־יהודה שדחף אותנו לקרוא שמות בשפתנו לכל צמחי־השדה ולכל פרחי־הגנים.

עד בן־יהודה היו בספרות־ההשכלה רק קולות, היום כבר ישנם צלילי־קולות למיניהם ולצבעיהם. חדלה השפה העברית להיות חרשית, שלא שמעה אלא „קול הרעם בגלגל" או „שאגת הארי" ולא האזינה להקולות המתלחשים, לאוושת העלים, לרשרוש המשי וכדומה. ספרותנו הספורית ידעה רק את השחוק, ולא ידעה את בת־השחוק, ומעולם לא עבר גחוך על שפתיה הכמושות.

* * *

כל שפה ושפה אוצרת בקרבה שפות שונות: שפת הילדים ושפת הזקנים: לכל שדרת־עם יש שפה מיוחדה כמו שלכל אומנות או מסחר ישנן שפות מיוחדות. לכאורה יש שפה אחת לכל בני עם אחד. אבל אם תטה אוזן ותבחן מלים תשמע כי לא הרי שפת הרופא כשפת הפרקליט, שפת החייט כשפת הסוחר, שפת המורה והמחנך כשפת העגלון, שפת הרבנים כשפת בני־השוק. כל מפלגה, כל גיל, כל אומנות ועבודה יוצרים להם שפה בתוך שפה, סגנון בתוך סגנון.

אולם בהספורים והציורים והחזיונות של ספרות־ההשכלה מדברים הילדים בשפת הזקנים, בשפת מיכה המורשתי, או בשפת קהלת בן דוד, הטבח מדבר בלשון השירה של „האזינו". יודע אנכי דרמה הסטורית אחת בספרותנו (שעבר עליה רק דור אחד, והמחבר, איש שלמד וקרא הרבה, חי אתנו כיום), ובה מדברים ילד בן שלש שנים והכהן הגדול בשפה אחת, כלומר לא בשפתם הם, כי אם בשפת יחזקאל, בשפת המרכבה.

אמנם הפרוזה של בן־יהודה רזה היא, חילונית היא יותר מדי, חדשה היא יותר מדי. אבל הוא הורה לנו את הדרך כיצד כותבים עברית וגם — כיצד לא כותבים. כלומר, מה שהורשה להמחדש הגדול, להמורד הקיצוני במלכותו של הסגנון העברי, לא הורשה לאחרים, הבאים אחריו. עת להרוס ולפרוץ גדר, ועת לבנות ולהקים גדרים, לבל יהיה הפרץ מרובה על העומד.

מעניין (גם מלה זו היא של בן־יהודה, וכל כמה שאני מתנגד לה ויש לי כמין שנאה, אולי שנאת חנם, אליה, אין אני יכול לאסרה עלי ולדחותה, יען כי אין מלה אחרת יותר רצויה ונוחה למושג זה), מעניין היה לו השוו את אוצר המלים של אחד גדולי סופרינו בדור העבר עם אוצר המלים של סופר עברי בימינו — הכתוב מדבר על המעולים שבקרבנו — למען הוכח עד כמה התפתחה והתעשרה שפתנו.

עד בן־יהודה חסרה ה ר צ י נ ו ת לסופרינו בנוגע להדיוק של הבטוי העברי. לא טובה בעיניכם המלה „רצינות". אין היא יפה? היא זרה ובלתי מצלצלת? אך האם יש לכם מלה יותר מכוונה, יותר עברית,

וניבים קבועים כמסמרות ברזל — מהם שכבר העלו חלודה. — נדמה כי כולם טובלים עטיהם בבית־דיו אחד, כולם מחקים תבנית־קדומה אחת. ואין אחד מהם מעיז לשנות מהמטבע של הנוסח, שטבעו אחרים.

בן־יהודה למד אותנו לדבר ולכתוב שיחה פשוטה. הדרישה הראשונה מכל שפה, אם יש לנו אליה איזו תביעה, היא הבהירות, אם ידבר בה המשרת, או המשורר והחוקר. ראשונה עלי לדעת, דודי, מה אתה סח. הלא לא נדבר או לא נכתוב ע"ד גהוץ נעלים וכדומה בסגנונו של ישעיה או של צופר הנעמתי.

ובן־יהודה היה לנו למופת בפשטות לשונו, באופן דבורו העברי. הרחוב לחוד והספרות לחוד. הוא הכניסנו לבית־היוצר של השפה להתבונן אל חוקיה הפנימיים ואל רוחה החי ואל אופן גידולה, צמיחתה והתהוותה.

עד בן־יהודה חשבו הסופרים של תקופת ההשכלה, של דור שלטון „טהרת הלשון", לפי מספר המלים, שהרשו להם לעצמם להשתמש בהן. הרגל היה לפי הנעל. עיני העלמה המתוארה היו בנות הצבעים הנמצאים רק בתנ"ך. עינים בנות צבעים אחרים לא היו. אסור היו להיות. השפה היתה עוורת, ובאופן היותר טוב קצרת־רואי. אחת היא אם צדק בן־יהודה בשמות הצבעים, שהחל להשתמש בהם, אם לא. העיקר, שהחל לבקש שמות לצבעים. והוא גם מצא אותם בספרותנו העתיקה והרחבה, או שיצר בעצמו שמות לצבעים ברוח השפה, במשקלה ובגזרתה. ואת החומר ליצירתה מצא בתנ"ך או בספרות המאוחרה. רבים מהשמות האלה כבר נתקבלו בספרותנו של היום, ואין עוד מערער עליהם. מי היה מרשה לעצמו, עד בןיהודה, לכתוב, למשל, „עינים כחולות" או „לחיים ורדיות"? עד בן־יהודה לבשו כל הנפשות העושות בהספורים העברים רק מחלצות. והפקחים שבסופרינו, שכבר החלו להבדיל בין בגדי הזקנים לבגדי בני הדור החדש, היו מציינים הבדל זה בלשון מחוכמה כזו: הזקנים היו „מאריכים בעליונים ומקצרים בתחתונים", ובני הדור החדש הפכו את הסדר: „קצרו בעליונים והאריכו בתחתונים". בן־יהודה החל לבקש שמות גם להבגדים ולשמלות הנשים של היום, שמות גם לנוסחת התפירה. לולא זאת לא היו הקוראות, בנות המין היפה, סולחות לנו, הסופרים העברים, לעולם. הנה עמלות, טורחות ומדקדקות בכל מיני התלבושת, ואנחנו היינו מזלזלים בכל אלה הדברים, והיינו, עד בן־יהודה, פוטרות אותן בשמות הנמצאים בישעיה פרשה ג'. כאלו לא עשתה המודה (בלשון בן־יהודה „א פ נ ה") של הנשים, חלילה, מימות בן־אמוץ עד היום הזה אף פסיעה אחת קדימה.

בן־יהודה התיר וגם דרש לבקש שמות לכל בגדי בני אדם. הלכו הסופרים הצעירים בדרכו, בקשו וגם מצאו. יגעת — מצאת. בספרות ההשכלה לא היו אלא שושנים וחבצלות. לפרחים אחרים לא היה כל זכר. והיום כמה פרחים וצמחי־שדה כבר ישנם באוצר לשוננו, ועדיין

העתונים שהוציא בירושלים, והייתי מתענג על מאמריו בשאלות הזמן ובשאלות התחיה העברית. רבים ממאמריו, שהיו מצוינים ביושר הגיונם, במרץ לשונם, ברוחם החי ובאש קנאתו להתחיה העברית, שמורים עד היום בזכרוני. מעט מעט הייתי למעריצו של בן־יהודה, איש המופת הזה, בעל רצון הברזל. ורבות למדתי ממאמריו וחקירותיו בחכמת לשוננו בנוגע לשמוש השפה העברית, ועל זה אני חייב לו תודה כל הימים.

לא החדושים עצמם שחדש בן־יהודה הורוני דעת והקלו לי עבודתי בספרותנו (אף כי רבים מחדושיו ביצירת המלים ואופן שמושן נבלעו מאליהן בשפתנו העברית של היום, ואין מרגיש עוד כי חדושים הם וכבר שכחו מי היה המחדש), כי אם הדרך אשר בחר לו היתה לי לעינים.

בן־יהודה היה הראשון שבחבורת סופרי הדור, אשר ערב את לבו והעיז את דעתו לשנות את ערכי המלים בשפתנו. ושנוי־ערכין זה הכניס בה רוח חיים. הוא היה הראשון בין סופרינו, שהחל לבדוק לאור הנר של החקירה הלשונית כל מלה וכל ניב, כל נטיה וכל משקל, אם יש להשתמש בהם כיום, אם מתרגמים הם כל צרכם את מושגינו החדשים. הוא סלל הדרך, ואנחנו הלכנו בעקבותיו, אם כי פעמים רבות גם נטינו מדרכו, לבקש לנו מסלה מיוחדה. הוא התיר את הבדיקה, ואנחנו השתמשנו בה.

ומה שונה הכתיבה בעברית של היום מאותה הכתיבה של לפני דור אחד. אז היה מורגש כי כבר נתק הקשר בין המושגים ובין המלים. הסופר היה מביע רעיונותיו רק בקירוב, רק על פי אומדנה, על ידי איזו המצאה לשונית. השתמשו ברבוי של מלים למעוט של הגיונות. סחור סחור הלכו להרעיון ואל עצמו לא קרבו. נדמה כי כבר נתפרדה החבילה בין המחשבה ובין בטויה. עד שבא בן־יהודה ובקש לקשר את המלה אל תוכנה שלא יהיו כאויבים זה לזה.

רבים מן הסופרים היו מוותרים ברצונם הטוב על העושר הרב שבשפתנו (גם את השפה התנ"כית לא נצלו כראוי). הסגנון העברי היה דל למרות מליצותיו הצבות. בא בן־יהודה ופתח לפנינו את אוצרות שפתנו המרובים ועשה אותם עוברים לסופר· הוא גם לימד אותנו להשתמש במלה אחת מוצלחה, נאותה ומכוונה לעניז, במקום שפעת מלים שחנקו את גרעין המושג בכובד הקליפה.

בן־יהודה היה הראשון שהכשיר את שפתנו לדבור חי, לשיחה פשוטה בעניני יום יום. לפניו היתה השפה העברית כלה נאה ומסורבלה תכשיטים. אבל אסורה בהנאה. זו היתה כלה מתה בלי אות חיים. בא בן־יהודה והכניס זרם של חיים באבריה היבשים והמתים.

להסופרים העברים של דורות עברו חסרה האישיות בסגנונם· זה היה סגנון כללי, סגנון מפוטם פסוקים או שברי מקראות, מפוטם דוגמאות

האולם היה מלא מפה לפה עד אפס מקום, וכל גדולי וזקני העיר פאריז המפורסמים ישבו ועמדו צפופים ודחוקים. והנה הפרופיסור הישיש בראון סיקואר עולה על הקתדרא, פניו קומטו כתפוח צלוי, על ראשו קרחה, גבו כפוף וכולו אומר רפיון. שקט ודממה בבית, כל העינים נטויות להזקן בן תשעים, אשר עוד מעט יגלה סודות החיים ורזי הטבע.

— אחר עמלי שעמלתי זה עשרים שנה, — נשמע קול בראון סיקואר הרועד — עלה בידי להמציא „מיץ־חיים" חדש, שיש בו סגולה מיוחדת לעשות את הזקן לנער ובלע הזוקן לנצח, וזאת תורת המיץ הזה: ולקחתם אברי חזירי־הים או של גורי־כלבים חיים, ושחקתם הדק היטב ומהלתם את האברים הכתושים במים צרופים וזרקתם את המיץ הזה מתחת לעורכם. אז יפרח הישיש והרגיש את עצמו צעיר לימים, והזקנים, אשר כבר נס ליחם וכבר כהו עיניהם, דשנים ורעננים יהיו. גם אני בעצמי כמעט שהייתי עובר ובטל מן העולם, אך אחר שזרקתי מתחת לעורי את סם־החיים שמצאתי בעזרת מדעי־הטבע וחקירותי בחכמת־החיות, שבתי לימי שחרותי, והנני מרגיש כיום חיים חדשים בכל בדי עורי ויצורי גוי".

בצאתי מהסורבונה שמעתי שיחה כזו בין הזקנים:

— אין לי חפץ בכל ההמצאות השונות והחדשות של תורת־הרפואה, אשקה עורי את ה„מיץ" של סיקואר ולא אדע זקנה.

— אשליך את הכבלים, אשר שמו עלי חוקי תורת הבריאות, כי המיץ של בראון סיקואר יהיה שקוי לעצמותי.

— גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע, כי „סם החיים" של סיקואר עמדי.

— „עמא פזיזא — קרא אחד חכמי צרפת, ששמע את שיחת הזקנים — ידוע תדעו, כי סדרי בראשית אינם משתנים וחוקי הטבע לא ישנו תפקידם להאיש שהגיע לזקנה ושיבה. וכל זקן, אם כבר יבשו עצמותיו ואפסו כחותיו, אשר יזרוק את „סם החיים" של סיקואר מתחת לעורו הצפוד הריהו מתחייב בנפשו, כי על ידי זה ינתק פתיל חיים עוד בטרם בוא עתם".

האם הדברים האחרונים האלה אינם תשובה נכונה גם על שאלתי בדבר תחית שפתנו הזקנה?"

* * *

מדברי המובאים, שנכתבו לפני כשלשים שנה, יראה הקורא, כי גם אני התנגדתי, ככל הסופרים הזקנים והצעירים של הדור ההוא, לחדושיו של בן־יהודה ולהמהפכה שעשה בשמוש השפה העברית. אולם אחרי אשר קראתי את מאמרו של בן־יהודה הנזכר (הוא היה המאמר הראשון שקראתי ממנו) הייתי לקורא תמידי של „הצבי", אחרי כן של „האור" וה„השקפה",

וביחוד סגנון של שיחה, לא די לאדם להיות בעל כשרון גדול. בכשרונו בלבד לא יעשה מאומה, כי נצרך לו מופת, דוגמה ללמוד ממנה, והמופת הזה לא היה לסופרינו. בכל ימי חייהם לא שמעו אנשים מדברים ומשתעים עברית, ועל כן לא יכלו ליצור להם סגנון של שיחה. אבל אנו יושבים בירושלים, וכל דבורינו כל הימים עברית. היהודים יושבי ירושלים, במשך מאות שנה יצרו להם סגנון של דבור פשוט לעניני החיים של כל יום ויום, ואת סגנון הדבור החי הזה נסינו להביא בלשוננו. ידע ידענו, כי הסגנון הזה אינו „על טהרת לשון הקודש" שבתנ"ך, ידענו, כי הדבור הזה הוא כעין ז'רגון, ולא נחשב, כי כמו שהוא בהיותו עתה הוא טוב וכשר, לא. חפצנו הוא להעלות את הז'רגון הזה למעלת סגנון הספרות. חפצנו הוא לתת לו עליה, לנקותו, לטהרו, וידענו כי לא בפעם אחת נצליח בזה. אך דבר ברור הוא בעינינו כי רק בזה נתן ללשוננו החיות החסרה לה. חפצנו הוא, להשתמש בהחיות אשר בדבור הפשוט אשר יצרו היהודים בירושלים, ומעט מעט לנקותו מהפסולת שדבקה בו ולהעלותו „למעלה עליונה".

— למה לנו לקרוא — אמרו לי סופרים צעירים אחרי קראם את המאמר המובא — למה לנו לקרוא בכתבי־קודש, אשר מספר מלותיהם, באוריהן ומפרשיהן, למה לנו ללמוד דקדוק שפתנו וחוקיה ולמה לנו לבלות שנותינו בקריאת ספרי סופרינו המצוינים, אם יש לאל ידנו לקנות שלמות בסגנון שפת עבר על ידי „מיץ־החיות" שהמציא בן־יהודה. נשתמש בשפה הנלעגת של הירושלמים ובשיחותיהם הנשחתות ונעשה חיל ונגביר ללשוננו.

האמנם החכם בן־יהודה וסיעתו יביאו רוח חיים בעצמותיה היבשות של שפתנו? האמנם שפתנו תחדש כנשר נעוריה והיתה לה עדנה אחרי בלותה? או אולי תחבולותיהם של כל הסופרים האלה תועילנה לשפתנו הזקנה כעלוקות למת? מי יודע אם לא יהיה „מיץ־החיים" שהמציא בן־יהודה סם מות לשפתנו? האמנם כה דלו כחותיה של שפתנו, כי צריכים אנו לסמים מלאכותיים בשביל להחיותה? בדרך מי מהסופרים החדשים אלך? את מי מהם הצדק? חפשתי בספרים, שאלתי בעצתם של סופרינו הגדולים ולא מצאתי כל תשובה על שאלותי אלה, עד שבאו החיים בעצמם ופתרו לי את חידתי. ומעשה שהיה כך היה: אחרי קראי את המאמר „חיות השפה", ואני יושב אז בפאריז על נהר סינה. באחד הימים עברתי על פני הסורבונה ואראה מודעה על הלוח העשוי לזה: „היום ידרוש החוקר בחכמת החיים בראון סיקואר על אדות הזקנות".

נכנסתי גם אני אל האוניברסיטה לשמוע את מדברותיו של החכם הזקן, אשר זה שבעים ושתים שנה הוא יושב באוהל המדע ועוסק בחכמת החיים וידיו לא פסקו מעשות בחינות ונסיונות שונים בחיות שונות.

לא מלים, כי אם מרגליות יקרות אני חורז בחוט השני; לא אותיות, כי אם אבני־חן אני שוקל על כפי. ואחרי כל שקידתי העצומה ועמלי הגדול הנני מרגיש כי בכל אותם הדברים, שאני מוציא מתחת עטי חסר דבר־מה, לא דבר־מה, כי אם העיקר, אותו דבר הנותן רוח חיים ובטוי נאמן לילדי הרוח. המלים העבריות לא הלבישו את רעיונותי עור ובשר, כי אם העלו עליהם קרום מטושטש שאינו הולם כלל. עלי להוכח בכל פעם, כי למרות שטרחתי הרבה להתאים את המלים עם רעיונותי, למרות ששקלתי במאזני שכלי והרגשתי כל הגה וכל אומר היוצא מעטי, — למרות כל אלה נטו רעיונותי הצדה והמלים לא הביעו את אשר היה עליהן להביע, משום שלא מצאתי בשפתנו את המלים הדרושות לי, המלים המכוונות כל צרכן למושגי. לנגד רצוני הארכתי בלשוני במקום שראוי היה לקצר, גדשתי את הסאה במקום שדרוש היה למחוק אותה, משום שחסרה לי מערכת־מלים קצרה ומצומצמה שתהא מובנה לכל קורא, עד שהעיקר במאמרי נעשה בכמה מקומות לטפל, והטפל — לעיקר.

הנני מתאמץ ללמוד אל דרך הסגנון העברי הקל והשוטף, הסגנון החי והטבעי, אל הסגנון שכולו חטיבה אחת ואינו מתפרק לחוליותיו. לתכלית זו הנני מרבה לקרוא בספרותנו העתיקה, הרחבה והעמוקה, הנני שוקד על סגנונם של בחירי סופרינו מתקופת ה„מאספים" ואילך; לתכלית זו הנני מתבל מאמרי במלים תלמודיות, במבטאים השאולים מספרי החקירה והמוסר שחוברו בשנת־הבינים; הנני משתמש גם בניבים הלקוחים מסליחות, קינות ופיוטים ישנים. ואחרי כל אלה עוד לא עלתה בידי לכתוב עברית בסגנון חי וטבעי, שהייתי חפץ לכתוב בו.

עוד אני יושב על מדוכה זו ושואל את נפשי: מאין יבוא עזרי? מי יורני דעת שפתנו וכל סגולותיה וצפונותיה, כדי שאוכל לכתוב בה צחות וברורות כאחד הסופרים האירופיים בשפתו הוא? מי יגלה לי תעלומות שפתנו וסוד יצירותיה המיוחדות לה לבדה, כדי שתצלח בידי להשתמש בה בחולין, בעניני יום יום, כמו על טהרת הקודש? והנה בא החכם בן־יהודה במאמרו „חיות־השפה" במכתב עתי „הצבי" ויפתור את שאלותי באופן כזה: „נסה נסינו — יאמר בן־יהודה — להביא בספרותנו סגנון חדש, סגנון שיחה פשוטה, חיה, סגנון של שני בשר־ודם פשוטים המשוחחים איש את רעהו אדות ענינים פשוטים, אדות עניני העולם הזה, סגנון של בני אדם מעולם המעשה החדש, המדברים בלשון בני אדם, ולא בלשון מלאכים, נביאים..." — ולהלן הוא אומר: „עוד לא מצאו הסופרים ואפילו הטובים שבהם, סגנון חי, סגנון של שיחה פשוטה, חיה, שירגיש הקורא כי לפניו עומדים אנשים חיים, מעולם המעשה של כל יום ויום, חסרון החיות הזאת ירגיש כל איש בספורי מאפו, סמולנסקין, גורדון..." — ולהלן הוא אומר: „בענין הסגנון,

יבואו וינשבו בו לא ישמיע הד לבבי הנגוע בנגעי בני אדם הלוחמים על רעיון התחיה. הנני חלי ומרגיש בכל פעם, אשר ארעיש את מיתרי כנורי אשר חורבו, נטשו ומועכו, כי אין לאל ידי להוציא קול בכי תמרורים על חלול כבוד עמנו, אנקת מטים למות על קדוש השם, קול הנשמה היוצאת מגוף שהוא חרס נשבר וכלי מלא בושה וכלימה; ובעת שתצלח עלי רוח השירה — בת־דורנו, אשר הנשיקה והעקיצה, הנועם והמרירות, הדמעות והלעג חוברו בה יחדיו, אז יפסק הגיוני באמצע, מחסרון מיתרים. יפסק בעוד שלבי הומה ונפשי רועדת...

כשלל צבעים ביד הצייר כן השפה החיה ביד הסופר האירופי. ואני, הסופר העברי, בעת שיש לי צורך בצבעים כהים או חורים, הצבעים היותר שכיחים במציאות, או בגוונים וחצאי גוונים, הנני אנוס להחליפם בצבעים בהירים ומבהיקים יותר מדי. ובעת שדרושה לציורי תכלת רכה ועגוגה, הנני אנוס להשתמש בתכלת גסה, שקשה להבדילה מקלא אילן. בכל פעם אנוס אני להוכח כי צבעים שונים חסרים לי בשפתנו העניה. אין לי כל יכולת לערוך דמות נכונה להבריאות הנאות המרחפות בדמיוני.

הסופר האירופי הוא הבורא וילדי רוחו המה ילדים חיים, ומהם גם בני אל־מות. ואני, הסופר העברי, הריתי, חלתי וילדתי לבהלה גלמים מתים, יצרתי פסלים אלמים או „חנוטי מצרים", גזרתם רקבון והרכבתם שרידי מושגי קדם, ומה גדול שברי, אם ילדי רוחי, חלק מנשמת נשמתי, יובלו מבטן לקבר הנשיה. ואולי רק השואלים באוב יבואו וישתטחו על קברם.

הסופר האירופי ושפתו שהוא כותב בה קשורים ואחוזים, צמודים ודבוקים זה בזו. ורק בדברנו על סופרים כאלה יצדק הפתגם „הסגנון הוא האדם". אבל אנכי, הסופר העברי, מרגיש כי תהום עמוק מפריד ביני ובין השפה שאני כותב בה. אנכי הנני בן דורי, דור הקיטור והחשמל, דור המחשבה החפשית, דור המדעים והבקורת הדקה והעמוקה, דור הנתוח החד של כל מושג ומושג — ושפתנו היא בת הדורות, שחיו לפני אלפי שנה, בת הדורות שמחשבותיהם ורגשותיהם היו מכוסים ערפל ולא הסתמנו בשרטוטים בולטים ומפותחים כל צרכם; אנכי הנני בן ארץ הצפון ושפתי היא בת ארץ הקדם, פרי המזרח ואין זווגנו עולה יפה. והבנים אשר תלד לי השפה הזקנה אנדרוגינוסים המה: חצים אבק פרחים, קוי אור הלבנה ורסיסי טל אורות וחצים קוצים ואבני גיר מנופצות.

הסופר האירופי בשעה שהוא כותב בשפת עמו אין מעצור לרוחו. אין אסורים על עטו, כי במרחב יתהלך ועשיר הנהו במבטאים וניבים הזקים או ספוגיים, דקים ורכים; ואני קומט את מצחי, מייגע את מוחי, כותב ומוחק, מוחק וכותב, מסנן, מצרף ומזקק כל משפט, כל מלה וכל אות. וכל זה אני עושה בדעה מיושבה, במתינות ובזהירות יתרה, כאלו

ראובן ברינין.

השפעת בן-יהודה על הסגנון העברי

החזיון בן־יהודה בספרותנו מעסיק אותי זה כשלשים שנה. לא כל כך מהרה נצח אותי מחיה הלשון הזה. יחוסי הפנימיים אליו החלו בפקפוקים ובספקות, כמעט בנגוד גמור. בזהירות יתרה קבלתי בשנים הראשונות לעבודתי בספרותנו את חדושיו של מניח־הלישון הזה. אולם מעט מעט נהפכתי ממתנגדו למעריצו. מעט מעט נוכחתי כי כולנו, הסופרים העברים של הזמן הזה, חייבים תודה לבן־יהודה שהיה לנו לעינים בשמוש השפה העברית לפי צרכי הרוח של דורנו, דור התחיה. ולולא בן־יהודה, אין אני יודע איך היינו כותבים כיום עברית, מבלי אשר נחנק את רעיונותינו ורגשותינו אנו.

בהפגשי בפעם הראשונה עם החזיון בן־יהודה המורד הגדול במלכות הסגנון העברי של הדור העבר כתבתי את הדברים הבאים *):

הסופר האירופי הוא היוצר והשפה החיה שבה הוא כותב כחומר רך בידו, וכל צורה שהיוצר נותן לה היא מקבלת. לא כן הסופר העברי הכותב בשפתנו הקדושה! ומבשרי אחזה זאת. בשעה שאני עושה מלאכתי על אבני הספרות הנני ממשש את החומר — השפה העברית, מהפך בה, מגבלה כעיסה ומרככה כדונג, ואחרי כל עמלי לא תצלח לעשות בחמרה פריטומיה, צלם תבניתו של איש חי בזמננו עם כל שרטוטי צורתו. להפך, לפעמים דרוש לי למלאכתי זו חומר גס וקשה לפסל דמות בכור שטן, תבניתו של איזה אשמדאי, ומפני שחומר מוצק המוכן לקבל בטוי חד חסר לי בשפתנו, הנני אנוס להשתמש לתכלית זו בחומר קל, זך ודק שעושים ממנו כרובים וצעצועים. אם לא התולים עמדי!

הסופר האירופי הוא המנגן והשפה החיה — כנור בידו. המנגן הזה, חוזה חזיונות, חולם חלומות נעימים, וכנורו ישמיע זמרת־יה. ויש אשר המנגן מסתכל במציאות המרה ומתבונן בכל פגעי החיים — וכנורו ישמיע הד לבבו הרועד בקולות הנוקבים ויורדים עד תהום נפש השומע. ומה אומלל אני, הסופר העברי, אם כנורי אשר הורדתיו מעל הערבים אין לו אלא שני מיתרים וחללו מלא אבק דורות קדם. ואם גם כל הרוחות שבעולם

---

*) דברי אלה נדפסו ב„המליץ" כ' אלול תרמ"ט בשם „הגיונות סופר עברי" פרק א'.

לקבל פרס ולא יהיו נאלצים לכתב בשעה שאינה לא יום ולא לילה כאשר יעשו עתה כי נטל עליהם לעבוד למען מצוא מחיתם. יען סופרינו עתה לא יראו ברכה בעמל ידיהם; וחכמת ישראל גם היא תשגה ותעשה פרי ותפרח כאזרח רענן בארצה והיתה לברכה לכל העם. בזאת תשועת כל העם ואשר לאומתנו!

עמדו חברות אחדות אשר מטרתן היא ישוב ארץ ישראל; גם חברתנו המהוללה חברת כי"ח גם היא יסדה בסביבות העיר יפו בית ספר לעבודת האדמה ומושבה בשם „מקוה ישראל"; גם אדוננו סיר מישה מונטיפיורי. אשר כל בני עמנו יעריצו ויקדישו את שמו, גם אדוננו משה רבות עשה בדבר הזה ועוד ידו נטויה לעשות מבלי שים לב לעת זקנתו, אך כל אלה לא עשו תושיה ותולדות כל מפעליהם ומעשיהם יחד אך קלות הערך הנה אשר אין לאל ידיהן לרפא את מכת עמנו ולהעלות ארוכה לו, ומדוע? האם לא באמונה עשו גדולינו אלה את מעשיהם? האם חמלו על כספם וכחם הדרושים לדבר הזה? אך לא! לא בהם האשם, אם קצרו ידי אנשים נכבדים להוציא לפועל דבר גדול כזה הנוגע להעם כלו אם זה האחרון יותר במנוחתו ולא יתן גם הוא ידים לפעל האנשים אשר התנדבו לעשות למענו, קצרו ידי אנשים אחדים לעשות כדבר הזה לו גם יגדל עשרם עד מאד, ולכן מליצים נחוצים להם, מליצים ביניהם ובין העם, מליצים אשר יסבירו להעם את חפץ הפועלים. אשר יעירו את רוחו לבוא לעזרת הדבר ההוא, וזאת הלא היא תעודת הספרות והסופרים, ומדוע איפוא תחשה ספרותנו ומדוע ישימו סופרינו יד לפה? מדוע תחפוץ הספרות לגהות מזור אבר אחד מכל הגויה כלה בעת אשר עלינו לרפאותה בלבה? הן רבים מבני עמנו ברוסיה יחפצו עתה להקדיש חייהם לעבודת האדמה, רבים חכו כי תקנה חברת כי"ח קרקעות ברוסיה ותחלק להם לעבדם ולשמרם, והאמנם אך אדמת ארץ רוסיה תמתק לכל העם? האמנם טובה הארץ שם מאדמת ארץ ישראל אשר תוכל להעניק את עובדיה מפריה בשפע רב? ומדוע אם כן לא תעיר הספרות את לבות בני עמנו כלם לחזק בכספם ובכחם את החברות אשר כבר תמצאנה או ליסד חברות חדשות להמטרה הזאת? ניסד חברה כזאת אשר תהיה כסעיף להחברה הגדולה חברת כי"ח, אשר מטרתה תהיה לקנות קרקעות בארץ ישראל וכל הדברים הנחוצים לחיי עבודת האדמה, לחלק את הקרקעות לאלה לבני עמנו היושבים כבר שמה או לאלה מחו"ל אשר יחפצו ללכת שמה, לתת להם הכסף הנחוץ אם אין ידם משגת לעשות דרכם בכספם לבד, ועל הספרות לישא וליתן בהשאלה הזאת איך ומה נעשה, להפיץ הדעה הזאת בין כל העם, לתת חשבון נאמן בכל שבוע ושבוע או בכל חדש וחדש להראות לפני העם מה עשתה החברה במשך הזמן הזה, וכו' וכו'.

אם עשה נעשה את הדבר הזה ויכלנו עמוד ותשועת ישראל מהרה תצמח. ארץ ישראל תהיה המרכז להעם כלו, וגם אלה אשר יהיו בחו"ל ידעו כי „עמם" בארצו ישב, כי שפה וספרות לו שמה; גם השפה תעשה חיל, סופרים רבים יוֹלדו להספרות, יען שמה תהיה ביד הספרות להעניק את עובדיה ולהיות לאומנות בידם כספרות כל עם ועם, ואף אז תחדש ספרותנו נעוריה, יען סופריה לא אך מאהבה יעבדוה כי אם על מנת

לשוא נתפאר גם לאמר כי כל כלי יוצר עלינו לא יצלח להכחידנו מתחת השמים, לשוא! הן אמנם עד עתה נותר עמנו בחזקו ותקפו, כל גלי ומשברי המקרים שעברו עליו, הצרות הרבות אשר מצאוהו, האש, המים והחרב אשר שפטוהו בם לא עצרו כח לכלותנו מעל פני האדמה, אך מה נתן ללאומנו כח־ענק זה? הלא אך דתו השונה מדתי כל העמים ושנאת העמים לו, ולולא שתי אלה שהיו ללאומנו כבר חדל ישראל מהיות גוי כאשר כבר תמו עמים רבים אשר שמם נשאר אך בספר הקורות, ועתה כזאת כן גם האחרת לא תעצרנה עוד כח לסוכך על לאומתנו אשר נשארה כעיר פרוצה אין חומה, ואם רק נחפוץ כי שם ישראל לא ימחה מעל פני האדמה כי אז עלינו לעשות דבר אשר יהיה כמרכז לכל עמנו כלו,כלב בגויה אשר ממנו יזרם הדם בעורקי גוית הלאם ויתן חיים לו והדבר הזה הוא ישוב ארץ ישראל.

לא חדש הוא הרעיון הזה ולא לגלות חדשות ונצורות באתי במאמרי הפעם, כבר ראו חכמי התלמוד כי אך בזאת תשועת ישראל, כי רק בהאחז העם מעט מעט בהארץ אשר גרש ממנה, רק בעשותו זאת תרפא מכתו בימים יבאו, ויגזרו אמר: „הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה" (כתובות ק"י); „ישראלים בחו"ל עובדי עבודה זרה בטהרה הם" (ע"ז ח' ע"א, ועוד מאמרים רבים כאלה המפוזרים בכל התלמוד) ויקוו כי במאמריהב אלה ישיבו לב בנים אל אם יולדתם, כי ידעו חכמינו רוח העם אשר אליו ידברו ויבינו כי רק במשחם את הרעיון הזה בצבע הדת ורוחה יפיחו בקרבו, רק אז ימצא לו הרעיון מהלכים בין בני עמנו, ובאמת היה לאל יד המאמרים האלה להשיב את עמנו לאט לאט לארצו לולא חזקה יד הקורות הנוראות אשר עברו על הארץ העזובה הזאת במשך אלפי שני גלותנו, לולא הפכה את הארץ אשר ארץ זבת חלב ודבש חיתה לפנים לארץ משכלת בעיני יושבי אירפה, לולא שתה גם ההגדה ברוב הבליה נוספות לספר כי גם עוף השמים לא יעיז לעופף בסביבות הירדן מארס האויר אשר שם. אך כל החלומות וההבלים האלה עפו הלכו למו לאור המדע אשר הפיצו כל התרים החדשים את הארץ הקדושה בהראותם לדעת כי כאז כן גם עתה, אחרי אשר היתה שוממה כאלפים שנה, ארץ ברוכה הארץ הזאת, ארץ אשר לא במסכנות נאכל בה לחם, ארץ פוריה אשר חננה מאת הטבע בכל הוד והדר מרהיבי עין ומרחיבי לב, ארץ אשר אך ידים עמלות תחסרנה בה ולולא זאת כי אז היתה המאושרה בארצות (עיין בספרי הנוסעים הצרפתים כגרן, למאין, סלסי וכו', והנוסעים האנגלים והאשכנזים החדשים), כה יעידו ויגידו כל הנוסעים פה אחד, ועתה באה העת גם לנו העברים לעשות ולפעול למען הדבר הגדול הזה, אך הלא הוא אשר אמרתי: בכל עת הלכו החיים לפני הספרות ויעבירוה וגם ביחוס אל השאלה הזאת כנים דברי ולא חטאתי נגד הספרות. כבר

מלחמה את הקבלה והחסידות, את מנהגים קלי הערך, את המלבושים והפאות הארוכים יותר מדי וכו' וכו'. כל אלה חלפו עברו למו בספרותנו מבלי השאיר אחריהם רושם גדול בחיי עמנו. לשוא תתהלל הספרות כי היא שנתה את פני היהדות, כי בכחה ובזרוע עזה עלתה היהדות מעלות מספר במעלות ההשכלה. כבארצות המערב כן גם בארץ רוסיה לא פעלה הספרות מאומה בחיי העם, ומדוע? במה נופלת ספרותנו מספרות כל עם ועם העושות נפלאות? לדאבון נפשנו עלינו להודות כי קצר־העינים אשר לספרותנו הוא עשה כל אלה. מאז ועד עתה הלכו תמיד החיים לפני הספרות ויעבירוה, ואף ברחוק החיים ממנה רב, רק אז התאמצה הספרות גם היא לרדוף אחריהם ולהשיגם. זאת היתה תכונת ספרותנו מאז, וזאת תכונתה גם במשך הזמן האחרון; קצרת העינים היא ואיננה רואה את הנולד! אף מתי מעט מסופרינו התעלו מעל לההוה ויפקחו עיניהם לראות את העתיד ולהתבונן מה יקרה את עמנו באחרית הימים, ויבהלו בראותם מה נורא מצב עמנו עתה ומה נוראה הסכנה המרחפת על פניו, ויצאו להלחם את הדעות הנשחתות אשר בשם ההשכלה תרגולנה ואשר בקוץ מכאיב וכסלון ממאיר הנה לעמנו, אך דבריהם לא מצאו למו כמעט כל הד בספרותנו אשר תוסיף לאחוז דרכה.

אם הפרזתי מעט על המדה בדברי אלה אז אבקש סליחה מסופרינו ומספרותנו, אף אחשב כי בכלל הצדק אתי. הן רבות ידברו בדבר שאלת היהודים בספרותנו עתה. אלה יאמרו כי בהאחז העברים ברוסיה ובעבדם את אדמתה אז מאושרת תהיה היהדות כלה, ואל יחוו דעת כי אף בהוסד בתי ספר לרבנים (כל זאת ברוסיה) אז יכלו כל נגע ופגע מעמנו, ואלה יקראו בקול: הפילו את הקיר המבדיל ביניכם ובין אחיכם הרוסים ואז תעלה רפואה שלמה למכתכם! מה רבו הרופאים, מה רבו הרפואות, ומה מעט התועלת אשר תצא מכל אלה, מה נוראה המכה הטריה אשר תשאר בגוית לאומנו בהרפאו בכמו אלה!! האמנם לא תראו כי גם מבלי עזרת הספרות כבר נפל הקיר ומאומה לא תבדיל עוד בין צעירי עמנו בין אחיהם הרוסים? האמנם בהפך עשרת אלפים מעמנו לאכרים רוסים המה וצאצאיהם אחריהם לא ישובו עוד לדרכי לאמנו, האמנם בזאת יושע הלאם כלו? האמנם לא תראו כי תחת חפצכם להטיב את היהדות תדכאו נפשה? תחת הטיב גהה תפזרו מלח על פצעיה? תחת חזק אחדותה תכוה לרסיסים? מדוע לא נתרומם ולא נשלח מבטנו אל העתיד? מדוע הננו חובקים ידינו בצלחת לבלתי עשות דבר אשר יהיה כמקור נאמן לתשועת העם כלו? לשוא יהיה כל עמלנו כל עוד לא נתן מרכז להלאמית, מרכז אשר ימשוך ויקרב אליו כל אישי הגויה הזאת. לשוא כל עמל סופרינו להחיות את השפה אם כל העם כ ל ו יותר בארצות פזורות בין העמים המדברים שפות שונות, לשוא יהיה כל עמלנו כי הוא לא יצלח.

היא: אחדות הקרות בזמן העבר, ומזאת תולד אחדות הזכרונות. הגאוה והשפלות, אשר מעשה אחד בהעבר ישמח את כלם ומעשה אחד ימלא את לב כלם יגון!" ולנו העברים — אף כי מפוזרים הננו בכל קצוי ארץ — האין לנו כל אלה? האם לא יאחדנו כלנו רגש אחד, רגש קדוש וטהור, רגש נשא ונשגב להיות כלנו ערבים זה בזה? האם לא ממקור אחד חצבנו, האם לא אמונה אחת לנו? וקורות עמנו בהעבר, האם לא יקרות הנה לכלנו יחד? האם לא נתגאה כלנו באנשי הרוח אשר יצאו מקרבנו לכבוד ולתפארת, האם לא תדכה לעפר נפש כלנו בקראנו דברי ימי עמנו בימי הבינים? ומדוע איפוא נעשק התקוה לשוב ולחיות חיי לאום בארצנו השממה, האבלה על בניה אשר נדחו מכנה לארצות רחוקות זה אלפים שנה? ומדוע לא נעשה גם אנחנו ככל העמים למקטן ועד גדול, מדוע לא נעשה גם אנו דבר להגן על לאמותנו לבל תאבד ותכחד מן הארץ? הן אמנם לא בראשונה היא לעמנו להיות בגולה; גם המזמור הזה כי אבדה כל תקוה לנו לא בראשונה הוא לעמנו לשמעו. בהיות ישראל בבבל גם אז קראו רבים (אשר ארץ גלותם מצאה חן בעיניהם) לאמר: „יבשו עצמותינו, אבדה תקותנו, נגזרנו לנו" (יחזקאל ל"ז י"א). אך נביאי אל כישעיהו השני ויחזקאל, ברוחם האדיר ובעז אהבתם לעמם ולארצם, קראו בקול חוצב להבות אש: עוד תחיינה העצמות האלה, עוד ישוב ישראל ויפרח כחבצלת, וינחמו את עמם, ויחזקו את תקותם, ויראו להם את עתידותם, ויולידו בקרבם תשוקה עזה לשוב ולהאחז בארצם, ובדבריהם הבוערים העירו בלב כורש מלך פרס לתת צו: מי אשר ה' אלהיו עמו — ויעל! ואנשי רוח כחגי, זכריה, מלאכי, זרבבל, צדוק הכהן, עזרה ונחמיה, התעוררו גם המה לקול דבריהם לפעול ולעשות לטובת עמם. „העת לכם עתה לשבת בבתיכם ספונים והבית הזה חרב" קראו לעמם ודבריהם לא שבו ריקם, לא על צחיח סלע זרעו זרעיהם, כי אהבת הארץ תבער בלב עמנו, אך הפיחו בה והיתה לשלהבת־יה! אך גם לנו עתה נביאים, סופרים המגידים לעמנו פשעו, המתימרים גם המה באהבת עמם, ומה ינבאו ועל מה ישאו משאם? מה תעשה ספרותנו ובמה תשתעשע? צורות רבות לבשה ופשטה ספרותנו התקופית מאז נולדה ועד היום, ותשנה את טעמה ותחליף את מראיה־עשרת מונים. עת היתה לה להספרות אשר אך במרומי הפרנס ישבה, ההר חמדו להם האלהים, ותעד מחלצות המליצה והשיר, ויזלו בשמיה לאף כל קורא, אך עד מהרה ראתה כי כלנו בני תמותה היושבים לרגלי ההר לא נזיד לעלות לראשו זמעט מעט נרחק מעליו, ותשפיל ספרותנו ותרד מן ההר, ותט במטה הקסם אשר בידה ותהפכנה מחלצותיה פעם אחת, ותראה לעיני קוראיה והנה עוטה שלמת החכמה והמדע. אך גם בגדיה אלה לא מצאו חן בעיני הקוראים ותסירם גם אותם מעליה, ותקח חרב בידה ותצא ותערוך

בספריו היקרים, ובדברים הבוערים מאש אהבת עמו הראה לדעת מה עשתה לנו הדעה הזאת בארץ אשכנז, ארץ מולדת אביה, ומה עוד תעשה לנו אם לא נקדם את פני הרעה הזאת ולא שת לבו להחרפות והגדופים אשר המטירו עליו המקנאים לרבם בן־מנחם אשר סביב שתו עליו. ואחריו יצא גם הח' א. שולאמאן בספרו היקר „ממקור ישראל" ויחזק את דבריו בהראותו מה מאד השחיתו את דרכם כל הנוהים אחרי בן־מנחם בתתם כתף סוררת להיהדות ולהעברים. הבה, נבחון נא גם אנחנו את הפילוסופיה הזאת ונראה הנכונה בפיה, ואם קצר קצרה יד השכל הישר להתחרות את הפילוסופיה, הלא לא קצרה ידנו גם אנו להתפלסף ולפלפל ככל אות נפש הפילוסופים ולהראות כי דבריהם גם הם נופלים מעט מדברי האורים והתמים.

הלאמות מה היא ומה גדרה? הרק אלה יחשבו לעם אחד אשר שפה אחת להם? ולאומי אמעריקה, בעלגיה ושווייץ, השפה אחת לאיש איש מהם? והאשכנזים השפה אחת ידברו כלם? והצרפתים, האמנם לא צרפתים המה הברטנים, הפרונסים והאלזסים יען כי לא צרפתית ידברו? ומדוע אם כן יחרצו אחדים מבני עמנו (כה' פיליפזאן במ"ע) כי לא מוכשרים אנחנו לחיי לאום יען כי לא שפה אחת נדבר כלנו? והלא עוד יתר שאת לנו העברים, כי יש לנו שפה אשר בה נוכל לכתב עתה ככל העולה על רוחנו, וגם לדבר בה יש לאל ידנו אם אך נחפוץ. ואם רבים מאתנו ישליכו שפת עבר אחרי גום, ואם רבים מבני עמנו לא ידעו אף קרא עברית, במי האשם? מי הסיר מאתנו דעת השפה הזאת אם לא הפילוסופיה הזאת בעצמה? או אולי אלה אשר ממשלה אחת להם, אלה היושבים בארץ אחת אך המה יחשבו ללאם אחד? והיונים בתוגרמה, והבולגרים מרומליה המזרחית, והעברים אשר התגוררו באלכסנדריה, ברומא ובבבל, החדלו מהיות יונים, בולגרים או עברים? ומה איפוא גדר הלאמות? סופרים רבים דברו בדבר הזה והטובים שבהם החליטו לאמר: ההכרה והרגש הפנימי אשר יתעוררו בלבות מספר ידוע מהאנשים ויתנו חפץ בלבבם לחיות יחד, אם רב ואם מעט מספרם, המה יתנו הצדקה להם לחיות חיי לאום בפני עצמו, והחוב לתת להם זכותם זאת (יוסף אטוס Edetres הסופר ההגרי נולד בשנת 1813 ויכתב בשנת 1841 מכתב להמליץ בעד שווי זכיות העברים) ודוזשן סטוארט מילל יאמר כדברים האלה: „הלאמות תציין בלבב האנשים אשר רגש אחד יאחדם, רגש אשר לא ימצאו ביניהם ובין האנשים, רגש המטה אותם להשתתף יחד במפעליהם הם מאשר עם אנשים אחרים, הנותן חפץ לחיות תחת ממשלה אחת וכי הממשלה הזאת תהיה מביניהם המה. הרגש הלאמי יוכל להולד על ידי סבות שונות: יש אשר הוא פעולת אחדות המשפחה והמטה וייש אשר אחדות השפה והדת יולידוהו. אך הסבה היותר חזקה

ישנה עם זה מאחר במזגו, בתכונת רוחו, בשפתו ובמדותיו? הלא כל אלה בטבע יסודותן, סבות טבעיות כשנוי הארצות, מראיהם ותכונת מזגי אוירם השונות, הרים ובקעות, ימים ונהרות, קור וחום, ליח ויבש כל אלה יפעלו על האדם ויפתחו עליו חותם תכניתם. ואם כן, היש איפא לאל ידינו לשנות כל אלה לפי רצוננו? הנוכל צוות להטבע כי תשנה? התהפך כל הארץ לבקעה אחת? התוציא ארץ הצפון עצי תמר? וכל עוד לא תעשינה הנפלאות האלה גם האדם אשר יד הטבע תמשול בו בזרוע כחה, גם האדם לא יחדל מהפלג לעמים ולאומים שונים מתכונות רוחיהם בכשרונותיהם, בנטיותיהם וכו' וכו'. אף לו גם היה כדבר הזה: לו גם יד נעלמה עשתה פלא ותשנה את פני הטבע כלה, המאושרת היתה אז האנושית? הבזאת תשתלם ותכלל בהיותה כלה לתמונה אחת כהה תחת הדר התמונות הרבות והוד הצבעים השנים אשר בהמה תגלה עתה? ההפכים והשנויים המתאימים (הארמאנירענדע) יחד בזאת הדר והוד הטבע כלה ובזאת הדר הרוח האנושית גם היא! רוח האדם גם היא ככל אשר בהטבע, חנן בכח המושך והדוחה; הראשון ימשך ויקרב אישי מין האנושי אלה לאלה בגלל קרבות תכונת רוחם בכלל, והשני ידחה וירחק אלה מאלה בגלל השנויים הפרטיים אשר לרוח כל איש ואיש. וככה ילחמו שני הכחות האלה תמיד, ככה יתאבקו איש את רעהו, ולפי רבות האחדות או ההבדל יגבר הכח אחד על משנהו. ואלה אשר אחדות רוחם רבה מהסגולות הפרטיות המבדילות ביניהם יקבצו ויגשו אחד לאחד והיו לעם אחד, ל ל א ו מ י ת א ח ת, ושוא עמל אלה החפצים לתת מדה אחת וקצב אחד לרוח כל העמים. היה לא יהיה כדבר הזה! שנאת העמים איש לרעהו, המלחמות הנוראות והדם הרב אשר ישפך עתה על לא דבר — כל זאת כליל תחלוף מן הארץ, כל העמים כלם יתנו ידיהם זה לזה ללכת יחד בדרך המובילה אל תכלית כלילת האנושות. אך השפות השונות ותכונות רוח העמים השונים לא תחדלנה מקרב הארץ לאשר האנושית כלה. אך אם באמת הצדקה לכל עם ולאום להגן על לאומיתו ולסוכך עליה לבל ימח שמה מתחת השמים, הלא אז גם לנו העברים (כה ישפוט שכל ישר של כל בן־תמותה) הצדקה הזאת, כי מדוע יגרע חלקנו מחלק כל העמים? במה נופלים אנחנו מהם? אך, אהה! לא כל אשר ייטיב בעיני השכל הישר ייטיב גם בעיני הפילוסופיה, וגם הפעם נגזר גם עלינו כי ביחוס אל השאלה הזאת תתנגד הפילוסופיה לשכל כל בן־תמותה. „כבר חדלו העברים מהיות עם" תשים בפי כהניה. „כבר נאספה לאמות העברים, ורק דת היהודית והמאמינים בה רק המה נשארו בארץ, ולכן להתבולל עם א ח י ה ם ב נ י מ ו ל ד ת ם — רק זה הוא אושר מאמיני בדת היהודות בהעתיד".

את הדעה הרעה והנשחתה הזאת ערך כבר מלחמה ה' סמאלענסקין

אל נפליון: בגדלו כן הרבה חטא ופשע עד להשחית, ויתאו לכונן ממלכתו בכל ארפה כלה, למשול בכל ולשית עלו על כל העמים, ויבגד בארצו אשר נבחר להיות נשיאה, וישם כתר מלכות בראשו. ובחרבו הקשה הרגיז ארצות, הרעיש ממלכות, ויכניע את אשכנז, ספרד, אוסטריה, פימונט ונעאפל, ויצא ללכת ארצה רוסיה: אך פה פנתה לו ההצלחה ערף וינגף לפני הרוסים ויכה שוק על ירך, וגם הטבע התקוממה לו, כי קור החורף הלישה זנב באנשי צבאו, ואף במתי מעט נמלט אל נפשו. אולם גם האיד הזה לא הכניע את גאות איש הדמים, ויוסף להלחם בהאשכנזים, אך הפעם גברה עליו יד מלכי הברית אשר התאחדו יחד נגדו, וישימו קץ לפלגי הדם אשר שפך נפליון. המעשים האלה עוררו את רגש הלאמות בלב האשכנזים ראשונה, ובשם הרעיון הזה החלו ממלכות אשכנז הנפרדות להתאחד נגד אויבם הכללי. אולם גם אחרי אשר אבד נפליון לא אבד רעיון הלאומות גם אז, לא ארכו הימים וישא עם היונים בשנת 1821 גם הוא את ראשו, אחרי הכנעו תחת ידי התוגרמים ארבע מאות שנה, וידרוש מאת לוחציו את זכותו הלאומית, ובעזרת הצרפתים, האנגלים והרוסים הושבה להיונים בשנת 1829 זכותם זאת. אז בא התור גם ללאומות עמים רבים, האונגרים גם הם התקוממו בשם הרעיון הזה בשנת 1848 נגד אוסטריה, הרומאנים נגד התוגרמים, ותתעורר גם איטליה בשנת 1849, וכה הלך הרעיון הזה ויעש חיל עד אשר זה לא כבר הושבה זכות הלאומית גם להבולגארים.

תולדות הרעיון הזה תראינה לדעת, כי מושגו בראשיתו היה: פריקת עול רודים (טירנן) מעל צוארי העמים הנלחצים, אך ככל אשר רוח חיים בו, גם הרעיון הזה התפתח לאט לאט במשך הזמן ויקבל צורה אחרת ומושג חדש, בהצדיקו ובחזקו את התשוקה הטבעית אשר לכל עם ולאום להגן על „לאמותו" לשמור את רוחו הלאומית הפרטית המבדלת אותו מכל שאר העמים, לשמור את שפתו ומדותיו לבל תתבללנה ותחלפנה. במושגו הרחב הזה קנה לו רעיון הלאומית אויבים רבים במחנות הסוציאליסטים ובעלי השתפות (קמוניסטים) באמרם כי הוא רעיון צר הצורר להשתלמות האנושית, אשר אז כל משפחות האדם השונות, כל העמים והלשונות כליל יתבוללו (?) ולא יבדל איש מאיש ועם לא יכר לפני עם. „רעיון הלאמות יצמצם את הרגש ואת הרוח" יאמר פרודן: „על האנושית לפרוק עול הרעיון הזה מעליה למען הגיע לחירות אהבת כל האדם (קסמפליטיזם)" יאמר פיחטע.

אם כי רצויות כונותיהם של אלה החכמים יען בשם אהבת אדם ידברו, בכל זאת אערב את לבי לאמר, כי שגו מאד בדעתם, כי בנויה היא ברוח, בדמיון ובמשכיות לב, אולם כל יסוד אין לה. הדבר ריק היא הלאומית? ההמצאת אנשים היא אשר המציאוה לנחת רוחם? מדוע,

אליעזר בן-יהודה.

שאלה נכבדה*)

ילד חדש ילד לחכמת המדינה במחצית המאה האחרונה ותהי המשרה על שכמו לשנות סדרי ממשלות רבות וגורל לאמים שונים, אלה להחיות ואלה להמית ברוח פיו. קטן ונבזה היה בהולדו, אך עד מהרה הפך מראהו וישגה וייף מאד, וישב לכסא לשפט ברוח משפט וברוח בער עמים וממלכות, מלכים ורוזני ארץ, וישם שמות בארץ ועוד ידו נטויה לשנות את פני אירופה כלה. הילד הזה הוא: רעיון הלאמות. מי הולידו? מי ומה קראהו מרחם התהו לצאת ולאור באור החיים? הנה זאת היא השאלה אשר עלינו להשיב בחפצנו לתת לנו מושג נאמן מהרעיון המדבר, ואם נשים מבטינו בדברי ימי המאה האחרונה נוכח לדעת כי מעשה מקרי לפי הנראה הוליד כל אלה. אולם מאד נשגה אם נאמר כי המקרה ההוא מקור ראשית הרעיון; לכל המעשים אשר יעשו תחת השמש, כבחיי אנשים פרטיים כן גם בחיי עמים ולאומים, נמצא, אם נתבונן, סבות קרובות ורחוקות, ואם הראשונות תוכלנה להיות גם מקרים קלי הערך, הנה האחרונות הנה תולדות כל חיי הלאם וקרותיו בכלל, הטבעת האחרנה משרשרת המעשים אשר נעשו במשך הוייתו. מה היא סבת מפלתנו הנוראה והריסת ממלכתנו? הסבה הקרובה היו הרומיים אשר גברו עלינו ויגרשונו ממולדתנו; אך הסבה הרחוקה המה חיי לאמנו בכלל, חיי עבודת האדמה בלי עבדים ובלי אנשי חיל תמיד, אשר למדו ידיהם לקרב, חיי שקט, איש תחת גפנו ותחת תאנתו, בעת אשר אריות טורפים סבוהו מכל צד, בעת אשר כל העמים חיו אך על חרבם וקשתם, אשר כל ישעם וחפצם היו לרשת ארצות לא להם. גם לרעיון הלאמות סבה קרובה ורחוקה; רוח המאה האחרונה בכלל, רוח החירות, רוח התקוממות הנכנעים על מכניעיהם, הרוח אשר הולידה את ההתעוררות הצרפתית בשנת 1789, הרוח הזאת יצרה גם את רעיון הלאמות ותרקמהו בתהו. וירחף באויר עד בא איש אשר (מבלי חפצו) קרא להרעיון הזה לצאת מעולם התהו לעולם המעשה ולהפך מישרשו כל אשר עשה קראהו ואשר יצר ברוחו הגדול, האיש הזה היה בנפרט נפליון. „כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו“ אמרו חכמי התלמוד, ומה מאד נאמנו דבריהם אלה ביחוס

*) מאמרו הראשון של א. בן־יהודה (נדפס ב„השחר“ תרל״ז).

„מלון הלשון העברית הישנה והחדשה" שמחזיק ברכה מרובה לתחית שפתנו והתפתחותה.

אשרי בן־יהודה, שהיה הראשון שחלם חלום שיבת־ציון ועתה הוא רואה עין־בעין את פתרון חלומו. בדם־לבו עמל וסבל למען תחית שפתנו עד שזכה, כי בימיו כבש הדבור העברי את ארץ ישראל והוא הולך ומתפשט גם בגולה.

אנחנו, צעירים עברים, השכמנו ומצאנו שפה מוכנה לנו, שפה מתוקנה וחיה, שבה נתרכזה כל ישותנו הרוחנית והיא כל ישענו וששוננו בחיים, אבל ידענו גם ידענו את שם האיש אשר יגע לנו, אשר זרע בדמעה, בעוד אשר ראה סביבו עיני לעג ומשטמה, — ידענו את שמך, א ל י ע ז ר ב ן ־ י ה ו ד ה !

ואם גם קמיך מודים בך ובפעלך ע ת ה בצאתך מאת פני מלחמתך וזר־הנצחון על ראשך, — הנה אנחנו, מיום עמדנו על דעתנו העברית, לא הרגשנו לך כי אם רגשות כבוד, אהבה, תודה וברכה.

ואם הוטל הגורל עליך לשוב ולחדש במולדתנו את מלחמתך נגד כופרי־עבר ובוזי־אום, — צא למערכה, אליעזר בן־יהודה !!

נשבעים אנחנו לך, כי כולנו נאסף תחת דגלך, קנאי צעיר בן ששים שנה !

בעברית), „דברי הימים לעם ישראל“, „מלון עברי“, „מלון רוסי־עברי“. הוא תרגם לעברית חיה וטבעית כמה ספרים מפורסמים, כעין: „לא־מיזאראבל“ של וויקטור הוגא, „בירניקה“ של שומאכר, רומאנים של זישול־וורין ועוד. בן־יהודה הוא בונה הסגנון העברי החדש. הוא עשה בשעתו מהפכה שלמה בשמוש הלשון העברית. הוא הרחיק לגמרי את כל הפסוקים והמליצות והתחיל להשתמש בשפה מדויקת, פשוטה וחיה. כשחסרו לו מלים, עמד ויצר מלים חדשות או מחודשות למאות. בזמן הראשון קמו לו מתנגדים רבים בקרב סופרינו, שלגלגו על „מניח־הלשון“ בן־יהודה, חדושיו וסגנונו ה„זר“. אך לא איש כבן־יהודה יבטל את דעתו מפני מלעיגים. הוא עשה שלו ברוח איתן ובלב סמוך עד שנצח, וכמעט כל מאות המלים, שחדש ויצר, נתקבלו על כל הסופרים והמדברים ונתמזגו בשפתנו עד שאין לצייר עתה את העדרן. בסגנונו ובשמושו בלשון היה למופת לכמה מסופרינו המעולים שהיו מחסידיו; אחד מאלה הוא ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן, שהודה ברבים לא פעם, כי הרבה למד בלשון מבן־יהודה. בן־יהודה כל כך מאמין בכח שפתנו להביע את ה כ ל עד שאין הוא מרשה לעצמו בשום אופן להשתמש במלים לועזיות כל־שהן, ולא תמצא בלשונו אפילו מלים כעין: הסטוריה, קול־טורה, טלפון ועוד. לו יש תרגום עברי לכל אלה הדברים. כמו כן הוא מדיר הנאה ממלים וצורות ארמיות ומיסודות תלמודיים זרים. בן־יהודה הוא קנאי קיצוני בלשון העברית, משאת־נפשו ושורש־נשמתו.

פרק בפני עצמו בקנאתו העזה לעברית קובעת השתתפותו של בן־יהודה במלחמת־הלשונות שלנו עם „חברת העזרה“ בברלין בשל הפולי־טכניקום. כארי פצוע שאג בן־־יהודה. באו ג ו י ם בנחלתו, טמאו את היכל־קדשו — העל אלה יתאפק בן־יהודה? ! והוא לחם בחרף־נפש יחד עם כל קנאי תרבותנו עד שטהרו את הארץ מן „השקוץ המשומם“.

כאשר התפרצה מלחמת־עולם זו צדד בן־יהודה בזכות ממשלות־ההסכם וצפה אליהן, כי תתנה גאולה לארצנו. כשנכנסה גם טורקיה למלחמה, הוכרח בן־יהודה לגלות מן הארץ ונתגלגל ובא עם משפחתו לאמריקה והתישב ישיבת עראי בניו־יורק עד שתבוא לידו ההזדמנות הראשונה לשוב אל ארצנו. כאן הוא מסור כולו למלונו ולו הוא מקדיש את כל עתותיו. הוא עובד עכשו במרץ ובשקידה ביחוד על המבוא הגדול להמלון. במבוא זה הוא חוקר בתולדותיה של השפה העברית מימי התנ“ך ועד היום הזה. פה נוסד, בהשתדלות השלחני מ ו ר י ס ו ו ר ט ה י י ם, חתנו של הנרי מורגנטהוי, ועד מיוחד שתעודתו היא לתת לבן־יהודה את היכולת החמרית לסיים את מלאכת מלונו. ביחוד התענין בדבר מר י ע ק ב ו ו ר ט ה י י ם, שמקדיש סכומים הגונים להוצאת המלון. חזיון משמח הוא, כי עשירינו אלה יודעים להוקיר את גודל־ערכו של

שהוא החבור העברי היותר גדול בכמות ובאיכות במשך הדורות האחרונים. המלון, שהוא מרכז־רוחו ותמצית חייו ודמו בעשרים השנים האחרונות, משעבד את כל חושיו וכחותיו של בן־יהודה ונותן חזוק ומרפא לגופו החלש. בהוצאת המלון לאור יגע הרבה עד שנוסד בברלין, לפני שתים עשרה שנה, ועד מיוחד לתכלית זו. בעזרתו של הועד ובהוצאת־ספרים של מוסד מסחרי נ ו צ ר י בברלין החל המלון להופיע, ועד ימי המלחמה כבר יצאו ממנו חמשה חלקים רבי־כמות. עוד חמשה־ששה חלקים עתידים לצאת. לצורך עבודתו המדעית במלון, בקר בן־יהודה לעתים שונות את הספריות הגדולות בפאריז, ברלין, פארמי, פלורנץ, וואטיקאן, רומה, לונדון („בריטיש מוזייאום"), אקספורד, וואשינגטון ועוד. הוא גלה שם כמה אוצרות כמוסים בלשננו.

עבודתו הספרותית הכללית של בן־יהודה היא מגוונת ורבת־צדדים. מיום השתקע בן־יהודה בארץ ישראל היה מוציא ועורך שם עתונים עברים: „ה צ ב י", „ה ש ק פ ה", „ה א ו ר": והוא יכול להחשב בתור מיסד העתונות העברית בארצנו, כי „החבצלת", זו שהופיעה על ידי פרומקין שנים אחדות לפני בן־יהודה, היה גליון חדל־ערך שאין השם עתון חל עליו. בן־יהודה הוציא וערך את העתון ה י ו מ י הראשון והיחידי בארץ ישראל — את „ה צ ב י". כדאי גם לציין, כי הוא היה הראשון שהוציא כשנה ירחון חקלאי בשם „ה א כ ר ה י ה ו ד י", וכן הוציא במשך זמן לא רב את העתון הראשון לבני־הנעורים „ע ו ל ם ק ט ן". בן־יהודה הוא עתונאי חרוץ ופורה, חם־המזג ועז־הרגש. יש לו אוזן קשבת לכל קולותיהם ובנות־קולותיהם של החיים, ונפשו מתרשמת מאד לכל תנועה וזעזוע בעולמנו היהודי. אין לך ענין, שאלה ומאורע אצלנו, אשר לא הגיד בן־יהודה את דברו עליהם, ואת דברו הגיד תמיד בשפה ישרה וברורה, באומץ־רוח, בנפש סוערת ובבטחון גמור — והכל מתוך השקפתו הציונית־המדינית והעברית המוחלטת. בן־יהודה היה מנהיג את דעת־הקהל בארץ ישראל, ולפיכך היתה השפעתו מכרעת בכל עניני הצבור היהודי שם, שראהו תמיד בהתלהבותו כראות מ ד י נ ה ע ב ר י ת ק ט נ ה לכל פרטיה. בן־יהודה הוא סופר מהיר והרבה יכתב: בכל גליון וגליון היה מפרסם את מאמריו הנלהבים בעניני השעה, מלבד מה שהיה מדפיס מפקידה לפקידה מאמרים בלשניים מדעיים בדבר הרחבת שפתנו ושכלולה. מאמריו אלו, שיש בהם חומר רב ואפשרויות חדישות להעשיר את העברית, הם מן המועטים והמובחרים שבספרותנו, שעדיין לא הושם לב אליהם כראוי. הוא השתתף כמו כן גם בעתונים ובמאספים אחרים שיצאו בחוץ לארץ. הוא חבר לשמוש המעשי גם ספרי למוד, כגון: „ארץ ישראל" ו„מקרא לילדי בית־הספר" (ספר ללמוד עברית

אגדות שונות ומשונות היו מתהלכות בין העם על־אדות האיש הפלאי הזה ושיחו ושיגו. בן־יהודה היה משתמש בכל האמצעים, אף החריפים ביותר, כדי להנהיג בחיים את הדבור העברי. הוא לא היה קונה מיד איש דבר, בלתי אם ידבר אליו עברית, ולא עוד אלא שסבל הרבה מחמת זה: כך, למשל, כשנולד לו בנו הראשון, הוא הסופר העברי והעסקן הציוני א י ת מ ר ב ן ־ א ב " י, התחיל בן־יהודה לאמן את פי התינוק בדבור עברי, מיד עמדו רחמנים בני רחמנים שצעקו חמס: „הילד ישאר הדיוט ושוטה לכל ימי חייו אם ירגיל לשונו לדבר בשפה מתה". הם בקשו להשיב את בן־יהודה מדרכו זה על־כרחו, אך לא הצליחו. בן־יהודה עשה את הנסיון ה ר א ש ו ן בבנו והנסיון עלה יפה: הוא היהודי הראשון בזמננו, שעברית היא שפת אמו. בן־יהודה לחם בגבורה בעד הדבור העברי והתפשטותו. ביתו היה מרכז ומקור־התלהבות לכל צעיר שואף ודבק בתחיה ובעברית. ובהשפעתו הנהיגו משפחות אחדות בארץ ישראל מן המצוינות ביותר — את הדבור העברי בביתן; אחרי כן נתרחבה העברית החיה יותר ויותר עד שהגיעה למצבה כיום הזה.

פעולתו הצבורית־הלאומית של בן־יהודה היא פוריה. כבר בימים הראשונים להיותו בארץ, יסד יחד את פינס את אגודת „תחית ארץ ישראל", שהציבה לה מטרות נעלות ורחבות. האגודה עשתה כמה מעשים טובים, אך לא האריכה ימים. הוא כונן כמו־כן בית־ספרים ובית־מקרא לשם הרבצת השפה והספרות העברית בעם. בשנת תר"ן יסד בן־יהודה את אגודת „ש פ ה ב ר ו ר ה" שתכליתה היתה: הרחבת השפה העברית והדבור העברי בין כל שדרות העם. זוהי האגודה ה ר א ש ו נ ה לדוברי עברית; אחריה נוסדו ברוסיה אגודות כעין זו בשם הזה. בתור סניף ל„שפה ברורה" יצר בן־יהודה את „ועד הלשון", שהעמיד לו למטרה עבודת חדוש הלשון, תחיתה וקביעותיה. הועד הזה הועיל הרבה להכנים בשמוש מלים ומונחים רבים, שחסרונם עכב את התפתחות הדבור העברי. הועד התרחב לאט לאט עד שנהיה בשנים האחרונות למוסד מרכזי בן־סמך, שהוכר בתור פוסק במקצוע תחית שפתנו. בן־יהודה היה תמיד הרוח החיה והנשיא של „ועד־הלשון".

הצורך במלון עברי שלם ומקיף, שהרגיש בו בן־יהודה כבר בפאריז כשאך החל לסגל לו את הדבור העברי, נעשה תכוף וממשי ובולט ביותר כאן בארץ ישראל, במקום שהעברית החיה מצאה מכשולים וקושי רב על כל צעד ושעל מחסרון מלים ובטויים מספיקים. בן־יהודה, אשר זו דרכו להגשים בידיו את חלומותיו, נגש בהתמדה, סמוך לבואו לארץ, לעסוק במלונו והתחיל מלקט חומר רב ו ח ד ש בשבילו; אך בצורה ממשית החל בסדורו של המלון בשבתו בבית־האסורים, כשהיתה שעתו פנויה. מאז התמכר יותר ויותר אל עבודת „מלון הלשון העברית הישנה החדשה".

שיהא מזכירו הקבוע בשכר הגון; אולם אחרי כן, מחמת איזו פגיעה רעה מן הצד, לא ניתנה לבן־יהודה המשרה הזאת. בין כה וכה נשאר בלי מחיה, כי עוד קודם לזה התפטר מעבודתו בבית־הספר. העולה הזאת הטילה קצת רעש בעתונים העברים. ובגלל נטותו לצד יחיאל מיכל פינס עזב בן־יהודה את „החבצלת" והתחיל מוציא שבועון חדש בשם „ה צ ב י". את העתון הזה יסד בסכום של שבעים גרוש, היינו: שלשה דולרים, שלוה מיד אחד המורים. אז יצא לרוסיה ואסף שם חתומים על „הצבי". אך קיומו של העתון היה עדיין צפוי לסכנה, עד שקצב הבארון אדמונד רוטשילד, בהשתדלות הרב צדוק הכהן, תמיכה חדשית בשביל „הצבי". בשנת תרמ"ג מת על בן־יהודה אשתו הראשונה דבורה. לאחר חצי שנה נשא בן־יהודה לאשה את אחותה של דבורה — ח מ ד ה, הלא היא המספרת העברית הידועה, שבאה לארץ ישראל, אחרי גרוש מוסקבה, יחד עם אביה שנ"ה יונאס.

בעת הראשונה לבואו של בן־יהודה לירושלים, התחיל לצאת אל העם: היה מתנהג בכשרות ומתפלל בבית־הכנסת ומתהלך בחוצות כשהוא עוטה טלית בכונה לעשותה בגד לאומי. אך כשראה, כי שום דבר לא יחזיר למוטב את אנשי ה„חלוקה": הם עומדים בהתנגדותם לבתי הספר, לדבור העברי ולישוב החדש, — עזב את דרכו זה והתיר את הרצועה בארחות חייו.

בעתונו „הצבי" נלחם בן־יהודה באומץ־לב בעד הלשון העברית, נגד ה„חלוקה" ונגד השמיטה, נגד הקנאות הרבנית ונגד הרבנים שמשתמשים ברופאי המיסיון. הרבנים ואנשי הישוב הישן רדפוהו עד ח ר מ ה: הם הכריזו עליו חרם פעמים אחדות ונדוהו קבל־עם. פעם אחת, בשנת תרנ"ד, לפני חנוכה, וגליון „הצבי" נועד להופיע ומפני טרדתו של בן־יהודה, כתב הותנו יונאס את המאמר־הראשי בשם „מצוות צריכות כונה". כשיצא הגליון מצאו הרבנים וסיעתם מקום לגבות את חובם. הם פרסמו ברבים מודעות ושלחו תרגום טורקי לממשלה, שלא עליהם תחול אחריות הדברים הכתובים במאמר ההוא, היינו: „נעשה חיל ונלך קדימה", שמשמעם: נעשה צבא ונלך למזרח... בן־יהודה הושם בבית־הכלא ונדון לשנה שלמה במאסר. הוא היה מקפח שם את חייו — הדבר היה בימי שלטון עריצותו של עבדול־חמיד — לולא הבארון רוטשילד, שהזיל זהב רב ובן־יהודה נשתחרר, אחרי יגיעות מרובות. מאסרו עורר מאד את דעת־הקהל בחוץ־לארץ, וגם רבנים גדולים קראו תגר על מלשינות נבזה זו של יקירי־ירושלים.

באשר אך דרכו רגלי בן־יהודה על אדמת ארצנו, גזר אומר לדבר רק עברית עם כל יהודי. ובזה התנהג בקיצוניות מפליאה. הוא היה לפלא חי בעיני העם: אדם משכיל אירופי אינו סח אלא בלשון הקודש דוקא.

בית רוטשילד נשלח לימי החורף לארץ חמה — לאלג'יר. כמעט כל החורף שהה בן־יהודה בעיר זו, ובהיותו שם פרסם ב„השחר" את מאמרו השני „ע ו ד מ ו ס ר ל א ל ק ח נ ו", שהוא תשובה לסמולנסקין על השגותיו למאמרו הראשון של בן־יהודה. אך סמולנסקין עדיין מוסיף להתנגד לרעיון תחית ציון והוא מחזיק בדעתו, שהיהודים יכולים להתקיים בתור עם גם בגלות והלשון העברית צריכה לשמש רק בעניני חכמת ישראל. בן־יהודה לא נרתע והדפיס ב„השחר" תשובה חדשה לסמולנסקין בשם „מ כ ת ב ל ב ן ־ י ה ו ד ה". בסוף החורף שב לצרפת, אך לא יכול עוד למצוא שם מרגוע לרוחו. געגועיו לארץ ישראל התעצמו. אז החליט לעזוב הכל ולצאת מיד אל הארץ, שאליה כלתה נפשו. הוא הלך קודם לווינה, כדי להתראות עם סמולנסקין. שמה באה אליו הנערה אהובתו דבורה בת הסופר שנ"ה יונאס, ובן־יהודה נשא אותה לאשה. ואז נוצרה ה מ ש פ ח ה ה ע ב ר י ת ה ר א ש ו נ ה ב ז מ נ נ ו. סמולנסקין ישב אז ממסעיו ברוסיה וספר בדבר הפרעות האיומים ביהודים, שפרצו בכל רחבי רוסיה, והפרעות האלה עוררו שם בין אחינו רוח לאומי עצום ותנועת חבת־ציון. סמולנסקין הודה אז ב„השחר" בפה מלא, כי חזר בו מהתנגדותו לרעיונו של בן־יהודה, וכי עתה, בהשפעת הפרעות, נעשה לחובב־ציון.

ואז הפליג בן־יהודה עם אשתו בספינה לקונסטנטינופול כדי ללכת לארץ ישראל, ותכף הרגיל בדבור העברי את אשתו, שלא ידעה עד אז עברית כלל. ולאט לאט התחילה לדבר עברית כבשפה חיה. בקושטא חקר ודרש בן־יהודה על אדות החכם־באשי וכח השפעתו המדינית, והפליג באניה ליפו. בבואו ליפו, מלא את נפשו רגש מדכא של מגור. הוא ראה את העיר, והנה היא כולה ערבית, והדבר פעל עליו לרעה. יהודים כמעט לא היו בה אז. בעגלה נסע לירושלים, כי מסלת־ברזל לא היתה עדיין בימים ההם בין יפו לירושלים. העגלון, מי שהיה תלמיד „מקוה ישראל", דבר עברית, והדבור הלהיב את נפשו של בן־יהודה. בירושלים סר אל י. ד. פרומקין, עורך „ה ח ב צ ל ת", כי בן־יהודה היה סופרו של השבועון עוד בשבתו בפאריז. בן־יהודה החל להשתתף בקביעות ב„החבצלת" ונתקבל למורה בית־הספר של חברת „כל ישראל חברים", שמנהלו היה נ ס י ם ב כ ר. הוא התחיל ללמד את תלמידיו ע ב ר י ת ־ ב ע ב ר י ת. בפעם ה ר א ש ו נ ה הנהיג בן־יהודה את השיטה הטבעית, שנתפשטה עד מהרה בבתי־הספר שבארץ ומחוץ־לארץ. בין תלמידיו של בן־יהודה היו גם ד ו ד י ל י ן ו י ו ס ף מ י ו ח ס, שהיו אחר־כך למורים ולסופרים מפורסמים. משכורתו היתה דלה מאד בעד עבודת שבע שעות ביום, וחי בדוחק רב. ונוסף לזה נעשה אז חולה מסוכן והיה גונח דם. כשבא ז. וויסוצקי לירושלים, פנה אל בן־יהודה

ת ח ל ת המלון. כשגדלה הרשימה, רצה לקרא לה שם קצר, ומכיון שלא היתה דעתו נוחה מהצרוף הידוע „ספר מלים". עלה על לבו לקרא לה שם ח ד ש. ואחרי מחשבה של כמה ימים נצנצה במחו מלה ח ד ש ה: „מלון". זו היתה המלה החדשה ה ר ש ו נ ה, שיצר בן־יהודה בשפתנו.

בימים ההם קרה את בן־יהודה מקרה רע: גניחת־הדם שלקה בה עוד בחודש הראשון לבואו פאריזה מפני הקור העז ששלט אז בצרפת, התגברה עכשו בכל כך תוקף עד שהרופאים אסרו עליו ללמד הרבה. אז ראה, כי תקותו להתפרנס בארץ ישראל על חכמת הרפואה — היתה לאפע, והתחיל לבקש דרך אחרת לפרנסתו. הוא פנה אל ק. נטר, מיסד „מקוה ישראל", בבקשה לתת לו איזו עבודה בירושלים. אך נטר השיב את פניו ריקם בהחליטו, כי אין כל תקוה לבנות חיים חדשים בארץ ישראל; אלא שהוא מוכן לעזור לבן־יהודה בפאריז עצמה, למען יוכל ללמד דבר שלא יזיק לבריאותו. אבל בן־יהודה עמד על דעתו בכל תוקף, כי החליט לנסוע לארץ ישראל ויעבור עליו מה. אז בקש נטר להכניסו לבית־ספר לגידול ירקות ופרחים, כדי שישלחנו אחר כך ל„מקוה ישראל" להיות שם מורה במקצוע זה. ואולם בית הספר האמור לא קבל את בן־יהודה בגלל רפיון בריאותו. אז הכניסו נטר לבית־מדרש למורים של חברת „כל ישראל חברים" כדי שישתלם בצרפתית ובגיאוגרפיה של צרפת וישולח אחרי כן ל„מקוה ישראל" להיות שם מורה בענינים הכלליים. בן־יהודה הסכים ונכנס לבית־מדרש למורים. ובזמן ההוא היה שם החכם י ו ס ף ה ל ו י מורה ללשון העברית ולהסטוריה של היהודים. פעם כשבקר בן־יהודה את שעוריו של יסוף הלוי, ראה עד כמה בוחלים התלמידים בלמודי השפה העברית, וידיעתם בה כאין, — והרוח השורר של בית המדרש למורים היה עליו למשא, ולא ארכו הימים והוא נחלץ ממנו. גניחת־דמו התגברה מאד ורופא בית־הספר שלחהו לבית־החולים של רוטשילד ושכב שם כשלשה שבועות וכבר ראה את מלאך־המות לוטש לו את עיניו. כעבור שבוע עברה הסכנה, ושוב התחיל לחשוב מחשבות בדבר ארץ ישראל. בבית־החולים הכיר חולה עוד אחד ושמו א ב ר ה ם מ ש ה ל ו נ י ץ מ י ר ו ש ל י ם. לונץ ספר לו עברית, בהברה ספרדית, על כל הענינים בירושלים. על־ידי שיחותיו אלו התרגל בן־יהודה לדבר עברית בהברה הספרדית, זו ההברה המתרחבת עתה לא רק בארץ ישראל אלא אף בגולה. לונץ סח לו, כי הצבורים השונים בירושלים: האשכנזים, הספרדים, הגרוזים ועוד, מדברים זה עם זה בעברית — השפה המאחדת את כולם. דברי לונץ חזקו את אמונתו באפשרות תחית הלשון בארץ ישראל.

בינתים הונח לו ויצא מבית־החולים, ומטעם הרופאים ובהוצאות

הלך פאריזה, מקור האור ומרכז עניני המדינות, כדי ללמוד ולהזדיין יפה בידיעות הדרושות לעבודתו בארץ ישראל.

בפאריז נפגש ברוסי עשיר ומיוחס, סופרו של „רוסקי מיר", והלז נעשה ידידו ותומכו בעין יפה כל ימי שבתו של בן־יהודה בפאריז. הרוסי הזה מהלכים היו לו בבית־המורשים ובכל בתי־החזיון ושאר המקומות החשובים, והיה בקי בכל מסתרי המדינות. בן־יהודה היה בן־לויתו לכל אשר הלך, ובשל הרוסי ידידו הכיר את כל גדולי צרפת בעולם המדינה, האמנות, הספרות והמדע. בכח תעודתו מהגימנסיה נתקבל בן־יהודה בבית־המדרש לחכמת הרפואה בפאריז. את שעות הפנאי, מחוץ ללמודו ועבודת תרגום מצרפתית לרוסית, שהיה ידידו ממציא לו לפרנסתו, היה מבלה בחברת הרוסי הזה והרבה למד אז ממנו, ביחוד בדברים הנוגעים אל המעשים הגלויים והנסתרים בעולם המדיני. ידידו זה השפיע עליו, שינסה להרצות את רעיונו בצורת מאמר וישלחהו לעתון עברי. בן־יהודה עשה כדבר הזה ושלח מאמר אל „המגיד". הוא ספר את חלומו, חלום שיבת ציון, למשכילים שישבו בפאריז וכולם בזו לעגו לו ולחלומו: אך בן־יהודה, שהוא מטבעו תקיף בדעתו, לא זז מרעיונו. אז נפגש עם צעיר אחד מרוסיה, מי שהיה אחר כך לסופר עברי ידוע, גציל זליקוביץ. מפיו שמע בן־יהודה בפעם הראשונה שיחה טבעית ופשוטה בעברית. עוד בשעה שקרא את „אהבת ציון" ו„אשמת שמרון" נתעוררה בקרבו התשוקה לדבר בלשון־הקודש, ופעמים רבות יצא עם אחד מחבריו השדה, כדי שלא ישמעו הבריות, והתאמצו לדבר ממש כמו א מ נ ו ן ו ת מ ר. וכאשר התחיל חלום התחיה הלאומית להתברר במחו לכל פרטיו, עלתה גם שאלת הלשון לפניו, ואז הרהר ספקות: כלום אפשר בני אדם פשוטים ישיחו בשפה שכזו? אולם עתה כשפגש את מר זליקוביץ, נודע לו מפיו, כי אחינו באפריקה סחו עם הצעיר הזה בשפת־הקודש. מאז התחיל בן־יהודה מדבר אתו תמיד עברית ושאלת תחית הלשון בדבור־פה נפתרה אצלו בבת־אחת.

„המגיד" לא פרסם את מאמרו ובעצת ידידו הרוסי שלח אותו אל „השחר", והמאמר „ש א ל ה נ כ ב ד ה" נדפס באותו הירחון, בחתימת השם „אליעזר בן־יהודה". מאז מחק לגמרי את שם משפחתו „פרלמן" ובחר לו את השם העברי „בן־יהודה". בזמן ההוא היה בן־יהודה משוחח עם מכיריו רק ע־רית, והחליט החלטה גמורה שהלשון העברית תהיה לו מעתה ללשונו הקבועה והתמידית. ומשיחותיו העבריות גופן נוכח בן־יהודה מיד עד כמה קשה לדבר עברית ועד כמה אין לשוננו עלולה עדיין להיות כלי־שמוש לכל צרכי־החיים הרגילים. אז ראה צורך לעצמו לעשות לו רשימה של מלים עבריות דרושות בדבור, והתחיל לבקש מלים בספרי המחקר והחכמה מהדורות הקודמים ומדורנו אנו. רשימה זו היתה

יחלה לו כל הימים הרבים ההם, שעברו עליהם, אחרי אשר הלך אחרי בן לדווינסק, לפאריז ולווינה. היא היתה עלמה בעלת־נפש וטהורת־לב ותהי נאמנה לו עד יומה האחרון.

בית דודו התודע אל פולני אחד משכיל, מן המורדים. הוא היה גובה מסים, ובכל פעם כשבא אל בית־משרפות היין של דודו וולפסון, היה שם לבו אל הנער אליעזר והיה מלמדו, משכילו ומחנכו, והדוד היה מרוצה מזה, כי בינתים היה יכול לעשות ביין־השרוף כאות־נפשו. ורק כשנתפטר הפולני ממשרתו, הוכיח הדוד את אליעזר, כי ייטיב דרכו או יעזוב את ביתו. אבל הוא כבר גמר בלבו ללכת ללמוד בברלין. אמו בכתה והתנגדה לזה, אך בראותה כי אין להשיבו, נתנה לו עשרה רובלים לצרכי נסיעתו ויעצה אותו לעבוד דרך דינאבורג, לפי ששם נמצא אחד מידידי אביו.

בן חמש עשרה שנה היה אליעזר בבואו אל דווינסק. הוא עזב את בית־המדרש, את התורה, את הגפ"ת ואת הפוסקים; הוא עזב את ה„מורה נבוכים" וה„עקרים" ואף את ספרי חז"ס ו„אוצר החכמה" של צבי רבינוביץ — כל אלה הספרים, שהאמין כי כל החכמה והמדע כלולים בהם, — ובא לדווינסק כדי להכנס לגימנסיה ואחר־כך — לאוניברסיטה ללמוד שם את חכמת הרפואה. שם הכיר לדעת את אחד תלמידי הגימנסיה, בן עשירים ושמו ווויטינסקי, ובהשפעתו נעשה אליעזר ניהיליסט. הצעיר הזה עזר לו הרבה: הספיק לו צרכיו החמריים ולמד אותו את כל הנצרך כדי כניסה אל כתה עליונה בגימנסיה. אפס יחד עם זה השפיע על בן־יהודה את תורת הניהיליסמוס עד שנדר זה נדר להקדיש את כל חייו לעם, היינו: לעם הרוסי. בן־יהודה נתרחק אז מכל עניני ישראל והרגיש עצמו כרוסי גמור, ורק חוט אחד קשר עוד אותו עם עמו: — ה א ה ב ה ל ל ש ו ן ה ע ב ר י ת. בתיאבון היה קורא אז כל ספר עברי שנזדמן לידו, אף כי הספרות העברית וסגנונה בימים ההם לא הניחו כלל את דעתו. רק „השחר" של סמולנסקין, שטפל ברוח עשוי לבלי חת בשאלות הממשיות של החיים, עוד עורר את רוחו ואת אהבתו לשפתנו. ואז קמה בנפשו מהפכה עצומה. באותה התקופה מרדו הבולגרים בטורקים מעניהם. המרד השפיע עליו מאד ובלבו עלה וצף חלום: — חלום תחית ישראל ולשונו על אדמת אבותיו. מלחמה עזה התלקחה בקרב נפשו פנימה: התנגשות הרעיון הניהיליסטי עם הרעיון הציוני — ונצח השני. בן־יהודה היה ה ר א ש ו ן שחלם חלום־הישועה — כי גם חברות „ישוב ארץ ישראל" טרם נראו בארץ — ונשבע להקריב את כל חייו מעתה להרעיון הנעלה של תחית העם ותחית השפה בארצנו. חבריו בגימנסיה פרשו ממנו משום שנחמין והיה ל א ח ר. במקרה נודע לו אזי דבר הספור „דניאל דירונדה" של ג'ורג' אליוט, שבו מתואר אדם בעל הזיה דומה להזיתו שלו. בן־יהודה קרא את הספור פעמים אחדות ומיד עשה מעשה:

עליו רושם ב„רעיונותיו החדשים". אולם במהרה שב אל עיר מולדתו ואמו שלחה אותו אל ישיבת פולוצק.

בפולוצק נעשה תלמיד בישיבה קטנה, שראש־הישיבה שלה היה צעיר וגדול בתורה ר׳ י ו ס י ב ל ו י ק ר. הרב המצוין הזה עשה על נפש אליעזר פעולה עזה מאד. זכות מיוחדת עמדה לו לאליעזר שהיה בא בכל ליל שבת, אל בית הרב ר׳ יוסי כדי ללמוד אתו ט ו ר הלכות שבת עם כל נושאי־כליו, ה„בית יוסף" וה„ב"ח". פעם אחת התחיל ר׳ יוסי לדבר אליו על דבר לשון־הקודש והדקדוק וגלה לו אז את רצונו ללמדו את הספר „צוהר התבה", משום שחכמת לשון־קודש דרושה מאד גם לחכמת התורה. מעט מעט גלה לו, כי יש ספרים כתובים במליצה יפה בשפת־עבר, ופעם, באין איש בבית, הוציא מתחת כר־מושבו ספר קטן ונתן לו לקרוא, — זה היה „כור עוני", תרגום עברי של רובינסון קרוזה. הוא הספר ה ר א ש ו ן מספרות ההשכלה שקרא בן־יהודה. זאת היתה תחלת „השכלתו". „למן אז — מעיד על עצמו בן־יהודה בזכרונותיו „החלום ושברו" — נדלקה בנפשי אש האהבה ללשון העברית, אש אשר מים רבים של שטף החיים אחרי כן לא יכלו לכבותה". בן־יהודה נעשה א ר ץ י ש ר א ל י וגם ע ב ר י על ידי השפעתו של ר׳ יוסי בלויקר.

מפולוצק הביאו דודו, אליעזר וולפסון, יהודי עשיר, — אל עירו גלובוקי, פלך ווילנה, על מנת שישב על התורה ועל העבודה ויהיה רב בישראל. אליעזר ישב ולמד יחידי בבית־המדרש. הוא היה כבר מרבה לעיין בספרי ההשכלה. כשנודע הדבר לקנאי העיר, הרימו קול־זועות וארבו לו בלילה מאחורי חלונו וראו שהוא יושב וקורא „גן נעול" מאת נפתלי הרץ ווייזל. הם נפצו את החלון ותהי מהומה גדולה בבית דודו. למחרת התרה בו דודו, כי יזהר וישמר את נפשו ויעסוק רק בתורה ולא יביא עליו, על דודו, רעה. חמת אליעזר בערה מאד על החסידים ולמען הרעימם העתיק על ניר פרק אחד של „בחינת עולם" לר׳ ידעיה הפניני ולא סריש את שם המחבר, הלך אל בית המדרש ועשה עצמו כאילו שכח שם את כתב־ידו. באו הקנאים ותפסו את הכתב וכסבורים היו, כי זה חבורו של בן־יהודה. התחילו מחטטים בחבור ומצאו בו מינות ואפיקורסות, הראו זה לדודו, אך כשגלה אליעזר את שם המחבר האמתי יצאו מבוישים...

באותה עיר התודע אליעזר ליהודי משכיל באמת, משורר וסופר עברי ושמו ש נ " ה (שלמה נפתלי הרץ) י ו נ א ס. מתוך דבריו למד אליעזר, כי רק על ידי למוד קבוע בבית־ספר אפשר לו לאדם לבסס מעמד הגון בחיים. אז החליט לגלות למקום בית־ספר תיכון של הממשלה. הוא למד את השפה הרוסית מפי בתו הבכירה של המשכיל הזה. בין התלמיד ומורתו, דבורה, נוצרה קרבת־נפש והם כרתו ברית־אהבה. היא

דרישות הדור החדש בימיה: למדה גרמנית, רקוד ועוד. אביו היה תלמיד־חכם מן הפרושים־המתנגדים. אף משום שלושקי היתה עיר של חסידים, לפיכך התנהג אף הוא לפי מנהגי החסידות. אולם בביתו היה הוגה תמיד בספר „נשמת חיים" מאת ר' חיים מוואלוזין, — בנגוד לחסידים, שספר־התמיד שלהם הוא ה„תניא". בכלל היה יהודי אדוק וירא־שמים. הוא היה עובד בבית־משרפות־יין של אדון העיר. פרנסתו היתה ברווח ומשפחתו נחשבה בין האמידות שבעיר. הוא מת בהיות בנו אליעזר בן חמש שנים. אמו של בן־יהודה נשארה אלמנה מטופלה בארבעת ילדיה: שלשה בנים ובת אחת. בעלה לא השאיר אחריו אלא בית וגן. האלמנה השתדלה למצא את מחיתה מהכנסת גן־ירקות, מחנות־מכולת, ממכירת יין־שרוף וטבק. כדי לקמץ בהוצאות, היו ילדיה טוחנים בלילות את הטבק. בכלל היתה האם אשה חרוצה ואמיצת־הלב ותכונותיה אלה עברו לבנה אליעזר.

תכף למות אביו חלה הילד אליעזר באצבע יד ימינו. האם פנתה לעזרת חיבשים ורוקחים, אילם המה לא העלו ארוכה. אז דרשה למכשפה וזו צותה לאסוף בשדה עלים יבשים ולצקת עלהם יין־שרוף, לעשות משרה ולהשקות את הילד מדי יום ביומו. תוצאות הסגולה הזאת היו, כי במשך שנה אחת ישן הילד בלי־הרף יומם ולילה. במקרה עבר שם אחד הרופאים והוא ראה כי הסכנה גדולה, על כן ראה הכרח בדבר לקטע מיד הילד את האצבע החולה. הדבר נעשה והילד נרפא.

בהיותו בן שש שנים התחיל אליעזר ללמוד תורה בחדר. מלמדו הראשון היה „ליבקה בעל שני הראשים", שנקרא כך על שום שהיה חריף. אליעזר למד בחשק והצטיין בלמודיו. הוא היה ילד שוקט, מתמיד ואוהב עבודה. עד מהרה עבר ללמוד הגמרא. בהיותו בן עשר שנים החל לחבר ספר „קצור שלחן ערוך" והגיע בחבורו עד הלכות התפלה. כמו כן חבר אז פרוש חדש על הסדור. הוא היה מרבה לקרוא ספרי דרוש, בפרט ספרי „ערבי נחל" ו„בינה לעתים". מספרי החסידים היה קורא אז את „נועם אלימלך", וביחוד התפעל מן הספר „נבואת הילד". דרכו היה להתפלל בדבקות מרובה וכמה פעמים בכה בשמונה עשרה, שלא יטרידוהו מחשבות זרות. חיי משפחתו היו חיי צער ולחץ, ועם כל זה קנתה לו אמו, להיותו בר־מצוה בשנת השתים עשרה, נעלים חדשות עם ערדלים, — דבר שנחשב אז למותרות ושנחרת בזכרונו.

אחרי היותו בר־מצוה, שלחתו אמו, כדי ללמוד תורה מפי מלמד משובח, אל העירה דיסנא. אליעזר אכל שם „ימים", ויום אחד אכל אצל אלמנה בעלת־אכסניה לפריצים. בתה היתה נשואה למשכיל, איש טרזן ומתלה בעקבו. בני עירו היו מרננים אחריו, יען כי היה מטייל עם אשתו בחוצות. זאת היתה עברה מופלגת בעיני אליעזר. המשכיל הזה נתן לו לקריאה את ספרו של ר' משה חפץ „מלאכת מחשבת". הספר עשה

ד נ י א ל פ ר ס ק י.

אליעזר בן־יהודה

אני יודע רק שני יהודים בדור האחרון, שהטביעו את רוחם היתרה ואת רצונם האיתן על מהלך חיי עמנו בהוה ובעתיד — הם: הרצל ובן־יהודה. מה שעשה הראשון לתחיתו המדינית של ישראל, עשה השני לתחיתו התרבותית. הצד השוה שבהם, ששניהם עשו הסטוריה, ששניהם גרמו לתקומתנו הלאומית. בן־יהודה, כהרצל, כבש לו במעשיו הגדולים מקום נאמן בדברי ימי האומה. דור לדור יספר: היה היה בקרבנו איש אשר אמר: תחי שפתנו בכתב ובעל־פה! — אמר ועשה, דבר וקיים. בכח יוצר ומכריע הבקיע נתיבה בחיים לחלומו. בדרך־המלך הלך, לא נטה ימין ושמאל, נכחו הביט ולא נסוג אחור, באמונה כבירה שאף אל מחוז־מטרתו, שאף — והגיע. הוא נצח — חלומו נהפך למציאות. זה האיש — א ל י ע ז ר ב ן ־ י ה ו ד ה שמו. הוא מחיה לשוננו: הוא אבי הדבור העברי בזמננו.

בן־יהודה — זהו חזיון מופלא במינו אצלנו. אף־על־פי שנולד ונתחנך בליטה, זה מקום הגולה הכפולה ומכופלת, המבטלת את רצונו של היהודי ומתשת את נפשו, — אף־על־פי־כן צמח וגדל והיה לאישיות מוצקה ושלמה בעלת צורה בולטת ואופי מסוים, תקיפה בדעתה ובשאיפתה, תופסת מרובה, רבת־פעלים וחולמת. השפעתו של בן־יהודה עדיין חיה וקיימת בתוכנו, בני דורו, ואין אנו יכולים להעריך כמו ובכל היקפם ועמקם את מעלליו הנהדרים והנאדרים למען גאולתנו הרוחנית. עדיין אנו אוכלים פירות־רוחו, ולא לנו לשער טיב קרנה הקיימת לעתיד. כי הנה כבר עתה, בעוד בן־יהודה מתהלך בינינו, מוסיף העם נופך אגדי משלו במשנת נביא העברית. יבוא יום ויכתב בספר לזכרון פשוטו ודרושו של החזיון היקר הזה. אנו אין בידנו עתה, לחג־יובלו במלאת לו ששים שנה, כי־אם לתנות את פרשת חייו של אליעזר בן־יהודה, — חייו כמו שהם.

* * *

אליעזר בן־יהודה נולד לאביו יהודה ליב פרלמן ולאמו פייגה וולפסון ביום כ"א בטבת, תרי"ח (5 במרץ, 1858), בעירה לושקי, פלך ווילנה, ברוסיה. אמו, ילידת מיטו, קורלנד, נתחנכה בנערותה על פי

לחשוב רגע על ערכו וכחו של הסמל המשיחי בקיומה של שאיפת הגאולה והשפעתם של גבורי „קדוש השם" על קיום העם העברי בגולה, — גבורים שעליהם אומר ביאליק: „הם העבירונו ויביאונו עד הלום, ובמותם צוו לנו את החיים, החיים עד העולם" — בכדי להבין את כחו של בן־יהודה בתור סמל התחיה של הלשון העברית.

וכל איש אשר נחן רק במעט חזון, — ישור ויחזה בעיני רוחו את הימים הבאים, הימים הרחוקים־הקרובים, עת אשר ישוב עם ישראל לארצו ויחיה חיים לאומיים ויחוג את החג הלאומי הגדול, חגו השנתי של בן־יהודה, ואת התהלוכות הנהדרות והנאומים הנלהבים וההתרגשות המרובה לכבוד הסמל של התחיה העברית, לכבוד הגבור שבו התגשמה השאיפה הגדולה להקים לתחיה את לשון המולדת.

להכתיר בכתר הגואל „גבורים" קטנים, אולם זמן שלטונם לא ארך. עד שנתגלה הרצל ונמצא הסמל לחלום האומה הישראלית.

* * *

השאיפה לתחית הלשון העברית היתה חיה אתנו בכל הדורות והתקופות, אף שהיתה טמירה וחתומה בעמקי הנפש. הדמיון העממי יצר את השבט „בני משה", החי חיים של חפש מדיני ומדבר בלשון הקדש. בימים שהתפשט היהודי את לבושי החול והתעלה לעולם האצילות ויצר לו בתוך ביתו את מדינתו — היה חושב את הדבור בלשון אחרת לחלול הקדש, להכנסת יסוד זר לתוך האתמוספירה הטהורה. עם התגברות התנועה לשיבת ציון התחיל גם חלום תחית השפה מבקש את לבושו הממשי. הוא תסס בנפשות רבות, תעה ולא מצא גואל.

הניצוצות המפוזרים של החלום הלאומי — נתקבצו בתוך נפשו האצילית של א ל י ע ז ר ב ן ־ י ה ו ד ה. אליעזר בן־יהודה, אליעזר הקנאי, הנהו עתה הסמל, צנור ההשפעה וההתלהבות, מרכז כל הקוים של חבת הלשון ותחיתה. השאיפה מצאה את גבורה, וזהו כח גדול ובטחון לנצחונה של התחיה העברית. משעה שהשיטה הטבעית התחילה תופסת מקום בבתי־הספר — וכאן אין הצרך לבאר שאין זו אצלנו רק שיטה פדגוגית בלבד, אלא אמצעי לתחית הלשון העברית — נהיה בן־יהודה לשם המפורש של המורה העברי, להלהיב על ידו את נפשותיהם הרכות של ילדי ישראל. בשעת יסודה של כל אגודה חדשה לשם הדבור העברי, בכל דרשה של תעמולה לשם תחית הלשון העברית, בכל מאמר ובכל וכוח על דבר אפשרות התחיה של הלשון — משמש השם „בן־יהודה" לאות ולמופת שאין להרהר אחריו, ולמעין של התלהבות. וכשם שהאומה מכתרת כל גבור לאומי בכתר האגדה, כך נטותה גם מסביב לבן־יהודה מסכת של אגדות. לא פעם קרה לי לשמוע מפי מורים ונואמים פרטים מתולדות בן־יהודה — על התהלכו בחוצות ירושלים מעוטף בטלית מצויצת, על החלטתו ה פ ת א ו מ י ת באחד הבקרים לדבר עם אשתו אך ורק עברית, ולמרות תחנותיה לא רצה להוציא מפיו אפילו מלה זרה אחת ועוד ועוד — שחלק גדול מהם הם יצירות הרגע של התלהבות ופרי הדמיון. ואם גם ישכחו מקרי חייו האמתיים, האגדות הללו בודאי לא תשתכנה.

גדלו האמתי של בן־יהודה וערכו הלאומי יגללו לפני עיני עמנו רק בעתיד. אין אנו יודעים לשער ולהעריך ע ת ה את חשיבותו של בן־יהודה בתור גבור וסמל לאומי — משום שחסר לנו מרחק הזמן. בימים הבאים, לכשיתחילו חבלי הלידה של בנין המולדת, והמלחמות הממשיות בעד תרבות עם ישראל, יהיה הסמל של בן־יהודה לכח ריאלי גדול. די לנו

צבי שרפשטיין.

הסמל

כל הגבורים, שהיו יוצרים לכאורה מהפכות היסטוריות ומשפיעים על האומה בחייהם ועוד יותר לאחר מותם השפעה מרובה, — כלום היו באמת בעלי אידיאלים ושאיפות, שהיו טמירים ימים רבים במעמקי נפש העם והגיעו לידי גלוי על ידם, כניצוצות מפוזרים ומפורדים שנצטרפו והיו לשלהבת גדולה. כי אין בהיסטוריה האנושית קפיצות ומהפכות, אין נסים ואין נפלאות ואין בריאת יש מאין. כל מה שנדמה לנו כעין מהפכה בחיי האומה — היא הנקודה האחרונה של התפתחות הדרגית, פרחי גרעינים שהיו טמונים וגדלים זמן רב במעמקי האדמה, נסתרים מעין רואה. הגבורים הם באי־כחם של תנועות מסותרות במעמקים, ופעולותיהם הן הצרוף של מאמצי כחות העם.

אולם אם גם הגבורים אינם יוצרים יש מאין, בהיותם רק מרכזים לקוי־אור מפורדים, אף־על־פי־כן הם משמשים צנורות שפע להתלהבות לאומית. אין חומר בלי צורה, ואידיאה — בלי לבוש. העם דורש גבור, שישמש סמל לשאיפתו ושאליו ישא את עיניו. והסמל הוא הוא המקור להלהבת הדמיון והרגש ולתעורת כל פעולה לאומית. הגבורים הביאו לידי השנויים היותר חשובים בתולדות העמים. פעולותיהם חתכו את גורלם ואידיאליהם הטביעו את חותמם בנפש אומתם והתוו את דרך חייה ופעולתם נמשכה דורות רבים גם אחר הסתלקותם. וההשפעה הגדולה הזאת באה להם רק משום שבהם התגשמה שאיפת הצבור והתקופה. משה היה נושאה של שאיפת השחרור שהיתה חיה בקרב בני ישראל בימי שעבודם, ישו — הגשים את רגש הרחמים והחמלה שהעולם הסובל היה זקוק לו בימים ההם, מחמד באמונתו החדשה היה רק נושא אידיאה של אחדות מדינית לעם המפורד לשבטים המתגרים ונלחמים זה בזה, ובנפוליון התגשמה התשוקה לתפארת־גבורים, שהיתה שאיפתם של אותם ההמונים שנספחו אליו.

דרישת העם לסמל גדולה כל כך, שאם לא יוצר הגבור הממשי — יברא אותו העם בדמיונו. תשוקת הגאולה של העם העברי בגלותו לא מצאה את גבורה ונתגשמה בסמל דמיוני — המשיח. אולם כל העת היתה שאיפה זו בנשמה ערטילאית, מרחפת ומבקשת את תקונה. יש אשר נסה העם

ואנכי נסיתי אז אפילו להתנגד לדבריו, כי היאך ימית ילדים? —
אך רבי ענה בזעם:

— הוא חשוד על הכל — — — — — — — — — — — — — — —
— —

* * *

ואני עומד אצל דלת ביתו, ומפקפק: להכנס או לאו?
וסוף־סוף נכנסתי.

הנני עומד לפניו: עיני מורדות לארץ — מתבייש אני. והוא מדבר.
ודבריו כה רכים ועדינים, כקול הכנור המנגן מאליו...

ואמנם המית אותי אך החיה אותי כאחת.

הוא נסך על עצמותי היבשות מים חיים ואהי לאדם אחר...
— —!

כן! ה ו א הוציא אותי מחשך לאור, מרפש לאויר זך ונקי:
אותי ואחרים כמוני. — „שלי ושלכם — ש ל ו הוא!" —

ובמקום תשובה על דברי, נשמעה מכת־לחי בכל החדר ואחריה — מבול של דמעות...

* * *

ואני כבר גדלתי. שלש עשרה שנה נמלאו לי ואבי כבר מת.

אנשים טובים רחמו עלי ויאספוני אל ביתם ויתנו לי איש־איש את לחמו מדי יום־ביומו בתקותם, כי „לגדולות נוצרתי"...

ואני לומד אז בחדרו של רב שמעיה „בעל־המוסר".

ורבי אמנם ראה כי עתיד אני להיות „כלי־שעשועים" — הלעיט אותי „במוסר" ויספה לי גמרא כתורא... ובלבו אמר לקחת אותי ל„חתן" לבתו זלדה.

אך בעת הזאת שרבי חשב לעשות אותי ל„מאושר", הכרתי את אחד מבחורי הישיבה שיצא ל„תרבות רעה", ויעורר אותי ל„השכלה".

ואנכי נהפכתי לאיש אחר.

הספרים הקטנים שחברי נתן לי, החלישו אצלי את רגשותי ל„גמרא" ולא הייתי עוד „יוסלה־המתמיד"...

ובלילה־בלילה, בעת שהכל נם וישן את שנתו, בעת שתרדמת־אלהים היתה נסוכה על בני הישיבה, קראנו ביחד את — ה„השקפה"!

ואנכי החילותי להבין אז את האיש הרם והנעלה, הנרדף בשביל שמעורר את העם ל„השכלה" ו„דרך ארץ" ובלבי הרגשתי מין רגש כבוד להאדם הזה.

וחברי דבר עלי לצאת מהתחום הזה שאני נמצא בתוכו ויעצוני ללכת — א ל י ו ...

ואנכי אמנם לא שמעתי לדבריו, כי חסר־אמץ הייתי.

ורבי הרגיש, כי לא „כתמול־שלשום" אתי, ויעורר למוסר את אזני, על שחדלתי ללמוד ב„התמדה" כדרכי —

ואנכי לא עניתי דבר. מחשבותי מתרוצצות במחי: מה לעשות? — להשאר בכאן או לצאת?..

וסוף־סוף פתחתי את פי ואמרתי לרבי: במקום ה„גמרא" אני לומד דברי־הימים וקורא את ה„השקפה"..

ורבי לא אמר דבר, אך הרים את אגרופו ויך על פני ונחל דם פרץ מאפי —

— —

ואנכי שמעתי לקול חברי לצאת מגבול החיים שאני נמצא, ולכן הלכתי א ל י ו.

אך פחדתי... ללכת א ל י ו?... הלא כל כך ספרו לי עליו; רבי לא אחת ושתים אמר לי, כי ה„רשע־מרושע" הזה ממית ילדים קטנים, וביחוד ילדי ה„חדר"...

א. י. מלאכי.

המחנך

(רשימה)

לנגד עיני עודנו עומד דודי רב ישעיה, יהודי צנום ודל־בשר, וחסיד ו„ירא שמים", עת נכנס בבקר אחד לביתנו ובקול שמחה אמר לאבי: „משה! שתה „לחיים" על חשבוני! כבר נתפטרנו מה„רשע־מרושע" — ה„משומד להכעיס" אסור בכלא!"

ובדבריו אלה הוציא מאמתחת־בגדו צלוחית יי"ש וימזוג כוס לאבי. ואבי אמנם פקפק בדבר:

— היאך? אותו?... הוא בכלא; היתכן?...

אך דודי לא חכה הרבה ויספר לאבי את פרטי הדבר:

— על־פי עצת רב יוסי, אשר בין המשכילים חלקו — החל דודי בקול צרוד — חפשנו מאמר שנוכל לעשות ממנו „מטעמים"... ו„יגעת ומצאת תאמין"! ואמנם מצאנו: אבל מאמר!...

רב יוסי קבל שכרו משלם וילשין עליו — והוא בכלא!...

— ימח שמו של הרשע! מי יתן ונראה אותו תלוי על עץ... — ענה אבי בשמחה, בעת הריקו ביחד עם דודי את הכוס, ויאמרו יחד:

— „לחיים!"

— „לחיים!"

ואני אז נער קטן, בן שבע וחצי —

ולבי הקטן החל לרעוד מפחד... אם כי לא ידעתי מי הוא האיש הזה, שאבי ודודי מבקשים את מיתתו... ובבכי שאלתי את אבי:

— „לשמחה מה זו עושה?!" כלומר: למה שמח הוא על כי יהודי נאסר על ידי מלשינותם?... ועוד בקש מהקב"ה שיתלו אותו על עץ? — — —

— יען כי לא יהודי הוא! — ענה אבי ברוגז — הוא כותב תמיד מרורות עלינו ב„צייטונג" ומוכיח אותנו על פשעינו וחטאותינו... גם יעורר אותנו ל„בילדונג" ו„שקולס"...

— והלא איש טוב הוא על אשר יוכיח אתכם: הלא איש אמת הוא שלא ישא פנים ולא יקח שוחד, ומה עוד חטא כי תלינו עליו? — נסיתי לשאול את אבי.

על כל אשר חוה מאושר יבוא בקרבתו בכל עניני התנועה הלאומית וביחוד בכל הנוגע לתחית הלשון העברית.

מתחלה היו רבים הלועגים לו בירושלים על חלומותיו להחיות את השפה העברית: אחרי כן היו מוכרחים לשים לבם ודעתם לחלומותיו אלה ואחרי כן להביע רגשי התפעלותם.

בן־יהודה, ברצותו לחיות חיי אזרח בציון, קבל עליו הנתינות של ממשלת תוגרמא, ועל כן גם התנהגו אתו בכל חומר הדין שהיו נוהגים בנתיני תורכיה. וגם בשבת בן־יהודה במאסר וצפוי לסכנה, גם אז לא אבד את שווי־משקל רוחו ואת מנוחתו הנפשית — — הוא לא אבד את מנוחת נפשו בעת אשר הוביל לקבורתה את רעיתו, שהיתה אשה מצוינה; וגם אז כאשר הוביל לקבורתם את שלשת ילדיו, שמתו כמעט בזמן אחד. שלשת ילדים יפים, מלאכים קטנים: בן־יהודה מושל ברוחו גם אז כששיחתו סוערת ומלאה חיים; ובאמת מעולם לא ראיתיו, כי יצא מגדרו, כי יאבד מנוחתו וסבלנותו.

בן־יהודה הוא מלומד צנוע, בלי שמץ של קפדנות ובלי צל של קנאת סופרים. הוא אמץ תמיד את לב בעלי הכשרונות המתחילים ויעודד תמיד את רוחם להשקפות יותר רחבות ולמטרות יותר גבוהות. כאשר היה על מר אהרוני להכין חבור על דבר צמחים בארץ ישראל, העיר בן־יהודה, כי דברים כאלה היה יכול לכתוב גם סופר עברי סתם, גם מי שאינו מומחה לבוטניקה. מר אהרוני החל אז לחקור בעצמו ולתור אחרי הצמחיה (פאונא) בארץ ישראל, עד כי עשה לו שם בין חוקרי העולם. גם כאשר החליט מר אידלסון להדפיס לבתי ספר העברים בארץ ישראל ספר־זמרות, השפיע עליו בן־יהודה לחפש בגנזי המוסיקה העברית. ופרי עבודתו של אידלסון במקצוע זה, שני ספרים על דבר מנגינות ישראל, נדפסו על חשבון האקדמיה הווינאית.

בן־יהודה הראה אומץ לבו בעת אשר התעוררו בני הנעורים בירושלים ללחום נגד חברת ה„עזרה" של יהודי אשכנז. הוא ישב ראש באספת־מחאה נגד חברת־התקיפים הנזכרה, שראשיה נתנו לו את תמיכתם להוצאת מלונו.

כאשר באה חמדה רעיתו השניה של בן־יהודה ואחותה של רעיתו הראשונה, לירושלים, לא ידעה אף מלה עברית אחת. זמן קצר אחרי זה כבר דברה עברית, ידעה אותה לאשורה וגם החלה לכתוב בה; חמדה בן־יהודה היא כיום סופרת עברית.

הפעם האחרונה שראיתי את בן־יהודה בארץ ישראל היה זה בתחנת מסלת־ברזל שבירושלים, כאשר בא ללות אותי ולקחת ממני ברכת הפרידה. הוא היה אז חליש מאד. הבעתי לו את פחדי שמא לא יספיק בידו לכלות את עבודתו הענקית, את מלונו. בקול חליש לחש באזני: „הנני מבטיח לך שלא אמות בטרם שאכלה את עבודתי בסדור המלון". ובן־יהודה שמר את הבטחתו.

נפלא הדבר, כי חיי האיש שאינו מאמין בנסים ונפלאות, הם בעצמם נסים ונפלאות. לפני שלשים שנה הגיד לי רופא בר־סמכא בירושלים, שלבן־יהודה נשאר בצמצום רק החלק הרביעי מריאתו. בן־יהודה השפיע

נסים בכר.

זכרונות על דבר אליעזר בן־יהודה

הנני מכיר את בן־יהודה זה שלשים ושבע שנה. אם להיות נאמן במשך זמן כזה לאידיאל אחד וללחום עליו במסירות נפש, למרות כל המעצורים והמכשולים, ולהביא לו קרבנות גדולים. — אם דבר כזה מעיד על גודל רוחו של האדם, אז, בודאי, שבן־יהודה הוא גדל־רוח. בן־יהודה, שהיה יכול לחיות, בתור איש־המדע, בשלוה באירופה בחר, לפני יותר מדור אחד, לחיות בירושלים במחסור תמירי ולפעמים גם בעוני ומצוק.

עבודתו בירושלים היתה משולשת: להכין את החומר להמלון הגדול שלו, תחית שפת עבר ומלחמתו נגד הסדרים המקולקלים בחיי העדה. ביתו הצנוע, ששם מדברים רק עברית, היה לבית ועד לכל אלה אשר חפצו לדבר עברית ולהחליף דעותיהם בעניני הספרות העברית ובשאלות חקירות הלשון העברית, או בעניני דיומא הנוגעים לעניני ציון בכלל ולחיי ירושלים בפרט, או לדבר על גוי ועל אדם. בן־יהודה הצטיין תמיד על־ידי חוש־ריחו המדיני, וחושו החריף והמפותח הזה עושה את שיחתו למלאת־חיים ותנועה. כשרונו זה, שירש גם בנו איתמר, הכנים רוח חיים ב„הצבי" ו„האור", שנתחבבו כל כך על קוראיהם בארץ ישראל.

כאשר החלטתי להנהיג בבית־הספר של החברה „כל ישראל חברים". שעמד תחת השגחתי והנהלתי, את השטה עברית בעברית, מסרתי אז את הדבר הזה לבן־יהודה, והוא גם הצליח בעבודתו זו. במשך של חדשים אחדים הכין בשטה זו תלמידים רבים שהתעתדו להיות מורים, ביניהם גם את דוד ילין ויוסף מיוחס.

במכתבי־העתים שהוציא בן־יהודה לאור היה לוחם, בלי חת מפני כל, לנגד כל הנראה לו כעול. פעמים רבות הזהרתיו לבל ישתעשע בלפידי אש ולא יסכן את נפשו, אך אומץ לבו לא ידע מעולם סיגים וגדרים: לא הועיל גם הנסיון הקשה שעמד בו בשבתו בבית־הסוהר התורכי, שהושם בו לרגלי המסירה, כי באחד מהמאמרים שנדפס בעתונו קוראים להזדיין בכלי נשק ולצאת במרידה נגד ממשלת תורכיה. אגב אורחא, מענין הדבר להעיר, כי מחברו האמתי של המאמר הנזכר אף כי שמוהו בכלא, בכל זאת הוציאוהו מהרה לחפשי, יען כי היה נתין רוסיה: בעוד אשר

כרשפי איש, ומלאים אהבה ומסירת נפש אל הארץ ואל השפה העברית, וחוט של חן ונועם, עוז ומרץ היה מתוח על כל דבריו והגיונותיו.

למאושר נחשבתי אז בעיני ובעיני כל רעי ה„חובבים" כאשר התאספו במעוני בערב אחד לכבוד הירושלמי המודרני. כולנו שתינו יין לשלומו, והוא, האורח היקר, בכבודו ובעצמו, שתה כוס חלב, — כי זה עשרות בשנים אשר גבור הרוח הזה לוחם בגבורה נפלאה נגד מחלתו — מחלת הריאה — אשר תקפתו עוד באביב ימי עלומיו. הוא נלחם, לוחם ועוד ילחום גדל הנפש וכביר הרצון הזה עדי יזכה לראות בעיניו את התחיה המשולשת: תחית העם, הארץ והשפה; — על כוס חלב מלא נשא בערב ההוא על גוי ואדם, על עתידות האומה העברית בארץ־אבות ועל אמתותה וטעמה היפה של ההברה הספרדית. הוא הרבה אז לדבר גם על הפסוקים סתומי־הכונה שבספרי־הקודש, אשר רק בעזרתה של השפה הערבית, אחות העברית, יש להגיה אור עליהם. נשאר רשום עד היום בזכרוני באורו על הפסוק: „את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה, גמולי מחלב עתיקי משדים? כי צו לצו קו לקו זעיר שם זעיר שם (ישעיהו כ"ח, ט, י). בן־יהודה מצא את הפסוק האחרון בתור שירת אם ערביה המשוררת לעוללה הקטן, בצעדו את צעדיו הראשונים, בהיותו גמול מחלב. לפי דעתו השתמש בן־אמוץ בשירת בני העם הזה, בכנותו אותם בשם „גמולי מחלב עתיקי משדים", והוא משורר לפניהם את שירת הילד ההמונית, כאשר ישתמש בנבואתו לצור בשירת הזונה: „קחי כנור, סבי עיר זונה נשכחה, היטיבי נגן, הרבי שיר למען תזכרי!"

ככה התענגו ה„חובבים" בני פינסק, על בן־יהודה כל אותו הערב, לפני שלשים ושלש שנים.

חג השבועות הגיע, וסגל חבורה קטנה מה„חובבים" ובן־יהודה בראשנו הלכנו לבית־הכנסת הגדול להתפלל ולשמוע את נגינות החזן. ויהי בהגיע החזן לתפלת „אור חדש על ציון תאיר" הביע את הדברים בשפה רפה וברוח קרה; אז התקצף בן־יהודה על החזן המתפלל על שויון רוחו ועל „אדישותו", ויצא את הבית בחרי אף. אז נוכחנו כולנו עד כמה מגיע עוז אהבתו לארץ אבות.

עתה זכיתי לעת זקנתי לראותך, בן־יהודה, פה, במלאת לך ששים שנה, לראותך יחד עם משפחתך, המשפחה העבריה הראשונה בישראל בתקופת התחיה, אשר גם היא חוננה כמוך בקשיות עורף ובכח הרצון הכביר! הנני מברך אותך בתור מטיף העם בשם כל העם, כי ברוך תהיה לאל בורא ניב שפתים ונותן שפה לנואמים, כי יתן לך, בעל אוצר הלשון העברית, און ועצמה לכלות את יצירתך הכבירה, את המלון הגדול, בארץ אבות, בשובך למעונך בירושלים עיר קדשנו.

אחיך ברוח ובדעה צבי הירש מסליאנסקי.

צ. ה. מסליאנסקי.

קטע מזכרונותי

(לבן־יהודה במלאת לו ששים שנה)

זה היה לפני שלש ושלשים שנה, בתקופת „חבת ציון", התקופה הנפלאה, שהיתה מלאה חלומות, תקוות ושאיפות. זה היה בימי ממשלת הוליננבלום וישפ"ר וכל מחנה ה„חובבים" החולמים והלוחמים בימי ממשלת הצר הצורר אלכסנדר השלישי. אני הייתי אז מורה עברי באחת ערי „תחום המושב", אשר לקחו חלק גדול בהתנועה הלאומית, שנגלתה אז בכל כחה הראשון. אני עם רעי הצעירים הלאומיים, בני פינסק, שמנו לילות כימים לעבוד ולעדור בכל לבנו ונפשנו לטובת התנועה הקדושה משאת נפש כולנו; את השפעתנו הרוחנית קבלנו משני המרכזים של ה„חובבים". מאודיסה ומווארשא. נטפי טל תחיה וקוי אור תקוה השפיעו עלינו אחינו הגדולים מל"ל וישפ"ר במכתביהם החוזרים, שהיינו מקבלים אותם לישבועות. המה צוו לנו מרחוק לעשות את כל אשר היה דרוש לטובת התנועה, ואנחנו מלאנו אחרי דבריהם ופקודותיהם בשקידה רבה. המשמעת היתה אז, בימי ראשית התנועה, כל כך חזקה וכל כך נעימה. הימים היו ימי בכורי התחיה הלאומית ותקות הגאולה.

והנה פתאום בא אלינו אחינו הגדול העברי — הראשון שדבורו העברי היה ממש כבאחת הלשונות החיות והרעננות המתהלכות בארצות החיים — אליעזר בן־יהודה. הוא בא אלינו יחד עם רעהו בן־עירנו מר צ'רטוק, אחד החלוצים הראשונים אשר עלה לארצנו עם הביל"וים.

רך וצעיר היה אז בן־יהודה, חלש ורפה־אונים, אבל בעל רוח כביר ומלא עזמה נפלאה. כל החובבים אשר בעירנו התאספו לשמוע דברים יוצאים מפי איש עברי, היודע לדבר בשפות חיות אחדות ובכל זאת איננו מדבר אלא רק עברית. גם הזקנים, היראים והחרדים, אשר הסכינו בכלל לכבד את האורחים הירושלמיים, השד"רים, מהטפוס הישן, גם המה התפלאו והשתוממו בראותם עול־ימים, איש מודרני, לבוש מחלצות האירופאי גמור, — כיוצאת מן הכלל היתה רק המצנפת התורכית האדומה, שהיתה על ראשו — ובכל זאת שפה עברית חיה ורעננה תזל כטל מפיו ויפיק מרגליות. שמענו אז דבריו, והנה רעיון אחרי רעיון רודף ומחשבה אחרי מחשבה שוטפת במהירות נפלאה לתמהון לב כל השומעים את נאומו בפיות פתוחים ובאזנים קשובות. כל דבריו היו חמים ובוערים

המשך

ולוקחת לה מקום חשוב בין כל השפות, החיות אתנו כיום; היא הסירה מעליה את טומאת המות ותקבל עליה את קדושת החיים! ולמען שלא תתבייש בפני אחיותיה השפות החיות מסירה היא את בגדי אלמנותה, בגדי עניות, ומתעשרת יום יום, לובשת מחלצות ופניה הרעים אין לה עוד.

כבר חיה היא בפיות אלפים ורבבות של תינוקות של בית רבן, אשר בהבל פיהם מתקיים כל העולם. בה, בשפה הזאת, הם מדברים ומצחקים, בוכים וצועקים, רבים ביניהם ומתקוטטים, בה הם לומדים את הלמודים והמדעים אשר ילמדם האדם וחי בהם, בה הם שואבים את ידיעות העולם והטבע, את כל הידיעות אשר כל צעיר וצעיר מחויב לרכוש לו בימינו אלה.

והשפה אשר שבה לתחיה כבר משלמת את חובה לעמה! היא היתה לטל של תחיה, לסם חיים לעמה האמלל. היא החלה להסיר מעליה את קללת בבל, את קללת רבוי השפות אשר איננה נותנת לחלקי העם המפוזרים בכל קצוי תבל להבין איש את רעהו. על ידי פעולתם ההדדית אחד על השני שבים לתחיה העם, הארץ והשפה, חוט חייהם הולך ומשזר יחד והחוט המשלש הזה לא במהרה ינתק!

קרוב היום אשר בו נוכל להגיד: שפתנו אתנו — מי אדון לנו! חפשים נהיה ברוחנו ולא נלקט פרורים תחת שלחן זרים!

קרוב היום אשר בו יתאחדו בעזרת שפתם כל חלקי עמנו ויהיו לעם אחד ואז יאמר להם: הן עם אחד ושפה אחת לכלם — לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות!...

קרוב היום אשר בו נדבר בגאוה ובגאון רק את שפתנו היפה:

וכמו אותו העם האנגלי, המושל בכל חמשה חלקי תבל, נקרא לכל אוהבינו ואויבינו: אל תדברו אתנו ארמית, אשדודית ושפות אחרות, דברו אלנו עברית, דברו אלינו בשפתנו אנו, כי כבר די לנו להיות עבדים נכנעים ברוחנו, לדבר בכל שפות העולם ורק לא בשפתנו אנו.

וקרוב היום אשר בו יועדו צירי כל העמים להביא שלום אמת, שלום נצחי בעולם ומקום הועידה יהיה באותה העיר אשר שם נשמעו בראשונה דברי שלום לכל העמים, בירושלים עיר בירתנו והשפה אשר בה יועצו ויתוכחו הצירים הללו, השפה אשר בה תנתן בשורת השלום לכל העולם, אשר בה יהיו כתובים דברי ברית האחוה בין כל העמים, תהיה בלי ספק השפה, אשר בה נבאו נביאינו הגדולים על אדות השלום והאחוה האלה, הלא היא, ה ש פ ה ה ע ב ר י ת!

לראות בעיניך את המחזה הקדוש והנהדר הזה, הנני מאחל לך בכל לבי, ידידי וחברי, בן־יהודה!

ונפלאה. היא, הארץ, התקרבה אל העם, ברדתה מבין העננים, והעם התקרב אליה. היא נתנה חיים חדשים לעם בהוה ויסוד חדש, יסוד מוצק לתקוותיו בעתיד. ואת אותו העתיד אשר אדותיו חלם העם לאחרית הימים, הקריבה באופן מפליא אלינו, אל הדור החי אתנו כיום, אל ההוה.

עם ישראל משיב לתחיה את ארצו וארץ ישראל משיבה לתחיה את עם ישראל. ותחית המתים היא אחד מן הפלאים היותר גדולים, היא גוקת־התכותרת יתקות עמני באחרית הימים. ואם אנחנו רואים את מושבות עמנו בארצנו, הלא על כרחנו עלינו לקרא: של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו קדש הוא!

וגדולה הקדושה הזאת שבעתים, מאה פעמים מאותה הקדושה אשר בה הקדישו אבותינו את הארץ בדורות אשר קדמונו!

לשון הקדש קראו אבותינו לשפתנו הלאומית, קדושה היתה בעיניהם שפת אבותינו הקדושים, השפה אשר בה נכתבה תורתנו ואשר בה חזו את חזיונותיהם הנעלים נביאינו. בה דברו אבותינו בשבתם בארץ הקדושה ובה עתידים לדבר בנינו ובני בנינו באחרית הימים, כאשר נשוב אל ארצנו.

קדושה היתה השפה ובה השתמשו רק לעניני קדושה; בה למד העם את תורתו הקדושה, בה שפך את שיחו לפני יושב בשמים, בה היה מודה לו על חסדיו, בה קונן לפניו על שברו ובה השתדל לדבר ביום קדישו, ביום השבת. קדושה היתה בעיניהם השפה, אשר הכילה בקרבה את האוצרות יותר יקרים של עברו המזהיר ואת היעודים הנפלאים לעתידו הגדול והנהדר, ויהי נזהר לבלתי השתמש בה לעניני חול, לעניני יום יום!

והנה באת אתה, בן־יהודה, ובעקבותיך חלוצי הישוב בארץ ישראל, ותהל להשתמש בשפה הזאת, כמו בשפת חול, בחייך היום־יומיים, דברת בה עם כל רעיך ומכריך, דברת בה עם רעיתך אשת בריתך ושניכם דברתם בה עם ילדיכם הפעוטים. חללת את השפה הקדושה ותעשנה לשפת חול, לשפה יום־יומית!

אבל גם פה, כמו ביחס לארץ, היה החלול הזה רק למראית־עין, רק בעיני אלה המביטים על השאלה הזאת בעיני בשר.

ובאמת הגדלת את קדושת השפה שבעתים או גם שבעים ושבעה.

כי למרות הקדושה אשר הקדישוה אבותינו, כבר נראו בה סמני אפיסת הכחות, ורבים רבים היו כבר אשר חשבוה למתה. אבל סם חיים הבאת לה ותראה לכל בניה הנאמנים כי חיה היא עוד שפתנו, כי עוד לא פרחה נשמתה והודות לעבודתך הנרוצה שבה היא לתחיה, שבה לאיתנה

ישראל בלקינד.

חול וקדש

(מקדש לבן־יהודה)

ארץ הקדושה קראו אבותינו לארצנו. שמה וזכרה קדושים היו בעיניהם. הם כמעט לא האמינו, כי ישנה עוד ארץ כזאת במציאות על פני כדור הארץ. יושביה המעטים היו בעיניהם כקדושי עליון, שליחי כל עם ישראל, היושבים לפני ה׳, עוסקים בתורה ומתפללים בעד כל העם. את עפר הארץ היו שומרים קמצים קמצים בתוך אוצרותיהם, בתוך ארונות ברזל, בין סגולותיהם היותר יקרות, למען יושם על עיני האיש המאושר אשר הצליח לרכוש לו את האוצר הזה, בבוא יום פקודתו.

הזכרונות היותר קדושים של העבר הרחוק והתקוות היותר נעימות, היעודים היותר נעלים לאחרית הימים, היו קשורים בארץ הזאת. בין העבר הרחוק והעתיד הרחוק ובין ההוה, אשר הוא כלו חול, אין שום קשר ריאלי מלבד קומץ העפר ומלבד הנדבות אשר היו שולחים ליושבים לפני ה׳ לכלכל את נפשותיהם, למען יוכלו למלא במנוחה את תפקידם לעסוק בתורה ולהתפלל בעד שלום העם אשר בגולה.

והנה באו חלוצי הישוב החדש ויביאו מהפכה ביחס העם אל ארצו הקדושה. הם, החלוצים האלה, דרכו ברגליהם ממש על אדמת הקדש, לפעמים בנעליהם הכבדות והמסומרות ולפעמים ברגליהם היחפות הזבות דם מפני הקוצים והברקנים אשר הצמיחה האדמה הזאת במשך כמה מאות שנים של חורבן ושממון. באתיהם ובמעדריהם בתקו הם את חזה ויוציאו ממנה לחם ויין וכל מיני פירות. הם הורידו את הארץ מתוך העננים, אשר בהם היתה מרחפת לעיני עמנו, ויתנו לה את מקומה על פני כדור־הארץ, ויראו את הדרך אשר בה נקל להגיע אליה בעזרת מסלות ברזל ואניות־קטור.

הם הסירו מעל הארץ את קדושתה ויחללוה!

כן, חללוה! אבל רק לכאורה, רק למען אלה המביטים עליה רק בעיני בשר! אבל אנשי הרוח, האנשים אשר למרחק יביטו ומישרים ישפטו, יודו ויגידו, כי הם, החלוצים, הגדילו שבעתים את קדושתה!

הם חזקו שבעתים את הקשר בין העם והארץ. הקשר אשר היה רופף בנדודי הגלות מארץ לארץ ומגוי אל גוי, קבל ריאליות ממשית

אם תצא אש ותבער את הכל בשעה אחת? עתה בא ידידי מר ט. כמלאך מושיע והפתיע אותי במתנה זו של תבות הפחים. עתה יותר נקל יהיה להציל מן הדליקה. מצוין!"

הבטתי על המתנה הגדולה ועל הנהנה ממנה, ורגש מר תקף אותי. בכמה מבתי היהודים שלנו ראיתי „תבות של ברזל". במחלקה היותר קטנה של הבנק בארץ־ישראל (אשר מספר הדינרים השמורים שם אולי אינם מרובים ממספר המלים העבריות הערוכות בעד המלון) דאגו להביא תבת־ברזל לשמור על הרכוש. ולרכוש לאומי זה של אוצר השפה העברית לא דאג העם, עד שבא האיש הפרטי הזה וינדב את פחי הברזל. מבלי משים נזכרתי בבת־הקול המכרזת: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה.

נפגשתי עם מר בן־יהודה פה בגולה, בחדרו המיוחד בבית הספרים המרכזי בניו־יורק. הוא „עושה את שלו", ומבלי יכלת להמשיך את העבודה כסדרה (כי לא יכל להביא אתו משם את החומר) עסק בעריכת הקדמה למלון, שהוא ספר מיוחד, ואולי זה יהיה אחד מהחלקים היותר מענינים שבכל בית האוצר. נסיתי לבקרו גם בביתו; מסביב שאיפה ליצירה וסמני יצירה, אבל אין זה חדר העבודה אשר שם, אין זה בית היוצר.

ליובל הששים זכה מר בן־יהודה לראות אור ותקוה גדולה לשוב לארצנו. אברך את ידידנו את אחינו הגדול הזה שיזכה לשוב לארץ העברים לביתו ולעבודתו בעריכת המלון העברי, ויזכה לגמרו, למלאותו ולתקנו במהדורות שונות בעזרת אספת חכמי ישראל (אקדמיה עברית), שתהיה על יד האוניברסיטה העברית בירושלים.

בצבעים ובגונים. איזה רגש מוזר תקף אותי: תמהון, גאון לאומי, תקוה ועצבון גם יחד.

את כל זה הלא אָסף וקבץ וסדר איש אחד במשך עשרות בשנים, זה האיש דל הבשר וגדול הרוח אשר לפני; זה האיש שהיה נאלץ להשפיל את ערכו כפעם בפעם בפני בעלי היכולת, כדי להשיג את דמי הוצאות הנסיעות לבתי אוצר הספרים וכתבי היד המפורסמים אשר בארצות אירופה; זה האיש שאשתו המשכלת האירופית היתה צריכה לבקר את נדיבי משכילינו (אל תבושי אחותנו — כי בנו האשם) להפיץ ביניהם את הדעה על נחיצותה של הוצאת המלון העברי; זאת ה„משפחה העברית הראשונה", שהיתה צריכה להתפרנס מהוצאת גליון שבועי צנום בירושלים; קרבן עולה הוא ברצון על מזבח השפה העברית.

מאָז היה בן־יהודה לאחר בעיני. חדלתי לראות בו את העסקן, הסופר והעורך; הבטתי עליו רק כבעל מסדר המלון העברי, על בונה השפה העברית, וביתו היה בעיני לבית היוצר.

אחרי כן כשעברתי לישיבת קבע בא"י, הנה בכל פעם כשבקרתי את ירושלים, הייתי מבקר את בית בן־יהודה. הוא כאילו ידע את כונתי והכניסני קודם כל לחדר עבודתו. חדר קטן בערך, לאורך כל הכתלים מדפות של ספרים מהרצפה ועד התקרה; באמצע שלחן אָרוך ורחב ועליו ספרים פתוחים עבריים ולועזיים לעשרות, עמוד שעליו כותב בן־יהודה בעמידה — אלו האבנים לאוצר השפה. תמיד הייתי אוהב להתבונן לכל פרטי הדבר הזה: הלא הסטוריה אני רואה לפני, הלא יבא יום והפרלמנט העברי יחליט לרכוש את חדר העבודה שנכתב בו המלון העברי ולהעבירו לבית האוצר (המוזיאום) הלאומי, ובשעות קבועות יבאו אנשים לבקרו. ואני הלא רואה לפני את מסכת הארג ההסטורי.

בעל הבית היה נוהג להתחיל בדרישה על מה „שבחוץ" ואולם הייתי משתדל תמיד להטותו „הצדה"; ודי היה לי לנגע באיזו נים פנימי: לשאול בתרגום איזה מלה לעברית, בברור איזה מושג, וביחוד באיזה מפרטי סדור המלון, כדי שיתחיל בן־יהודה לבאר ולברר במרץ ובחום ולהראות את בית־נכאתו. הרבה למדתי ממנו כפעם בפעם; הרבה מרץ לקחתי אתי משם לעבודה שבחוץ; וצר היה לי תמיד להפרד מפנה זו, שכמדומה לי, היו כנפי הרוח הלאומי מרפרפים שם.

ברגע זה נזכרתי בפרט אחד שהוא טפוסי במינו.

כשנכנסתי פעם לביתו פגשני בן־יהודה בקריאה של שמחה מיוחדת: בא ואראך. חשבתי, כי מצא חדוש בברור איזו מלה שבמלון; והנה נכנסנו החדרה ולפני תיבות אחדות של פחי ברזל. „כל ימי הייתי מצטער — כמעט שצעק בן־יהודה בהתפעלות מיוחדה — על שכל כתבי מונחים בארונות של עץ; הלא כל כך הרבה שנים עבדתי עליהם, ומה

חדוש הדבור העברי; התוכחנו על השאלות הישוביות שעמדו אז על הפרק; זכורני, כי דעותיו על המשבר שהיה אז בישוב החדש (כשעברו המושבות מרשות הנדיב לרשות יק"א) ושטתו בתור עורך עתון מקומי לא מצאו אז חן בעיני, שהייתי בין הצעירים הרדיקליים; ואולם לא עלה אז על דעתי, כי בבית היוצר אני נמצא, כי בבנין אחר, בין עולמי עסוק האיש היושב אתי בזה, כי מבצר הוא בונה, אוצר לשפה הלאומית הקמה לתחיה.

כשבקרתי את א"י בפעם השניה בשנת תרס"ה ואני כבר הייתי עסקן צבורי. אז ספרו לי ידידינו שבירושלים ע"ד האגודה שיסדו להוציא לאור את המלון העברי שעורך מר בן־יהודה. לפי „חשבונם המדויק" יכולים הם לבסס את הבנין ההסתורי הזה, אם יהיה להם „סכום" של א ל ף פרנקים; את מאתים וחמשים הפרנקים הראשונים נתנו אנשי „הועד"; כסכום הזה הם מקוים „להשיג" ביפו ובמושבות, והשאר מהמוסדים שבחו"ל. כועס הייתי אז על מר בן־יהודה שהיה אז בדבריו ובעתונו מהתומכים בהצעת אוגאנדא, ובכל זאת לקח ענין סדור והוצאת המלון את לבבי; ראיתי בזה חלק חשוב מבנין הלאום וגם מישובה של ארץ־ישראל. כשנתתי לועד את נדבתי מאתים וחמשים פרנקים הייתי בעיניהם באחד המצנטים, ונאומים נמרצים ונלהבים נאמו חברי הועד מר דוד ילין ומר יהושע אייזינשטדט למקרה ההסטורי הזה של י ס ו ד המלון העברי.

תמימות קדושה! באלף פרנקים, במאתים דולרים חשבו לבסס את הבנין הענקי הזה. אחרי כך התברר, שהוצאת כל כרך וכרך של המלון צריכה לעלות לכל הפחות בשנים עשר אלף פרנקים, שצריכים להוציאו יותר מעשרה כרכים, שבית מסחר גדול אירופי הידוע בעולם צריך לעסוק בזה כעשר שנים. ואולם הלא ההתחלה נעשית על ידי בני ירושלים עצמם בחמשים הדולרים שלהם. לולא הם, לולא המחברות הראשונות שהדפיסו הם ושפרסמו ברבים, כי אז אולי עד היום לא היה העולם שלנו עם המוסדים והמנהיגים יחד שמים לב לאותן חבילות הפתקאות שהיו צבורות באוצרו של בן־יהודה ה„מוזר".

אז ראיתי גם אני בראשונה את החבילות, את החומר לבית האוצר. פתקאות, רשומים, מלים, ניבים ומבטאים לקוחים מכל הספרות שלנו, מהתנ"ך, התלמוד, המדרשים, ספרא וספרי עד האחרון שבמחקרי הגאונים ותשובות הרבנים ועד השורה האחרונה שבספרי דורנו זה. והחבילות מה רבות, והפתקאות לרבבות. האומנם עשירה שפתנו העברית בכל כך הרבה מלים ומבטאים שונים? האומנם בכל זה נוכל להשתמש בחיים? הלא אם כן באמת עשירה תהיה שפתנו במושגים

מ. שיינקין.

ליובלו של בן־יהודה

לרגלי היובל של בן־יהודה יבואו רבים לספר על אודותו בתור סופר, בתור לוחם ובתור אחד החלוצים הראשונים לישוב ארצנו. ואני אשתמש במקרה זה לדבר על בן־יהודה היוצר את המלון העברי, ואף לא על היצירה בכללה, כי אם על הרושם שהיה עושה עלי תמיד הבקור בבית היוצר בפנת יצירתו.

לא זמנו של יובל ולא המקום בקובץ אשר לכבוד היובל הוא לספר על דבר הסבות שגרמו לזה, שבעל היובל שלנו ידוע אצלנו בעיקר בתור דובר עברית ויוצר המלון ולא בתור סופר ולוחם ואחד מחלוצי הישוב הראשונים בכלל. די לי אם אומר, שבן־יהודה בעצמו הקריב את הסופר, הלוחם והחלוץ הישובי שבו על מזבח השפה והמלון; ומובטחני שאינו מתחרט.

כשחונכתי על ברכי חובבי ציון הראשונים בין האריות שבחבורה, לא שמעתי הרבה על אודות בן־יהודה. גודלתי בעת שכבר שקעה שמשו של „השחר" ברוסיה; מחברות אחדות מירחון זה המציאו לידי לשם השכלה ולשם הטפה לחבת ציון; במקרה לא פגשתי שם את אותם המאמרים של בן־יהודה, שכפי שהנני רואה בהם עתה כבר מדובר שם על אודות מרכז עברי רוחני וממשי בארץ־ישראל. משער אני עתה, כי דרישת העברית שהיתה במאמרים ההם היא שהיתה ב„עוכרם" להזיק לה„פופולריות" שלהם ולהפצתם, כי לא חפצי ל„בלבל את מוחות העם והדור הצעיר ב„הזיות" טפלות.

פעם בקרתי את העירה הלובקי וספרו לי שם על אודות „העלוי" שנחמיץ ויצא לתרבות רעה; פעם קראתי בעתונים על אודות מאמרו של עורך „הצבי" בירושלים; סערה הוטלה אז לשעה בסביבת החובבים ושקעה בעוד איזו שבועות כלעומת שבאה. בהתגוררי אחר־כך בשנות התשעים באודיסה בירת חבת ציון ראיתי רק לפעמים את העתון הצנום המגיע מא"י פעם לחמישה־ששה שבועות; מצאתי בין החובבים הצעירים (שבקרו את א"י ושבו משם) מעריצים את בן־יהודה ומלחמתו לשפה ולאור; את ה„גדולים" שמעתי מדברים בקלות ראש על חלומותיו ועל דרכיו המוזרים של איש יהודי זה שנשקע בתומות ירושלים. גם כשהייתי בפעם הראשונה בא"י בשנת תר"ס בקרתי את ביתו של בן־יהודה לשם

האנגלית רצונה במדינה יהודית וביום העשירי בדסמבר, שבו לכדו האנגלים את ירושלים לעבור העם העברי. על אדמת נכר חי אבי עדיין, החוק כי הארץ שלה הקריב הכל, וההרף האמריקני שולט בה ובו במשבתו העריצה. ובכל־זאת,מעולם לא ראיתיו כל־כך עליז ופורח. כל ישותו הביעה קודש: בא איפוא „היום" הגדול, יום פתרונם של מיטב חלומותיו, והיום המבורך הזה בעודנו חי, כשעברים חוגגים את יובלו הששים...

התדאה אלינו, ממזרח שמשנו, יונת השלום והתביא אתה בכנפיה, לאבי ולכולנו, את בשורת יהודה החפשית?

מובטחני כי כן.

הרי היא קרובה כל־כך, שעודנה בעצם תחילתה. לא ילד הנני יותר, כי אם אחד ממאות הבחורים הנלהבים של יהודה הצעירה. ובמלחמותיו החדשות של אבי, מלחמות שנבעו מתנאים אחרים לגמרי, היתה זו נחמתי שעמד עמדתי לצדו ואהי לו למסעד מוסרי. אנחנו, שנצחוננו המחלט השמיענו כבר את „פעמי המשיח", — אנחנו יכול לא יכלנו לקבל בקורת־רוח את החליפות הפתאמיות אשר באו בקרבנו בעקב המלחמה העולמית. בין רגע נעלמו ימי שעשועינו, אמונתנו והתלהבותנו הסואנים. היינו כחולמים, חרדה נוראה נכנסה בלבותינו ונשאלה את עצמנו אם הסופה האירופית, שהקדירה לפתע את שמינו, לא תביא חרבן והרס בכל אשר הקימונו משך ארבעים שנות הריון. מה תהיה דרכנו בעתיד הקרוב? לאיזה מחנה משני מחנות העולם יסתפחו היהודים? הרשאים הם להסכים לעריצות הממלכה העותומנית, שאחת דתה לכלות ולהצמית לנצח כל מה שהוא עברי בין הפרת וים התיכון?

אבי היה מהלך ברחובות ירושלים הלך ושב, והחשד כבר על ראשו. ונמשך עם יהודי הגולה, היות ותורקיה היתה ללוחמת לצדה של גרמניה. אלמלא יכול אבי לצאת מהארץ, אם אך לשבועות אחדים, כדי למסור לאחיו את דבר צרותיה החדשות של ארצנו ולהצהיר להם כי יהודה, אם רוצה היא בדרור אמתי, חייבת היא להחשב מיד כחלק ונחלה בברית־העמים לחפש העולם.

שלש פעמים ירד יפו, ושלש פעמים השיבוהו הביתה, ועל תעודתו נרשם בדיו אדום, כי „מסוכן הוא להוציאו מן הארץ". שלש פעמים ראו עיניו את האניות האמריקניות נחות על־פני הים כסואנות עיפות, (את עתונו כבר סגרה הממשלה וידע לא ידענו כל אמצעי של חבור מתמיד) ומפליגות עם בוא השמש מבלעדיו. מי יתאר את סיוטיו בלילות על משכבו? מה יהיה אם יאסרוהו? לא על עצמו חשב חם וחלילה, אף לא את המות ירא ואת החבל לצוארו, אלא שרגש נסתר אמר לו כי רק הוא, מכל בני הארץ, די כח היה בו להשפיע על המסופקים ולהכריה את הפקפוקים לאחז בצעדים הרצויים לטובת השגתה של המטרה הקדושה.

והמקרה צחק אליו שנית. ספינה יונית, בת עם סובל כעמו, עזרה לו לחצות את תהומות הימים עד לשפת אמריקה, ידידת הדרור. כאן, יום יום, קרא אבי בשורות נפלאות: ערב השתחררה, פולניה חזרה לקדמותה, פינלנדיה רעשה לשם מהפכתה הלאומית, ארמיניה הובטחה חרות, אוקריינה עומדת על מפתן עתידה העצמי — הרק יהודה תחכה לשוא, וירושלים, הרק היא לא תנער את העול?

הוי, אחי! אתם יהודי — אמריקה, רציתיכם עם אבי, בחברתו שתי פעמים לפחות — ביום השלישי לנובמבר, שבו הצהירה הממשלה

מידיו? וכי לא ממון גרמני הוא שאפשר את הדפסת המלון? ומכתב נשלח לבן־יהודה, מכתב התראה אדיבה, לבאר לו את נחיצותה של „ברית בין שני הכחות — גרמנית ועברית".

יפה וטוב, אלא שה„גרמני" טעה באדם ולא הבין לנפשה של ארץ־ישראל החדשה.

בודי: אבי ידע היטב, כי אם ימאן להכבים להרמז, עבודת חייו תבטל מעיקרה. הוא ידע, כי אם יבחר להכריז מלחמה על ה„יהודים" התקיפים ההם המנע לא ימנעו הם מהצמית גם את החלקים אשר כבר הופיעו. אבל יהודה געשה וכל הדור הצעיר, אלפים ואלפים במספר, שהרים את יד המרד בהתנגדותו לכל השפעה נכריה, קרא לו, לבן־יהודה, לעמוד בראשו. האם לא היה זה הקול שעליו הלם כל־כך? ועכשיו, שהקול צח וצרוף, ועולה אליו מתוך עמו, היפקפק ולא ישמע, היפקפק ולא יצביא? ספק הכי זעיר עלול היה לפורר את כל הבנין הנהדר והגאה, זה הבנין שבשבילו מתה דבורה, שבשבילו נלחם וסבל הוא חמש ושלשים שנה. בין שני יסודות אלה: ספר־חייו, המלון, שאחרי ככלות הכל היה רק ס פ ר והשלטת הלשון העברית על אדמת יהודה, שגם היא היתה בריתו ושסוף־כל־סוף בלעדיה אין נשמה להבנין עצמו — בין שני אלה לא היה כל מקום לברירה ובן־יהודה בחר ב נ ש מ ה.

הוי, הימים המזהירים ההם, ימי ה„מהפכה העברית", שהוכיחו לעולם כולו כי עם אנחנו שנית על אדמת אבותינו! חמש שנים עוד לא חלפו מאז, וכבר נזקפים הם כפרק מיוחד במינו, הפרק היותר גאה בחיינו המחודשים, לספר דברי־הימים. מעל גזוזטרתו, יום־יום, היה אבי רואה אותם עוברים על פניו, בעל פני מצביא — את אלה הבחורים והבתולות, את אלה הילדים והילדות, לגיונות לגיונות, מכבים חדשים, מחנה כבד, כבד מאד. מה נעמו לאזני צלול התזמרת ונגני[13] השירים, שעבריותם הרעננה בישרה לכל רוחות השמים, כי חלומם הגדול של טובי העברים למיום בן־כוכבא ועד ימינו נתגשם בפועל תחת שמי ישראל! ומה נדמו רחוקות ממנו, רחוקות לאין גבול קורלנדיה הקרה, פריז העליזה, אלג'יר התמרנית, וינה המתרפקת — כל אותן המדינות והערים שבהן למד ועבר וחלם — עכשיו שבפעם הראשונה לחייו הראה לו המקרה פנים צוחקות והרשה לו לשתות מכוס תפארתה של ירושלים על עשרים הרריה את יין הגבורה והנצחון של האגדה היפה אשר נתהפכה למפשות...

* * *

והתקרית האחרונה?

---

13) נגן — Tune

ארוכה. המשפחה נזדעזעה כליל, מפני שבשמונה השנים של חייה הרכים סמל סמלה לעינינו חלום נערה עבריה בכל יפעתה, וכולנו ראינו בה פרח־הפרחים בבנות ציון היפה־פיות. הוי, מה יפה היתה במטתה הקטנה, עם עפעפיה השחורות הסגורות לעד ועם שפתיה הדקות והחורות מרחיפות עוד בת־צחוק קלה! בחוץ אביב ושמי־תכלת: היכלה האב, בתוקף עגמתה, להמנע מלכת הגנה, מקטף פרחים באשר מצאה ומפזר אותם אחר־כך על גופת בתה המתה? אך בירושלים עוד האדיקות לא נפוגה, והרבה מהעם חרצו את משפט בן־יהודה למות: פרחים על גופו של מת — מה נורא החלול, והעון מה פלילי!

ושוב נשאלה השאלה — הלקבר את הילדה בקברות היהודים, אם אין? ושנית סרבו הנטלים לשאת את המתה, ושנית נשמעו קולות של אספסוף צמא לדם. לא! העם לא ירשה הקבורה — בשל הפרחים.

בו ברגע יצא האב מתוך חדרו הגנה ועל כתפו מעדר, אותו המעדר שבו חפר פעמים לאין מספר את ערוגות גנו. הכל הביטו אליו: הנטרפה דעתו? אבל אבי היה איש הברזל והרוח, איש ההחלט המכריעות אף ברגעים הכי מרגיזים. לשוא איימו אויביו לקראתו ולשוא נסו ידידיו להשקיטו:

— אם לא תקחו את בתי המתה אל הר הזיתים, לקבר אותה ליד קברי המשפחה, אנכי בעצמי אכרה לה קבר בגן הזה ואקברנה פה עם פרחיה יחדיו!

אמר, ודמעות נראו אף בעיני האבירים שבהמון. האספסוף נתפזר, ומבלי כל בלבול ושאון הובלה גופת האחות הקטנה הרה־הזית, כלאחרי מטתה נהרה לויה אהודה ולבבית, שלא ראתה ירושלים רבות כמותה.

* * *

ויבוא גם היום, שבו זכה אבי לראות את חלומו, חלום כל חייו, הולך ומתגשם עד תכלית. הן אמת, שלא יהודי ירושלמי הוא אשר הבין להעריך את ערכו הגדול של מלונו. יהודים גרמנים, אשר לפני זה רחוקים היו מכל התענינות בארץ־ישראל ובעברית, ומוציא־לאור נוצרי — הם הם שהתחברו ויחליטו להחל מיד בהדפסת המלון. הגרמנים מפורסמים בשיטתם, וכרון זההרי כרך הופיעה בדפוס נקי ובכריכה הדורה, כיאות למחבר ולמוציאים לאור גם יחד.

אבל — גם הפעם התערב המקרה, אדון הכל. היהודים הגרמנים הללו, שהתיחסו לאבי ולעבודתו בענין כל־כך רב, היו אותם היהודים שמסבה זו או אחרת, החלו פתאם לגרמן את ארץ־ישראל ולדרוש מאתנו, בניה, לבכר בבתי־ספרנו את הלשון הגרמנית על שאר הלשונות. עוד יותר: מנהיגם של היהודים המופלאים האלה רמז לו לאבי, שהוא סומך על עזרתו בגרמונה של הארץ. וכי לא קבל בן־יהודה דמים

קורא לעזרה, כי אז בודאי שנשארתי עוד בידם כמה וכמה שעות. אל שער גננו מצאתי את אחות אמי, הדמעות בעיניה, מוכנה לקחתני אתה לבית־האסורים. במלים קטועות ספרה לי, איך באו שני שוטרים בשעות הבוקר, איך תפסו את אבי, איך החרימו את כתביו ה„מהפכנים“, איך גבור והליט[12] היה אף בצרתו ובקשתו האחת — לראותנו במאסרו, ולהתנחם מעט בחברתנו.

הכלא מונח בלב העיר העתיקה, ומסביבו רחובות צרים ומפותלים; לכן לא יכלה עגלתנו להגיע עדיו; היינו מוכרחים להתנהל לעומתו בחשכה. קשה היתה עלינו התהלוכה, המוני ערבים הפריעו בעדנו ומעצורים רבים הכשילונו לא פעם. לסוף, כשהגענו למחוז־חפצנו, הובילנו שוטר מידידינו אל תאו של אבי. ה' יצילנו — איזה תא! הן לא תא כל עיקר, אלא אורוה אמתית נתגלתה לעינינו, ארוה גדולה, חשוכה, נעולה דלת־ברזל, ושלשים שודד היו כורעים באמצעיתה כשהם מהודקים איש לחברו בכבלים כבדים. רק אבי הורשה להשאר חפשי מכבל. אור כהה מאד, שהבהב מתוך פנס קטן ושבור, הקל עלינו למצוא את הדלת עצמה, ומה דפק לבי כשראיתיו עומד ליד הצהר, זו לו כבר השעה העשירית, עומד ונושך את שפתיו מכליון. כמעט שעפתי אליו, ורצוני היה להכפיל את כחותי הדלים כפלי כפלים, כדי לנתוץ את הדלת הארורה ולשחרר את אבי מבעדה. אלא שבמהרה נוכחתי כי נכיב לא יעשו וכי רק לחזק את לבו הורשינו, אף לתת לו לחם לבן, הפרוסה הראשונה שראה ביום ההוא. לאות מוסכם בינינו ובין השוטר נפרדנו מאתו ונשארנו בחברת שודדיו, שהוסיפו להתקלס בו גם לאחרי שחלק אתם את מעט המזון אשר הבאנו בעבורו.

חודש שלם חיינו מבלי האב, ולמרות שידידים טובים הצליחו להעבירו לתא יותר נח, היה זה החדש היותר עצוב בירושלים שלנו. לא יכולתי הבין למה לא התמיד אבי לשבת אל שלחנו, כמקדם, כותב את מלונו ואת מאמריו הגאים. לא יכולתי האמין כי יהודים עלולים להתעלל כל־כך. הן רק ילד הייתי אף אז, ולא ידעתי עדיין כי להותנו כפורי־המסירה ממלאים עמודים רבים, רבים בדברי־ימינו הלאומיים.

* * *

וכאילו לא הספיק לנו כל זה — והרי אסון חדש על ראש אבי. מבית־האסורים אמנם יצא, אל שלחנו אמנם ישב שנית, ואחיו הירושלמים זכוהו בעצמם, באשר יכול לא יכלו למרות את פיה של כל היהדות, אשר יצאה להגן על בן־יהודה ודעותיו. עוד אבי נהנה מנצחון היושר ומתקוות המחר, והנה מתה עליו בת יקרה וחביבה לאחרי מחלה

12) הליט — Resolute

ולאחרי הרימם את מטת אמי ברגשי כבוד וחרטה, הביאוה הרה הזית, למקום מנוחתה נצח.

כה נפטרה אם בישראל, האשה הציונית הראשונה שהלכה לציון לחלק עם בעלה עמל ועבודה לשם תחית העם על אדמתו ובלשונו העבריה. תשע שנים של עניות ומרידות, של בכיות ומכאובים, של יאוש ואכזבה[10] עזרו להמהיר את יום מותה ולא זכתה האם העבריה הראשונה לראות את שחר החרות ולשמוע את פעמי המשיח.

כשחזרנו, אבי ואני, היה לבנו כבד עלינו ורוחנו עכור בקרבנו, פתח אבי לאמור:

— אל תירא בני. אמך מלאה את תפקידה, עשתה את כל חובתה. גם אנחנו נתמיד למלא את תפקידנו אָנו ולעשות את כל חובתנו אָנו, עד שיום יבוא ועל קברה של אמך הטובה תוצב מצבת־אבן יפה־פיה, שתחצב מלב הר־הזיתים, ושספר תספר לדורות הבאים את ספורה הקוסם של „דבורה השניה".

* * *

אחרי שנתים נענה אבי לצואת אשתו, שבקשה ממנו לשאת את אחותה הצעירה ממנה ולעשותה אם שניה לילדיה. הימים ההם היו ימי וכוחים עזים בינו ובין אחיו על אדות המחלקת שקרעה את העדה הירושלמית קרעים קרעים. השכם והערב הזכירם אבי את אבותיהם הגדולים בתקופות המכבים, ובעתונו השבועי שפך את שיחו לפניהם תוך מאמרים מופתיים. עיד[11] החנוכה התדפק אל הדלתות, ובמאמרו לחג ההוא הנה אבי תקותו ששנית ילחמו אנשי־צבא עברים לגאולת ארצם.

יהא־נא ידוע לדור אחרון, לבשתם ולכלימתם של יהודי ארץ־ישראל, כי מיד לאחרי פרסום הנבואה הלוהטה הזאת, נמצאו רבנים אחדים שהאשימוהו כמורד בפני הרשות. לא הייתי בבית ביום ההוא, מפני שבליתי את הלילה בבית זקני. אבל, ביום שלאחריו, לקראת הצהרים, כשעשיתי דרכי חזרה לביתנו ואשאף לתוכי את הטריאות המעודדת של ראשית החרף הירושלמי, הקיפוני לפתע המון אנשים, נשים וטף, כשהם מכפכפים, מרקדים ותורעים באזני, בנעימת תפלה ידועה:

הידד! הידד!

בן־יהודה בכלא הורד!

ולא זה אלא, שסנטוני ויקנטרוני משך חצי שעה, אותי, הילד שלא ידע מי ומה, ואלמלא התערבותו של ידיד, אשר עבר על־פני וימצאני

10) אכזבה — Failure
11) עיד —חג.

הקטן והיפה אשר לביתנו החדש, שמעתי שוב את קולו של אבי, אותו הקול המתון והרצין. הוא קראני, אותי הגדול, לחדרו. חרדתי אליו. פניו הלבינו. כבלילה ההוא, בדרכנו ליפו. מבלי דבר דבר אחז בידי ויכניסני אל חדר אמי. המטה היתה כסויה סדין לבן, שהבליט רק צורה דומה לגוף, וכשאך הספיק אבי למלל, בקול רפה, את דבריו אלי הכה לבי גלים:

— זו היא אמך, בני. נגמר: איננה יותר. היא מתה. לך וחבקנה בפעם האחרונה והכן לקראת הלויה.

מתה... לויה... נדהמתי ולא ידעתי מה. עשיתי, בתנועות מכוניות, את כל אשר פקד עלי אבי. עוד קט, והקברנים באו עם שני המוטות הכעורים, המשולבים זה לזה בווים חדים וקרים; בין־רגע הרימו את אמי מעל מטתה, ויטילוה האכזרים בגסות אל בין המוטות. צעקתי, מחיתי, קללתי. תבעתי שיחזירו לי את אמי, אך אבי לא זז מאתי ויצוני ללכת בעקבותיו.

מה עגום היה היום ההוא, מבלי ברק־שמש והשמים כבדים באפר־ענניהם. החוצות היו כמעט ריקים, ורק פה ושם, כבהיסח הדעת, נגרר פלוני־אלמוני, באין מטרה וענין. הנטלים פסעו ועמדו לרגעים, כשתפלות הטופות בפיהם, ואני שניתי, ושלשתי אף המשתי ועשרתי את „קדישי". שום ידיד לא לונו בדרכנו זו, שום קרוב לא הופיע, ואף „נסיון" של לויה לא נעשה. לבדנו, בודדים שנינו, נמשכנו כצללים אחרי המטה על הדרך העולה לבית־הקברות.

פתאם, כשהקפנו את החומה והר הזיתים נתגלה לעינינו — נפגשנו באספסוף זועם, ורב גבוה בראשם. הרב דרש מאת הקברנים להפסיק את דרכם, מפני שהעד האשכנזית החליטה, לדבריו, לבלתי הרשות לאבי לקבר את אשתו בין חומותיה. הרגע היה נורא. בלי רחמים נדחף גופה של אמי ארצה, ולרגע קל לא ידע אבי מה לעשות. אך במהרה התאושש, ובזרקו מבט־בוז אל פעוטי־רוח אלה קרא:

— טוב, איפוא, עוד מעט ואשוב.

אבי נחפז העירה, ואני שמרתי על גופה של אמי. לא חלפה שעה, וכבר חזר אבי בחברת נטלים ספרדים, בני אותה הסיעה היהודית שמאז גורשו מספרד לירושלים ולשאר הגולה היתה השקפתם הדתית הרבה יותר רחבה ונוחה מזו של אחיהם האשכנזים, ואף בימים הכי לוהטים של מלחמת אבי בקנאות הירושלמית הכעורה מנע לא מנעו ממנו כל טקס ומנהג. שתי קבוצות הקברנים התנגשו זו בזו, עד שלבסוף נכלמו האשכנזים על המעשה אשר עשו, ויתרצו לכפר על עולתם. לשוא נסה הרב ההולל להסית את האנשים לגנאי חדש. הנטלים לא אבו שמוע,

לא נעים קרה. הדקים נדמו בעיני לשעות ארוכות וזוחלות, לכן קפצתי החוצה לבקש את אבי. איהו? איהו? ולכשמצאתיו סוף־סוף, ראיתיהו עומד ליד כותל סדוק, כשידו האחת נשענת כנגדו ומפיו זרזיפי דם מפעפעים בלי הרף. רק שנה עברה על ראשי מיום ה„סקילה", ובכל זאת גדלתי דיי לתפוס מיד את רצינותו של המעמד. בכל כח ילדותי לחצתי את ידו השניה, הימנית, ואתחנן מלפניו לנסות ולהפסיק את גניחת הדם. אז יפנה אלי האב, ועיניו כה עמוקות, ופניו כה חורים, שלא ראיתי כמותם עד אז, וידבר אלי, כדרכו, בלאט אך במריץ:

— הולך אני למות, בני; אל־נא תבכה. יש אתך אח קטן, ועליך להגן עליו. צויתי להעגלון להביאכם ישר אל אמכם. אם, כשתגיע העגלה ליפו, לא אהיה בחיים יותר, אמור־נא לאמך כי מחשבתי האחרונה היתה היא, וכי בטוח אני בה שתקים את הנדר, אשר נדרה לי לחנככם כעברים בארץ זו אשר היתה לפנים ותהיה גם בעתיד — ארצכם.

ואת הדברים המדודים האלה היה עלי, ילד בן שש, למסור לאם יקרה, שהיתה כבר שוכבת, באחד מבתי יפו, על ערש מחלה אנושה, הסרת־דם ויודעת כי סופה קרוב — עם אין־סוף אותו הים, אשר אהבה כל־כך, מול עיניה תמיד...

בכיתי מרה. כל גופי רעד, ובחצי החשכה מסביב שועלים יללו במרחקיהם. אבי אזר את שארית כחותיו, — הדם נפסק כנראה, — ובצעדים כושלים הביאני אל העגלה, ונעל בה שנינו. העגלה התגלגלה שוב, ותרדמה נפלה עלינו. ואולם, כאשר הגענו יפו בשעות הראשונות לבקר מזהיר ונעים, הציצה לקראתנו שמש צוחקה בכל הגנים ובכל הפרדסים, בכל הרחובות ובכל החצרות, ובמערב — מפעם לפעם — נתגלו לעינינו התהוֹות גלי ים תכול ונפלא, ים עצום וחי. הוי מה ברכנוהו ולטפנוהו ממקומותינו במחיאות־כפים לרגעים!

— אם־כן, שמחים אתם, ילדים — שאלנו קול כה מתוק ומרנן. קולו של אבי היה זה: עוד חורים היו פניו, עוד ליאות וצנימות חפפוהו, ובכל־זאת טרי מחדש, כאילו נגע בו שרביט הקסם, מלא חיים ומריץ. ולכשעמדה העגלה אל שערי הדירה הקיצית, שבה חכתה אמי לבואנו כבר שכחנו כליל את שעות האמש הזעוף ונחשוב רק על אמנו לנשקה ועל הים לשחק בו.

הוי, אמי, אמי — מדוע אין את חיה אתנו כיום? מדוע לא זכית לראות את אב"ינו שלם ועובד עדיין לשם המטרה המשותפה, שבשבילה הקרבת את מיטב שנותיך ושמפניה כשלת תחת סבל צרותיך?

* * *

שנתים עברו מאז, כשיום אחד, בשחקי לתמי עם אחי ואחותי בגן

התקרית הראשונה?

זכר אזכרנה, כאילו אירעה אתמול. היינו רוכבים, אבי ואני, ברחובות ירושלים על גבו של חמור אמלל, כשלפתע פתאם, ליד שער־העיר, בראש רחוב־יפו, מטר של אבנים נזדרק לעומתנו מכל עבר. לאשרנו, רק אחת האבנים קלעה אל המטרה, ותפגע ברגלי. הרימותי קולי ואבך. זעקתי המרה פעלה כנראה את פעולתה על הזורקים, שהתפזרו לכל רוח, ואנחנו נחפזנו הביתה מבלי עמל רב ביותר. אמי לקחתני אל בין זרועותיה, ותנסה להעליזני בדבריה החמים, ולכשחייכתי שנית ואשאלנה: למה זה ירו האנשים הרעים ההם אבנים לקראתנו, שסעה [7] אבי ויען במקומה:

— מפני שרוצים אנו, בני, ללמדם לחיות חיי יהודים גאים. דע לך, כי המורים בישראל, אשר העיזו לדבר האמת, נסקלו כמעט תמיד באבנים. יהי המורה גדול כמשה רבנו, מפורסם ומזהיר כהרמב"ם, או קטן ופשוט כאביך — אחת היא להם. האספסוף ישאר אספסוף לעולמים. היום סקל יסקלך באבנים, ומחר פזר יפזר פרחים לרגליך — אם רק תהיה בן־אדם עד סופך.

ויצחק, אך בעיני אמי בצבצו דמעות. האודה, כי לא השגתי אז לגמרי את כל מובנה של השניות הזאת; כי כלבי בחצר, אשר נבח וימהירני אליו, ענינני אז יותר?

התקרית השניה?

גם אזכור צחות: פעמים רבות הבטיחני אבי (נולד לי אח בינתים), כי באחד הימים הקרובים יקחנו אתו ליפו, עיר־החוף, והנקל הוא לשער מה גדלה שמחתנו לכשהיום המאושר ההוא בא באמת. בא הערב, ויחד עם עלית הירח הסמוך במזרח הורוד, עגלה דהרה לקראת רחובנו הצר. חיש קפצנו לתוכה, אחי ואני, ובלי סבלנות חכינו לאבינו שיסתפח אלינו. כשלסוף נענה האב לקול קריאתנו היינו שנינו, אנו הילדים, נתונים כל־כך בזרועות אשרנו, שהרגש לא הרגשנו כי בינתים קרה לו דבר. השעות עפו, ואנחנו סחנו ופטפטנו על אדות הבקר הבא, אשר יגלה לעינינו, בפעם הראשונה בהיינו המתחילים, את אותה תכלת הים התיכון, אשר עליו דברה לנו אמנו חזר ודבר תמיד. הוי, מה כעסנו על עגלתנו, כשדממה [8] בתחנת באב־אל־ואד, בחצי הדרך היורדת יפו. למרות הירח הלבן מבעד לענניו הקלים, היה הלילה עגום וקריר, והעגלון הופיע בצד העגלה ויעזר לאבינו לרדת מתוכה. אנחנו נשארנו יושבים על ספתנו, אבל לבי החל לרעוד ודבר־מה סדר [9] לי כי מקרה.

---

7) שסע — To intercept

8) מ„דום" — Stop

9) סדר — בזכירה השתמש במלת הכתיד לדבר סודות.

לא הוא שם את לבו לצחוק אשר מסביבו, וכל שנאת ההמון לא נגעה בנפשו. החרימוהו — אין בכך כלום; החרימוהו שנית ושלישית, וכל בתי־הכנסת כוסו שחור מכותל ועד נר, ורבנים ישישים התריעו כי ה„כופר" בן־יהודה „מת" לנצח, והאדוקים החליטו לבלתי ספחו יותר אל עדתם הקדושה — בן־יהודה לא נבהל, וכסלע מוצק עמד בפני הסערה, מפני שחוש טמיר לחש באזניו תמיד: עלה והצלח, כי ד ר כ ך היא הדרך לעמך בעתיד!

ואל־נא תדמו בנפשכם, כי נוחים היו חיי ביתו בראשית שנות פעולתו האגדית. שנים ושנים ישבו הוא ואשתו, זו אמי המנוחה, בדירה מרתפית, אשר באחת תמפנותיה היותר שחורות של ירושלים הפנימית; ירחים וירחים נדנדה כאן האם את עריסת בנה החלוש, ועיניה בוכיות כל הימים מפני שעד שנתו השלישית לא אבה הילד לדבר אף מלה עבריה אחת. היוכל להיות כי צדקו השכנים, כי צדקו גם הידידים המעטים שחזרו והצהירו וחזרו באזניה כי היא רק היא אשמה בזאת, וכי בנה ישאר אלם והדיוט לעולמים מפני שנתן נתנו בפי הילד את שפת הקדש כשפת יום־יום?

או תחשבו אולי, כי קל היה על אבי המקרה אשר קרהו יום אחד? הוא נתבקש לסור לבית־הדאר הרוסי (בימים ההם היו בתי־דאר נכרים בירושלים), ויודיעו לו שמה כי נתקבלו עבורו מאה שקלים וכי מסר ימסרום לו רק אם יחתם את השם אשר על המעטפה, שמו הגלותי והזר, ואשר החליפו מזה כבר בשם העברי והצלול „בן־יהודה". חייך, שמאת השקלים היו נחוצים לו ברגע ההוא! כל משכרתו אָז, בתור עוזר לעורך „החבצלת", היתה ארבעה שקלים לחודש — צחקו אם תרצו — ובארבעת שקלים אלה היה עליו לפרנס את עצמו, את אשתו ואת בנו ה„הדיוט"... התשיגו עכשיו את כל גדלה וגבורתה של החלטתו לשוב מבית־הדאר כלעמית שבא, מבלי חתום את שמו הרוסי, מבלי קבל את הכסף הרצוי? אך בהכנסו, שבור ורסוק, לדירתו הקודרה יכל להביט נכוחה בפני משפחתו הקטנה ולאמר בגאון: בחרתי לשוב אליכם עני אָמנם כאתמול, אלא נאמן ועקיב לעמי — יהודי חדש במינו.

ואולם לא לי, הבן, לפרוט מאורעות ודברים שהם יותר אחוזת המבקר, התולדן וכותב דברי־הימים. מגמתי היא הפעם לפנות בזה אל אותם הציונים והיהודים, שמסבה אחת או אחרת לא בקרו עוד את ארצי ולא היו עדי־ראיה, כמונו בני־הארץ, למעשי־הזהר של תחית עם בלידתו החדשה. עבור אלה רוצה אני לצייר כאן תמונות אחדות, שתתארנה לעיניהם קצת מהתקריות היותר מפגיעות [6] בחיי אבי היוצר והלוחם, ושחייתי אתו יחד, בהיותי בנו.

---

6) מפגיעות — Dramatic

אוה כן! אגדה היא זו, אגדה שאלמלא תארה משורר בחסד עליון אלפי עינים היו זולגות דמעות. באשר מאז עזב הצעיר בן־יהודה, בשמנה עשרה שנותיו, את כפרו הדל אשר בקורלנדיה השטוחה והמעיינה, ובכיסו רק חמשה שקלים רוסים להחל בהם נדודיו פריזה, זו העירה חלומותיו, ועד לימים הגועשים האלה, ימי דם ואש ומלחמה שהרגיזוהו ממנוחתו הירושלמית בעמדו כבר אל מפתן שנות הששים, ויטלטלוהו בלי חמלה למדינות רחוקות ונכריות, כשרוב ידידיו ותלמידיו, — אותו הדור הרענן, פרי עמלו ומרצו — נעזבו בארץ וגורלם השחור לפניהם, — מאז ועד עכשיו תקריות [4] לעשרות נטוו ברקמת חייו הסוערים, תקריות מוזרות ומגוונות כל־כך, שדומות הן באמת לבדיות מעולם הדמיון.

מה קשה אמנם, לפעמים, אף לשער היום, כי כל אותם הגדולות אשר נתהוו בארצנו עם תחיתה הקריבה [5] והנפלאה — תחילתם רק שבע ושלשים שנה לפני כך! אלפים מציונינו היותר נלהבים, ובהם אותם שהציונות נמסרה לידיהם בבתי־הספר כדבר פשוט וטבעי, יפקחו לבטח עיני־תמהון אם אודה להם שלכשהיה אבי שומע לקח מפי גאונים כ ר נ ן ו כ ג א ב ט ה הצרפתים ויוצק מים על ידיהם עוד לא היתה הלשון העברית מדוברת אפילו בחוצות ירושלים הקדושה ורעיון השיבה ה מ ד י נ י ת לציון לא מצא עדין הד אף בלבו של היהודי הגדול פרץ בן־משה (סמולנסקין). ובכל זאת כך היה המעמד, וכאשר החליט אז בן־יהודה, זה החולם הרך והתמים, לנסע מיד ארצה־ישראל, למרות ריאתו האנושה מחיי־עניות בפריז העוכרת (ושהותו משך שנה בעיר־התמרים אלג׳יר האפריקית לא רפאתהו), — וכאשר הפליג סוף־סוף לעמת מזרחו ויקבל את פני השמש על אדמת יפו הציורית, בין צוקי המגור ונחשול הגלים, מה מצא בדרכו ירושלמה, מחוז חפצו, בלתי אם אחים לעגנים, קנטרנים וספקנים? השמעתם — היה איש קורא לחברו — אדם ששמו „בן־יהודה" בא לארץ! מי זה הזמינהו להופיע בציון העתיקה והקדושה? החשב חשב זה „השלד הארור" (הוא היה כחוש ורזה באמת) להתמשה עליהם? ההאמן האמין, כי הם, מתפללי הכתל המערבי וקברה של רחל, הם, שהכריזו עצמם באי־כח היהדות הארוקה והשלמה בגולה, שמע ישמעו להבליו הריקים של „עוכר־ישראל" הלזה, אשר העיז לחלל את הקדש ולדבר להם ב„עברית שבורה ורצוצה"? אם לקולם ולעצתם הטובה ישמע — חיש יפליג־נא שוב על הספינה הרעה אשר התהצפה ותקיאהו כאן!

אבל לא אבי הנפלא, לא זה איש הברזל והרוח, נכנע בפניהם.

---

4) תקרית — Episode

5) קריב — Recent

איתמר בן-אבי.

אב"י

אָכן, ידעתי, כי לא רגיל הוא הדבר שבן יכתב על אָביו; בכל־זאת הנני להרהיב ולהוציא את עצמי מן הכלל הפעם מפני שאם אָמנם אבי הוא כן, האין הוא בה בשעה, גם אביה של הלשון העברית החיה על אדמת יהודה המחודשה? האין הוא אב"י כל העברים כלם, כשלי אני, לפחות?

לא, כל עוד אחיה לא אשכח את היום המזהיר ההוא, שלשים שנה לפני זה, ואני אָז בגני אשר בירושלים. אמצע הקיץ שלט בכל, עצי־השקדים התירקו[1] עדין ומאות צפרים, שנתרו מענף עד ענף, השמיעו באָזני הקטנות את מיטב צפצופיהן. פתאום הרגשתי ידים אוחזות במתני ומדליגות אותי על שלחן גבה־אדום, שהיה תקוע באדמה. הוי, מה גדול וגבוה נדמיתי בעיני עצמי! הוי, מה כפכפתי בשתי ידי מרוב צהלה ילדותית!

— ובכן רם אתה ממני, — קרא קולו של אבי אשר עמד לצדי.

— על השלחן אולי — השיבותי מיד — אבל בשאר המקומות לא אגיע לעולם עד ראשך!

— בני המסכן — מרמר אָז אבי, — מה יהיה איפוא גורלך בחיים?

ואני, מבלי פקפק דק, מצאתי לענות:

— מכיון שאב"י אתה אשתדל אָנכי להיות בן־אב"י, בן קטן כל־כך לאב גדול עד מאד...

רגש זה של גדלות אבי, לאו כלל בתור אב אלא בתור אדם אשר תפס מקום כה עצום בחיי הלאום העברי, ננעץ בלבי עוד מראשית ימי ילדותי. ואיככה לא? הן ביתנו היה סואן תמיד מהמון תירים ותירות — יהודים אף נוצרים — אשר היו באים מארבע כנפות העולם לראות את הארץ ובתוכה גם את הגבור הנערץ של אותה האגדה האל־שנית[2], שהוא בעצמו יצרה והנשימה[3] וששום יהודי זולתו, למיום החרבן הלאמי, לא זכה לחיות כמותה.

---

1) התירק — נסה להיות ירוק.

2) אל־שני — Incomparable

3) הנשים — הפיח נשמה.

ומימרה קצרה כזו, בשנוי־נוסח קצת, אפשר לנו לכייל את כל שבחיו של בן־יהודה, להביע לו את כל רגשי־תודתנו ורחשי־אהבתנו:

„ה ו א ל מ ד א ת ע מ ו ל ד ב ר".

מימרה קצרה זו ראויה להתנוסס בראש הומיות, בשוקים וברחובות, בבתי־הספר ובאולמים, ראויה להחרת באש כחולה על גבי אש לבנה:

„ה ו א ל מ ד א ת ע מ ו ל ד ב ר".

בדברי־הימים שלנו, בפרק המיוחד: ב ן ־ י ה ו ד ה, תתנוסס בראשו מימרה קצרה זו:

„ה ו א ל מ ד א ת ע מ ו ל ד ב ר".

•

וכך עברו עלינו שמיטות ויובלות, דורות ותקופות, ועם נ א ל ם היינו — עם, שאין ה ד ב ר בפיו·

עד, שבא אותו האיש, ו ב ז - י ה ו ד ה שמו, והחל ללמד את עמו הנאלם לדבר, ל ד ב ר ש ו ב ב ש פ ת ו ו ב ל ש ו נ ו.

ובזיהודה לא בא אלינו מן החוץ, לא בא אלינו ותרופה בידו לרפא א ו ת נ ו, אלא החל לרפא א ת ע צ מ ו.

כאחד מן העם, כאחד האלמים בשפתנו, החל בעצמו לדבר בה.

הוא הזיר את ראשו מן השפות הזרות, מן הלשונות מנכריות, נתן גט־פטורין גם לשפת־הטלאים והחל לדבר ע ב ר י ת!

אמנם הקולות העברים, שיצאו מתוך גרוננו לא היו צלולים כל כך, מלים רבות צרמו את האוזן, הדבור בעיקרו היה אי־טבעי, מלאכותי, והפקחים בין האלמים רמזו זה לזה ולעגו לעג־אלם על האיש הזה ועל חלומותיו — אולם עברו עשרות שנים, ואותו האיש, מורה־הלשון, מלמד־הדבור, העמיד תלמידים ותלמידי־תלמידים והדבור העברי מצלצל במלא עוזו ויפיו באוירה של ארצנו והדו נשמע גם בתפוצות־הגולה.

העם העברי שב לאיתנו, שב ל ד ב ו ר ו.

היינו שוב ל א ו מ ה ו ל ש ו ן.

* * *

וכשאנו חוגגים עתה את חג יובלו של אותו האיש המופלא, של מורה־הדבור לעמו, אין לנו להאריך בנאומי־תהלה ובמאמרי־הלל, אין לנו להרבות בשבחיו ולהפליג בגדולתו, אפשר לנו להסתפק במימרה קצרה, בהמש מלים פשוטות, הכוללות את כל השבחים וכל התהלות.

במימרה קצרה זו כבד עם אחד, עם קטן, שגורלו עתה כגורלנו, את אחד מבחירי־סופריו ומטובי־בניו.

העם הזה הוא העם הבלגי הקטן, המפרפר עתה ביסורי־חורבנו.

לפני שנים אחדות, כשהעם הקטן הזה ישב בשלוה בארצו היפה והפורחת, כשנהנה מן החיים ומזיום במלא־לוגמיו, חגג את חג־המאה להולדת הסופר העממי ק ו נ ס י א נ ס. הסופר הזה כתב את ספוריו מחיי ה א ו מ ה הבלגית ובשביל זה יצאו להם מוניטים בין כל השדרות ורבים היו קוראיהם· ולחגיגת יובל־המאה שלו הביע העם הבלגי את כל רגשות־לבו, את כל רחשי־נשמתו, את כל אהבתו ותודתו לסופרו־חביבו במימרה קצרה זו:

"Hij leurde zijn Volk lezen".

(„הוא למד את עמו לקרא".)

מ. ליפסון.

עם כי יאלם...

„...עם כי יחרב, מי יקום לו ומאין יבא עזרו?"

ועם כי יאלם?...

אמנם אין עם אלם מתחלת בריתו. אומה ולשון — הם שמות נרדפים; כל עם, היוצא לאויר־העולם, שפתו אתו וכל אומה, שיש לה מקום תחת השמש, הדבר בפיה. אולם יש, אשר עם יאלם. יאלם בעל־כרחו, באונס, או תחלתו באונס וסופו ברצון.

כשם, שבן־אדם נאלם פתאום, בידי־אדם או בידי־שמים, מפחד או מחולי, כך, יש, אשר עם שלם יאלם מענויים ויסורים, מצרות ופורעניות.

יש, אשר עם גולה ומשועבד, דווי וסחוף, שוכח את שפתו, את דבור־פיו — והוא נאלם.

מדבר הוא בשפות אחרות, בלשונות זרות, ובשפתו ובלשונו הוא — הריהו אלם מַמש, אאלם לא יפתח את פיו.

עם כי יאלם...

ועם נאלם היינו אנחנו.

הגלות הקשה והמרה, שעבוד־המלכיות, הגזרות והעלילות, הגרושים והרדיפות — כל אלה השכיחו מעלינו את שפתנו והדביקו לשוננו לחכנו.

היינו לאומה ולא ללשון.

דברנו בכל השפות ובכל הלשונות שבעולם, רק לא בשפתנו ובלשוננו אנו.

וכשהיינו פורשים לקרן־זוית שלנו, כשהיה לנו צורך לדבר בינינו לבין עצמנו דברנו בקטעי־מלים, בעקומי־כתבים ובשבושי־ניבים; דברנו בשפה, שכלה אינה אלא טלאי על גבי טלאי, ממלבושי־כבוד של מלכים ושרים ומבגדי־צבעונים של ליצנים ומשחקים בקרקס, — מטליות, שזכינו בהן מן ההפקר, ובשפתנו אנו, שנשמרה אצלנו בטהרתה ובקדושתה, שהיא שלנו וחלומותיה שלנו, היינו נאלמים.

עם כי יאלם...

העינים וחלום מלא סוד וקדושה ירחף על פניו ואל המרחק יביט ואת גבורו יראה כמתוך הערפל.

כך יהיה בימים הבאים, בעתיד הקרוב. עתה אין אנו מסוגלים, כנראה, להבין את חיי הגבור, ולהעריכו כערכו.

יאמרו קטני־המח וטפשי־הלב מה שיאמרו, בן־יהודה גבור הוא וחייו הם אגדה נאה. אף בשמש יש כתמים אבל קסמיה עולים על כתמיה ובעלי־האור נמשכים אל האור.

מאמין אני, כי העם לא יכפה טובה, כי דרכו הוא להוקיר ולרחום את גבוריו ואם לא הכיר עוד בענק רוח זה כפי רוב מעלתו, עשה זאת מפני קצר רוח וקשי השעבוד.

אבל יבא יום ויכיר, יבא יום וידע, כי אין הגבור חי רק לדורו אלא לכל הדורות; ומעשה בן־יהודה ירשו הבנים הבאים אחרינו.

חי הוא בן־יהודה בכל ספר, בכל עתון אף בכל קול־קורא שנכתב במשך חמש ועשרים שנים האחרונות בשפת עבר· קוראים אנו את ספרותנו ואנו שבעים רצון מערק החיים הדופקים בלשוננו, דיקנותה וגמישותה. אבל כלום כל זה היה אפשר בלעדיו?

בן־יהודה חי בדבורנו העברי. הוא חצב בשפתנו מעינות חדשים וסגל אותה אל החיים המודרניים. אין איש יכול לדבר עברית מבלי שמיש במליו שהוא חדש, בניביו שהוא הכנים. אף מתנגדיו משמשים בהם בהיסח־הכרה שמשלו הם נהנים. הסמן היותר מובהק שרוב יצירותיו נוצרו ברוח השפה והעם.

ועוד זאת עלינו לדעת, כי בן־יהודה עוד יושב על האבנים ויוצר את מפעלו הענקי, המלון העברי שממימיו ישתו דורות.

רק ענק רוח יכול להעמיד מפעל ענקי כזה. פיראמידה תרבותית כזו.

* * *

חג היום לעמנו ולשפתנו. לפני ששים שנה נולד הגבור, אליהו חדש שהקיץ את שפת העם מגסיסתה והחזיר לה נשמתה שהיתה מתלבטת ערטילאית בעולם התהו ואין מוצאה את תקונה.

חג היום לעמנו, לדורנו ולכל הדורות, מפני שיצירותיו של בן־יהודה הן בבחינת: „פירותיהן אוכלים בעולם הזה והקרן קימת לעולם הבא“. מפני שרק עם אחרון העברי אחרית בן־יהודה.

שמה, אבל רובם ככולם באו רק למות והוא בא לחיות. הם באו כמושים וזקנים, צמוקים ודווים והוא בא כישיש־עלומים בערה בכל עצמותיו, אמונה חזקה־עמוקה הפתופפה בלבו, דם רותח וחכליל כענב תסס בעורקיו וחלום יפה שטוף־הוד ועוז השתקף בעיניו.

והאב יוסיף לספר:

— באותם הימים לא דבר העם את שפתו רק שמש בלשונות זרות. שפת נביאיו וחוזיו, מלכיו וגבוריו פסקה מפיו בעטיה של הגלות, והוא דבר בכל של לשונות כמספר הארצות שנדד לשם. אבל הגבור מאן לדבר בשפה זרה בארץ מלדתו — נפשו התמרמרה ומחתה נגד מועקה זו שרחקה נפש השכינה. הוא התנגד לנטוע זמורת־זר בארץ מכורתו והתחיל לדבר בשפת־הנביאים, כלומר זו שפתנו המקסמת את שומעיה בצלצולה הנפלא, זו הלשון החיה עתה בפינו.

אמנם, בני, מלפנים לא היתה שפתנו מה שהיא כעת, שפה צפופה וגדושה בבטויים, הכל מוכן ומזומן לשמוש ואין בה מחסור, שפה שאף פגומי־הלשון וכבדי־הבטוי נראים בדברם בה כבלשנים שמפתחות מכמני־הלשון נמסרו לידם. לפנים השפה היתה לקויה, חסרת כמה בטויים ונמצאת במצב הגסיסה, חיה ולא חיה. אכן רק מעטים האמינו כי אפשר עוד להחיותה ולהשיב לה נערותה, כי אחרי בלותה תשתפר ותתעדן. אבל הגבור האמין. שפעת כחות סערה בחבו ואמר ועשה. הוא התחיל לדבר עברית ורק עברית. בודאי שמתחלה התקשה בלשונו וגמגם ורבים נדו לו ראש, אבל הוא לא התיאש ולא התחרט על מעשיו ולא הפסיק באמצע. הוא הוסיף לדבר בשפתנו אשר אהבה אהבה עזה כחיים והיא גלתה לו את יפיה ואת כחה, את כבוד עשרה וגדולתה. הוא הערה בה מקורות חדשים וחשף את מטמוניה. יום ולילה שגה בה, טפחה ורבה, בדמו היניקה ומלשדו העניקה והיא הראתה לו בחייו את עלומיה.

— ואחרית דבר? — ישאל הנער מתוך חלומו בהקיץ.

— אחרית דבר? הדוגמה הראתה את השפעתה על העם, שחזר לארצו ורפא את שבריה ובנה את הריסותיה. כי אחריו החרו החזיקו אחרים. נולדה תנועה גדולה, מקפת את כל שדרות העם. קמו סופרים ומשוררים, לוחמים וחולמים, מטיפים ומתנבאים במחנה והם השיבו אל הארץ והשפה את כבודן הראשון.

והאב יחריש כשהוא תפוס במחשבותיו ושקוע בהגיונותיו. והבן שוב ישאל:

— מה שם הגבור ואדע?

— בן־יהודה! — ילחש האב.

— בן־יהודה! — יחזור על דבריו הבן שחרחר־התלתלים ויפה־

בגרד המציאות הרגילה כי אם חיים יוצאים מן הכלל, חיים שיש בהם הוד וגדולה, נאפדים עוז ותפארת ומעוטרים גבורה ואצילות, חיים שהם אגדה יפה, מלאה זיו וקסם וכי נשמתו של בן־יהודה נחצבה מחמר זה שממנו נוצרו גדולי־המעשה ונשאי־הרוח, גבורי־הנפש ועזי־האפי.

מובטחני, כי במרוצת השנים נלמד להוקיר ולהעריך את נשמתו המסוגלת של האיש הזה יותר ויותר, כי לאחר אשר דורות יחלופו ושנים ינקופו יגדלו הודו והדרו שבעתים ודיוקנו יזהיר כזהר החמה. המרחק בזמן יראנו את פרצוף־תמונתו בכל קסמו וחנו.

משוה אני בנפשי כי אחרי אשר רעיוננו ומשאת־נפשנו יהפכו למציאות והמציאות תעלה בגדלה ועזוזה על החלום: על אדמתנו יחיה ישוב גדול, רחב וחפשי, עברי בכל המובנים, עברי מקורי ותרבותנו תיף ותתפשט כשתיל על פלגי מים, ומתוך קורת־רוח וענג־נפש ירבו האבות לספר לבניהם על הקורות, יתעכבו הרבה בספורם על גדל בן־יהודה, גבור זה שקם לעמו בשעת בלותו וכמושו.

לפני עיני מצטירת תמונה כזו: על ברכי האב יושב הבן בעינים פתוחות וחולמות ומקשיב בשום־לב את ספורו של האב המפכה בנעימות והמלא ענין:

— כן, בני, ימים רעים מלאי־דאגה ושברון לב הגיעו לעמנו. טובי בניו עזבוהו לאנחות ויצאו לתרבות זרה, באמרם, כי אין עוד תקוה נשקפת להעם האומלל הזה וכי בא זמנו למות ולעבור מן העולם. בימים השחורים האלה קם גבור בישראל אשר רוחו לא נפל ופנה אל הגלות בכרוז חוצב־לב וחודר־נפש: עד מתי תחנקי בעבדות, התנערי מיאושך וקומי עלי אל הארץ, ארץ מחמדך ומשושך.

בתמהון והשתוממות קבל הקהל היהודי את קריאתו החדשה. עוד לא היה לב העם פתוח לאסוף את האמת הפשוטה הזאת. מצלצול הכבלים, כבלי העבדות, נחרש קול הקריאה. אבל הגבור לא התיאש ורוחו עמד בו. הוא האמין בכרוזו, וקול שדי לחש לו באזנו: עד מתי תמתין, קום עלה בעצמך אל הארץ למען יראו קטני־האמנה וישאלו: למה יעזב זה את משפחתו וארצו? ואתה תענה: ארצי? הלועגים אתם לי? מה לי פה בגולה? האויר יחניקני והקרקע בוער תחת רגלי. ואמנם דעו כי העם יכחד מן העולם ויאסף פה בלי־עת אם לא אל ארצו ישוב בעוד מועד. ממני ראו וכן עשו. הנני עוזב את הגלות ומתישב בארצי, למען הקים שם ושארית לעמי, ואליכם אוהבי הנשארים הנני פונה בדרישתי: באו הנה! כי בארצנו עוד יפרח העם, רוחו יתחדש וינוב ויום גדול שכלו טוב מוכן לו.

והגבור שמע לעצת לבו ועלה. רבה היתה העזובה בארץ. השממון פרש את מטות־כנפיו על הכל. אמנם מפקידה לפקידה עלו כנופיות יהודים

א ב. ג ו ל ד ב ר ג.

בן־יהודה

(לחג יובלו)

יובלו של בן־יהודה אינו חג של מפלגה או כתה כי אם חג של כל ישראל להמוניו ושדרותיו מבלי הבדל, מפני שבן־יהודה לא רק דרש ציוניות ויצר תיאוריות — ועדין נמצאים בינינו, לדאבוננו, אנשים ומפלגות שאינם מסכימים להלכה עם הרעיון הציוני והשקפתו על החיים — כי אם חי בתור ציוני, עשה מעשה ציוני גדול, ולציוניות המעשית אין מתנגד בעם ישראל.

יובלו של בן־יהודה אינו יובלו של ציוני המדבר ראמות על התחיה ועל ארץ מולדת ולמעשה הוא נשאר בגלות, מכה שרשים בקרקע שלה, מישתגשג ונושא פירות, עוסק בישובה של גלות ומוסיף חוליה בשלשלת הברזל של הגלות משלו, ויוצא ידי חובתו הציונית בהשתפכות־הנפש על יפי־הארץ שעיניו לא ראו, בקשקוש הקופסה והכרזה על אהבתו, כי אם של איש אשר בעודנו צעיר לימים, בשעה שארץ ישראל היתה עדין מיכת שממה ומוקפת חומת־סיניב, בשעה שהבטלנות והחלוקה שררו שם ביד רמה ובכל תקף והשחיתו בה חלקה טובה ומלאו את אוירה עד אפס מקום באדים מחניקים ונרפשים, עזב את העיר פאריז ההומיה והמצודדת נפשות, נער את חצנו מכל תענוגיה וקסמיה, שיש בידה להעניק את היחיד, ועלה אל הארץ לנחמה באבלותה, ולהקים את שממותה וללחום בבערותה. היובל הזה הוא יובלו של איש אשר געגועיו נהפכו לו למקור של עבודה פוריה, למעין של מעשים שיש בהם מעין מהפכה היורדת עד היסוד, חדוש הכחות ויצירה מקורית.

חיים אנו בדור של פרוזה יבשה וחמריות גסה, בדור של ידים עסקניות ועינים לקויות. רואים אנו רק את שטחיותם של הדברים אבל לא פנימיותב. את הכל אנו מבארים באינטרסים גשמיים וקצרה ידנו להעריך הופעות כערכן הרם ולפי תפיכת מקומן בחיים ובעולם ולמצות בכל מאורע את עומק מובנו. והלכך עברנו על הופעה מיוחדת במינה כזו של בן־יהודה כמעט בהיסח־הדעת ובעינים מוכות־סנורים. ועוד זאת, קרובים אנו יותר מדי אל התמונה המרהבת של בן־יהודה בכדי שנוכל לראותה בכל יפיה והדרה. אבל הלא ברי הוא כי חייו של בן־יהודה אינם חיים הנכנסים

בכלל להכריע, אם היתה לו, לבן־יהודה, גם נטיה טבעית מיוחדת למדע הלשון, או שכל היצירה הענקית הזאת נבראה כלה בכחו הגדול של רעיון התחיה.

* * *

מנהיגים קמו לנו אם גם מעט מספרם, ואם גם האחד היה כי־שכמו ומעלה גבוה מכל העם, — הרי באו קטנים ממנו ומלאו את מקומו. ואולם נ ו ש א ה ר ע י ו ן — רק אחד הוא עד היום הזה.

הצלחתו הגדולה של הרצל היתה בזה, שהיה כלו, בכל גדלותו, בן דורו. רבים הבינו אותו וילכו א ת ו. בן־יהודה נשאר עד היום היחיד ההולך רחוק לפני המחנה. הרעיון שהביא לפני ארבעים שנה — רק ה ו א הבין אותו במלאו, וכל כמה שהחסירה התנועה ממנו עדיין לא שאבה את כלו.

המלון יהיה ל כ ל י ־ ש מ ו ש לרבים וההוגים בו לא ירבו להסתכל ביוצרו. הרי אין זו שירה או פילוסופיה; ספר שמושי גדל הערך, ותו לא; ובתור ס פ ר נ ש ל ם יעשה לאט לאט את הדבר שבשבילו נשלח — יתן שפה וחיים לעם, ואז ישים העם לב גם ליוצר אותו הספר ה„יבש", יעמוד על סוד היצירה שבו.

יבוא יום שכל המנהיגים הגדולים תהיה מנוחתם כבוד בהיסטוריה, בעת אשר לא יהיה עוד כל יחס בין הפוליטיקה בזמנם ובין החיים אשר בימים ההם, ודוקא אז תעמוד אישיותו של בן־יהודה כסמל החיים ובכל נשימה ונשימה ירגיש העם את רוחו של היוצר, זה שעמד על מפתן היצירה הלאומית.

כי לעולם אין האדם יכול להמנע מהשתומם על פלאי היצירה, לעולם אינו יכול להמנע מלהסתכל ב מ ע ש י ב ר א ש י ת.

אולי ירחק היום ההוא — אבל בוא יבוא.

ואם היתה עומדת במובן זה, אפשר שלא הביאה לידי סכסוכים בין הלאומיים והדתיים, כמו שאנו רואים עכשו ברוסיה — הדתיים והלאומיים עומדים על נקודה אחת בשאלת השפה.

כל מה שנעשה אחר כך בארץ ישראל ל ה ל א מ ת ה י ש ו ב, נעשה מחוץ לפרוגרמה, והרבה — בידי אחרים, ולא נמצא מי שיקום ויגיד בדברים מפורשים, שזהו יסוד היסודות, בבת העין של הציוניות. לא נמצא — מפני שאיזו קופת שרצים של דור ההריסה ובזוי־קדשים נגררה כל העת מאחרי התנועה והטילה מוראה על הטובים שבה. ידעו ולא הגידו, הרגישו ולא גלו. לא היה כ ח לגלות. ידעו — אבל הדעת הזאת היתה מחוץ להכרה, לא ידעו את ערכה של תנועה זו.

לפי תכונתה של אותה התנועה אפשר היה לחשוב אותה יותר לפרי הדעות המופשטות הכלליות שלפני בן־יהודה, אבל באמת לא היה כח לאותן הדעות ההיוליות להביא לידי מעשה כל שהיא בטרם שנתלבשו בצורה מוחשית, שנתן להן בן־יהודה. הגלות נכנעה לפני דמות החופש והתפרנסה מזיוה, אף על פי שלא ידעה לקבל אותה בכבוד הראוי, וגם אותה הציוניות המדינית שנתפשטה בכל תפוצות הגולה, אף על פי שפעמים רבות היתה מבטלת את ה„ישוב הקטן", הלא אי־אפשר כלל לצייר את מציאותה בלי אותו הישוב הקטן, שככל אשר הלך והתקרב בפועל אל הטפוס האידיאלי, כן הוסיף לתת טעם וכח אל התנועה.

ועולם קטן זה — והרי הוא האחד בכל המרכזים היהודיים שיש לו צורה עצמית — הרי הוא כלו פרי עבודתו של בן־יהודה ודומה אליו בקלסתר פניו.

* * *

רבים עומדים ומשתאים על האנרגיה העצומה שהושקעה בחבור המלון, ואמנם — כיצד אפשר לבלי השתומם? ובכל זאת, מודה אני, כי מדי חשבי על חזיון זה, אני שוכח מבלי משים את כ ח ו ה י ו צ ר ואני עומד וקורא: כמה גדול צריך היה להיות כ ח ה ש ל א ו ת ה ה א י ד י א ה שהונחה ביסוד הבנין!

היו לנו בלשנים גדולים בעלי ידיעות עמוקות ומרובות: הם נתנו לנו „אוצרות" של „לשון המקרא", „לשון המשנה", "ערוך השלם"; מאין זה בא הרוח על האיש הזה להקדיש רוב ימיו על א ו צ ר ס ת ם, שמטרתו אינה לא מקרא ולא משנה, אלא — חיים?

בודאי יבואו מבקרים, אנשי מדע וימצאו פגימות בפרטי העבודה הזאת, אבל אם יבואו כל חכמי מזרח ומערב, לא יוכלו להזיז ממקומו את הרעיון הגדול, רעיון החיים, שהוא נשמת עבודה זו, וישעושה אותה, לא לעבודה מדעית סתם, אלא ליצירה אנושית גדולה.

ולעולם לא יוכלו כותבי תולדותיו של בן־יהודה ותולדות התחיה

אחד העם גלה לנו עולם מלא בכח ה„כמדומה" שלו, והוא כמו לא ידע, כי שם עומד לו אדם אחד ועושה את כל ספקותיו לודאיות.

* * *

רחוק הוא בן־יהודה מהיות מנהיג, וזוהי הצלחתה הגדולה של התנועה. היא היתה צריכה, בשורה הראשונה, לא למנהיג, אלא ליוצר האידיאל, לתבנית טהורה של אידיאל זה, שהמציאות שלנו היתה כל כך רחוקה ממנו עד שלא יכלה בשום אופן להשיגו.

אם נבחן בבחינה היסטורית את אופן צמיחתה וגדולה של התנועה הציונית ואת מהלך התפתחות הערכים הלאומיים על ידה, נמצא, כי יסוד התחיה החיובית הלך תמיד בצדה ונתן לה לשד וכח, אבל היא, התנועה, לא הכירה את זה בכל מלא ערכו. עבודת ההריסה והשלילה של התקופה שקדמה לציונית מלאה כל כך את עולמנו, עד שהיא, הציוניות עצמה, היתה טובעת ברובה בים השלילה ובלשונה דברה. היא הציגה את כף רגלה בצעדים מדודים מאד, לא רק במעשה, אלא מה שחשוב ביותר — ב ד ע ו ת. פחד נורא רודף אחריה ושומר את פתחי פיה ואת מהלך מחשבותיה. כל מה שהוא קרוב יותר אל החוץ, כל מה שקרוב למצוא הכשר עליו מאיזה צד מן היסודות השליליים, נכנס לתוך הספרות ומשמש לאמצעי תעמולה בהמון, וכל מה שהוא פנימי ועצמי ביותר, נוגע בנימי הלב היותר טמירים, מה שהוא מניע בעיקר את המחשבה הלאומית, נזהרים להכנים ל ע י ק ר י הציוניות. דברים כאלה נעשים אמנם, אבל נעשים כמו בדרך אגב.

במלחמת הקיום של כל העמים המשועבדים אנו רואים את כל שאיפותיהם — והרי גם להם יש שאיפות נאצלות — מתרכזות מסביב להשאיפה היותר ממשית, שאיפה שהמחשבה תופסת בה ביותר — השאיפה לשלטון לשונם ותרבותם. וכזו אנו רואים גם אצל העמים החזקים, שהם משתמשים תמיד בכח תרבותם ולשונם בתור כלי זיין לשפוך את ממשלתם וגם לקנות אהבה בארצות שונות. אבל מה שלכל עמי עולם הוא כח מדיני כביר — היה אצלנו — ל„רוחניות" ואפילו ל„בטלנות". מרכזי השקפותיה של הציוניות היא ישוביות ומדיניות, ותנועה של תרבות נגררה כל העת מ א ח ר י ה ן. אוהבים להזכיר את העובדה, שיחד עם העבודה הציונית התגברה בקרבנו תנועה לספרות, לשון וחנוך; נתפתחו הוצאות־הספרים „אחיאסף", „תושיה" ועוד. נתיסדו הרבה בתי ספר ונולדה ספרות חנוכית שלמה. אבל כמה עלובה עבודה זו שהיא צריכה לראיה, וכמה הפסידה בזה שלא נעשתה בכונה ברורה ובהכרה שלמה.

גם „מלחמת הקולטורה" בקונגרס החמישי לא היתה כלל ראויה לשם זה, כי לא הועמדה שם הקולטורה בתור יסוד והשקפת עולם של הציוניות.

אחת בארץ ישראל, ואף־על־פי־כן נתפתחו שם לבסוף חיים עבריים מלאים. אולם שוכחים הם, כי באמת היה היתה קולוניה כזאת מראשית ימי התנועה, ש„הגינה" על חבת ציון באופן נפלא, וזוהי — ב י ת ב ן־ י ה ו ד ה.

„קולוניה שהיא מגינה על חבת הארץ", אבל מהי דמותה של קולונ־יה זו? עברו ימים רבים עד אשר נתן לנו אחד העם (במאמרו על פינסקר) את הדמות הזאת, ואולם דבר אחד חסר שם: כיצד קולוניה זו נבראת? והציור של ההתהוות הוא באמת הקו היסודי של התמונה כלה. אנו קוראים את הציור של אחד העם ומסכימים לו בכל פרטיו. אבל מה שאנו תאבים לדעת הוא — כיצד תברא ה ק ו ל ו נ י ה ה ר א ש ו נ ה?

באמת הרי אין השם „חבת ציון", כמו שמרמז אחד העם עצמו באיזה מקום, מציין את מצב הנפש שלנו — שאיפה לתחית עם. והקולוניה דרושה, איפוא, לא ל„הגין", אלא יותר מזה: לתת לנו דוגמה חיה של האידיאל, כדי ש נ ד ע נ ו: אולם לבנו אומר לנו, כי קולוניה שלמה המסדרת לנו חיים חדשים ומלאים בתוך סביבה המתנגדת כלה ליסודות חדשים אלו — צריכה להשאר בריאה אידיאלית לעולם. והלא אחד העם עצמו לא האמין ימים רבים באפשרותה של הלשון העברית במצבה עתה להסתגל אל החיים; אבל אימתי תחדל להיות מה שהיא עכשו? אימתי ואיך תעשה ההתחלה?

בקבוץ שלם אי־אפשר להתחיל חיים חדשים. השחיה נגד הזרם היא מעולם נחלתם של יחידים, והיחיד הזה עשה כבר את מעשהו זמן רב בטרם הביע אחד העם את הרעיון, ואולם דוקא את המעשה הזה לא הכירו ולא נתנו לה את הערך הראוי.

אחד העם תקן וחקר ברוב עמל וברוב ענין את הערכים הלאומיים שנפסלו בימי ההשכלה וחזר והקים אותם. עבודה כזו — רק שעת בין השמשות יפה לה. בא אדם ובודק לאור הנר ומוצא אחת לאחת מה שלא עלה על לב לבקש ולא ידע איש את ערכו. אם אחד העם בכולו הוא בטוי מוצלח לאותה תקופה של בין השמשות, אז צריך לבחור מכל כתביו מלה אחת, שהיא מצמצמת בתוכה ביחוד את רוחה של כל התקופה, וזוהי — ה„כמדומה".

בן־יהודה לא היה לו להגיד הרבה. הוא חי מחוץ לתקופה. בטיסה אחת עבר על פני תקופת הספקות ורגליו עמדו כבר במקום בטוח, בעולם שהכל בו ברור ומחוור.

הוא לא הגיד הרבה, אבל את כל עומק כוונתם של דבריו הקצרים נתן לנו במעשיו אחד בד.

כשבאים לתת לנו מקום על פני האדמה רק כדי להעמיד נביאים לעולם, וביחוד, אם אנו בעצמנו אין לנו תכלית אחרת בשאיפתנו אלא זו — הרי אין זו שאיפה טבעית ואין בכחה להחיות אותנו.

העמים — אם הם מכירים את הצד האנושי שבגאולתנו, הרי עמדו כבר על מרום פסגת האחוה, הרי עשו כבר כל מה שיכולים אנשים לעשות כדי להבין את נפש זולתם. מהם אין לדרוש יותר· אבל אנו בעצמנו — אם כך אנו משיגים את ערך גאולתנו, הרי אין זו אלא השגה גלותית שהיא חיה על פי השקפת אחרים עליה.

ראשונה — נהיה נא ל מ ה ש ה נ נ ו. הננו א ו ה ב י ם את שפתנו ואת תרבותנו — והאהבה אינה יודעת לא סבות ולא מטרות — תנו לנו לחיות את חיינו אנו. הלא יש לנו הזכות, לא רק להעמיד נביאים חדשים, אלא גם לאהוב את אלה שכבר העמדנו, כמו שאוהבת אותם כל האנושות, ואמרו מה שתאמרו — הלא לנו הם יותר מקנינים אנושיים כלליים... הבו לנו להתיחד עם נביאינו שלנו ולחיות על פי רוחם — רוחנו, בלי שום שטר־המחאה על נכסי הרוח שלנו בעתיד. בודאי שיש כאן קרקע לצמיחת ערכים תרבותיים חדשים, אבל אין אנו יכולים לחשוב בשעה זו על מה שעתידים אנחנו עוד לתת להעולם, לחיות אנו רוצים, לחיות חיים של חופש הנשמה, חיים בשביל חיים...

וכי יש לך מטרה גבוהה מזו של חופש וחיים? וכלום אין המחשבות על ההנאה שנביא לעולם עשויות רק להאפיל על זכות החיים הקדושה ולהדעיך את אשה בקרב לבנו?

ונביא החיים, נ ב י א ה ת ח י ה, בא והביא בדברים קצרים ופשוטים, אבל יורדים עמוק ללב כל עברי חי, את מאויינו לחיים.

* * *

דבר ברור הוא, שבן־יהודה רחוק בתכלית הריחוק מהיות מנהיג לתנועה גדולה, מסדר המונים רבים ומושכם אחריו ביד תקיפה; מנהיג, שחייו נבלעים בחיי התנועה וידו מורגשת בכל ניד וניד שבה. לא! חסרה לבן־יהודה גם הנטיה, וממילא גם הכשרון, לעמוד בראש, למשול במי שהוא. הרבה מחוללי תנועות אנו מוצאים בהיסטוריה, שהדריכו המונים רבים ב ת ה ו ל א ד ר ך רק ברוח המושל אשר להם. בן־יהודה מצא את הדרך הנכונה, שיש בכח עצמה למשוך המונים אליה, ובהניחו לאחרים לעמוד על פרשת דרכים ולחולל את התנועה בקרב העם — פרש הוא עצמו ללכת בדרכו יחידי ולהיות כל ימיו לעמוד איש להאיר את הדרך...

אחד־העם אומר: „טובה קולוניה אחת שהיא מגינה על חבת הארץ מעשר קולוניות רעועות שחבת הארץ מגינה עליהן", ובאים מתנגדיו ומראים על העובדה, שעד לפני זמן מועט לא היתה גם קולוניה מופתית

ריאלי קיצוני הוא, — אבל מטפח הוא על פני כל אותם הריאליים המתיחסים בלעג של בטול אל כל מה שלא בא עוד לעולם.

דמיון וממשות? חידה היא, אולם מהפכים כאלה, מחמרים תוססים כאלה, מורכבות נפשות כל היוצרים הגדולים.

* * *

רגילים בני אדם, כשהם רוצים לדון בשלילה איזה ר ע י ו ן חברתי, לקרוא אותו בשם ד מ י ו ן, והדמיון, זהו דבר מוסכם, הוא אויבה המוחלט של המציאות, באופן שבעצם קיומו של האחד כרוכה כבר שלילתה של השניה. מתוך מהלך רעיונות זה יוצא, שסדר ההתפתחות היא — דמיון, רעיון ואחר כך — מציאות. אבל לא כך הוא באמת. הדמיון בא תמיד א ח ר הרעיון (אותו דמיון שאין לו רעיון מרכזי ביסודו, לו אנו קוראים ה ז י ה), והוא הנהו הגשר ההכרחי בין כל רעיון ובין ירידתו לעולם העשיה. הרעיון נולד ראשונה על ידי הקלקולים שבחיים ועל ידי הצורך בתקונים, כלומר, על ידי גורמים שליליים וחיוביים, אבל היא מרחף בעולם כנשמה ערטילאית. יוצרי הרעיון הראשונים על הרוב אין בכחם אלא לבנות בנינים שכליים, שהם בבחינת גולמים, בלי אותות חיים. התמונות שבעתיד שהם מציירים לקויים בחסר ויתיר ובכלל — באי־טבעיות, וכל זמן שרעיון נשאר בבחינה זו, אין לו תקוה לצאת מעולם האצילות, עד אשר בא ב ע ל ה ד מ י ו ן ונופח בו נשמה — והיה הרעיון לנפש חיה. הרעיון נעוץ עוד ברובו בעולם השלילה, בעת שהדמיון בלו חיוב; ואם הרעיון הוא סוף סוף א ב י המציאות — הרי הדמיון כבר ה ת ח ל ת המציאות.

באמת הרי אין ההיסטוריה של הציוניות החדשה מתחילה מבן־יהודה. כבר קדמוהו ר' צבי קלישר, דוד גורדון, משה הס ואחרים, ובכל זאת — בן־יהודה במאמרו הראשון מדבר כמבשר, כמגלה נצורות, ואמנם הקהל קבל את דבריו כחדשים בתכלית החדוש, כקריאה למהפכה. ולמה? מפני שבבשורתו הורגשה לראשונה נ ש מ ת ה ח י י ם שברעיון. ברמיונו של בן־יהודה היתה ה מ ד י נ ה ה ע ב ר י ת, מן הרגע הראשון, בתמונה מוחשית — וכזו הראה לנו.

האחרים לפניו ראו את המראה כמו בחלום, ואולם בן־יהודה היה הראשון שכף רגלו דרכה על מ פ ת ן ה י צ י ר ה.

דברים נשגבים על דבר שיבת בנים לגבולם והתחדשותם של הערכים הנבואיים נשמעו עוד לפני בן־יהודה על ידי דיזרעאלי, משה הס ואחרים, אבל הדברים האלה, בכל יפים ורוממותם ובכל היותם נוחם לנפש כואבת של עם רצוץ ושבור, לא מלאו את הנפש הצעירה של בן־יהודה המתפרצת לחיים ממשיים. הנביאים, הרוח העברי — בודאי הם ערכים שאנו מתפארים בהם ומתימרים בכבודם נגד כל העמים, ובכל זאת — — —

אחת עשתה את כל אלה, אולם כל זה לא התלכד לתמונה גדולה אחת שתהא מסוגלת להיות לנחלת הרבים וישתתפוש את מקומה הראוי לה בתנועה הלאומית הכללית. יסוד של ילת הגלות שנתרכז באישיותו של פינסקר ויסוד המדיניות שמצא את בטויו הנמרץ באישיותו של הרצל היו ליסודות מוצקים, שהכרתו של כל ציוני נשענת עליהם, אבל עד היום לא היה די עז לתנועה הלאומית להעמיד על הגובה הראוי את יסוד התחיה, שנצטמצם בכל בהירותו באישיותו של בן־יהודה, ולעשותו לאחד הגלגלים הראשיים, שכחו מורגש לכל בתנועת כל המכונה.

* * *

אישיותו של בן־יהודה היא פרובלימה פסיכולוגית עמוקה, שקשה לבוא עד תכליתה. מצד אחד — בעל אידיאל גבוה, ומצד שני — חוקר־לשון יבש, דורש מלים, אותיות ונקודות. מצד אחד — בעל מזג נלהב, לוחם מלחמות־שעה רבות, שבהרבה מהן היינו נוטים לפעמים לראות רגשנות, ואולי גם פזיזות — דרכו של כל לוחם קנאי, ומצד שני — מתינות מדעית קרה, שוקלת כל דבור בפלס; אדריכל של ארמון פלא נהדר, שכל לבנה ולבנה שבו הונחה בחשבון ובקצב — חשבון כל הבנין.

וגם בזאת העבודה המדעית עצמה — שוב מלחמה בין אותם שני הכחות המתנגדים: בצד עבודת הכנוס, המלקטת בזהירות מדעית אחת לאחת את כל רכוש הלשון של העבר, אתה מוצא את הרוח העולה למעלה, החותרת לגלות חדשות; לפלס נתיב אל העתיד שלא נוצר עדיין ואומין לב מיוחד לתת גם לחדש סנקציה מדעית שבמדעית; לכרוך את הישן והחדש, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, בכריכה אחת.

מהו בן־יהודה? איש המדע בטבעו, בעל תכונה חוקרת, חושבת ומחשבת שנועד להיות חוקר יושב אהלים, ורק בנערותו, כשדם הנוער רתח בקרבו, ובטרם מצא את טבעו, יצר לו דרך אגב חזיון יפה ומלבב, ובו תלה אחר כך את כל עבודתו הגדולה, — או איש הרוח הוא בעצם, בעל התלהבות ובעל דמיון, ודמיונו — כטבע הרבה מאנשי המופת שבעמו — עז וחי במדה כזו עד שהוא מצטייר בעיניו כמציאות והוא שמכריח אותו לכבוש את טבעו הרותח, נותן בו כח ענקים להתגבר על הזרם המתפרץ שבקרבו ולהיות לחוקר „יבש" כל ימיו? הנאמר, כי זקנותו אינה אלא פירוש לילדותו המזהירה?

איש הדמיון הוא — בזה אין ספק. כי הרי חזיונו אינו אלא חזון לעתיד, אבל לא פחות מזה הרי הנהו בעל הסתכלות ריאלי; תופש את „ההלכה למעשה" בכל ענין שהוא מטפל בו, ומעולם לא ראינוהו בתור הוגה דעות מופשטות.

י. ז. פ ר י ש ב ר ג.

על מפתן היצירה

בשעה שיהודים ששים ושמחים בשמחת־תורה ושרים: „נגיל ונשיש בזאת התורה, כי היא לנו עז ואורה“. כלומר, התורה בתור יצירה שלמה ותעודתה בעולם העשיה, — הם עוברים מבלי משים לנותן התורה ומזמרים בהתלהבות: „מי עלה למרום? מי הוא זה ואי זה הוא מאחז פני כסא, פרשז עליו עננו?“ כי לא אמת הוא שהעולם זקוק רק לפרי יצירתו של היוצר· אין יצירה אמתית יוצאת לאור עולם אלא על ידי עליה למרום, על ידי שדוד מערכות הטבע, על ידי קולות וברקים, נגלים או נסתרים, וכדי לקבלה, יעמיד על סודותיה וכוונותיה, צריכים לא רק המקבלים הראשונים, אלא כל דור ודור להיות ב„מעמד הר סיני“. כי באמת כל סודותיה של יצירה צפונים בהתהוותה, בשרשיה, בנפש היוצר וסביבתו, בעושר נשמתו, בגליה המפליאים שבה ובהתנגשותם עם הכחות הצובאים מחוץ. היצירה הכי גדולה היא נפש היוצר עצמה, ורק ההסתכלות בה מוסרת בידינו את המפתחות לשפוני סגולותיה של היצירה.

ישנן יצירות, שהן נראות כנשלמות בהחלט ושם הבעלים נזכר עליהן רק כשם לואי, — לכשתסתכל בהן תמצא אותן לקויות בתכונתן. יש שיצירה גדולה אחת, מרכזית, בעלת שרשים עמוקים וענפים מרובים, מתפרדת בתפיסתו של הקהל לחלקיה השונים, ומחסרון נקודת אורה המאירה את ה„הכל“ בכל היקפו — אין גם החלקים נתפשים כהויתם: וחוזר הלילה — הפרטים, ויהיו גם גדולים כשהם לעצמם, אינם נאחזים לכלל אחד גדול, שיהיה בו כדי דמות שלמה, כדי יצירה בת חיים.

* * *

על בשורת התחיה הראשונה, שהביא בן־יהודה מדברים עכשו כעל מציאה עתיקה שנמצאה בגנזי קדמוניות, ולא רק הציונים, אלא גם האגף העברי שבהם — ידיעתו בזה קלושה מאד. רבים חושבים, כי חדושו של בן־יהודה היה רק בנוגע לתחית הלשון העברית מבלי קשר אמיץ עם רעיון התחיה בכלל. מפורסם יותר הוא בן־יהודה מחבר המלון. הוספה לזה — משפחת בן־יהודה בארץ ישראל, מלחמת תגרה בצבור קטן בשביל הדבור העברי. מעטים יודעים אמנם, כי יד אחת, נשמה

מי מאתנו איננו זוכר את ימי יסוד אגודות „שפה ברורה" ברוסיה ובשאר מקומות — בשעה שחיתה המלה העברית ראשונה על שפתי בני־הגלות? כבר בימים הרחוקים ההם, הכרתי את בן־יהודה אשר התמהמה באודיסה — ויהי לאות בעיני, כאשר שמעתי אותו מדבר ע ב ר י ת ליודעי עברית ובהברה ספרדית. מן העת ההיא והלאה לא עוממה עוד פעולת התחיה העברית בקרב בני הגולה: גם אחרי שבטלו אגודות „שפה ברורה" — נהגו חבורות הצעירים לדבר ביניהם רק עברית בלבד. אחת האגודות האלה אשר האריכה ימים עד ימי הציוניות המדינית היתה אגודת „ישראל הצעיר" באודיסה. שנים ארוכות היינו נפגשים יחד בחבורה באודיסה, חבירי שאול טשרניחובסקי, יוסף קלוזנר, הסופר שנפטר בלא־עת אשר סגל, המשורר המתחיל יצחק ספיבאקוב, אחרים עוד ואני הכותב - וכל הגיונותינו ושיחותינו היו בעברית. — הזכרונות היותר נעימים של ימי עלומי הם קשורים בשיחת־רעים זאת, בהגות רוח העברים הצעירים האלה. וכמעשי צעירי משכילי אודיסה עשו צעירים אחרים עד אשר האיר שמשה של הציונות — וקרנים מידה להאיר את חשכת כל בני הגולה.

ככה יצאה התחיה העברית מרשות היחיד ותהי לקנין הרבים. ככה הלך מחנה העברים הלוך וגדול — עד אשר התפרדו למחנות שונים ולנושאי דעות ומגמות שונות. ויש אשר קמו הבנים ויקוטו באבי מחיי השפה אשר עמד על המשמר וימשיך את עבודתו בעיר־הקודש בירושלים. ואולם כבודו נשאר חדש עמו וערכו יהיה קים לדורות. — כי יודעים כל העברים כי מידו זאת לנו, מכח־רצונו האדיר זה לנו, מפרי שקידתו והתמדתו — אור לכולנו; הוא הזוכה הראשון והוא מזכה הרבים הראשון. — כעת יאמר בספרת העברים: הרבה עשו כבן־יהודה ולא עלתה בידיהם...

הוא זכה לראות כי העולם הקדמון — אשר ראה בתחלה בלבו — ואשר העלה ראשונה על דל־שפתיו התרחב והתפשט הודות להתמדתו, עמידתו בנסיונות ויהי באמת לעולם שלם — זה העולם של העברים החדשים: רבים הביאו לבנים, אחרים עוד הביאו עמודים, וחדשים מקרוב הביאו פטורי ציצים ופרחים וישיתו לוית־חן על הבנין העברי הלאומי — ואולם בן־יהודה היה המשביר והעומד, הוא אשר עמד על האבנים של התחיה והוא אשר נשא וסבל את חבלי הלידה. מכאן אתם רואים את תכנית רוב ערכו לדורות ואת שורש המגרעות שרבים תולים בו בצדק ושלא בצדק.

כאב אוהב שוקד על שלום בניו כן טפח וגדל בן־יהודה את יצורי העברית החדשה; וכאומן חרוץ ונאמן טפל בילדיו ומרוב חבתו למעשי ידו לא הרגיש לפעמים בפגמים ובמומים שהם נושאים עליהם: — ואולם, אם כאב, הנה מלא תמיד את חובתו לבניו — ויקדיש כל ימיו וכל הגיונותיו לתחית השפה, ואם כאומן שקד על עבודתו יומם ולילה — ולא נח ולא שקט עד אשר הביא לנו את פרי הפעולה הגדולה והארוכה הזאת הלא הוא ה מ ל ו ן או אוצר המלים והניבים — הראשון בשפה העברית.

גם בדבר הזה היה הראשון בזמן והמחדש בצורה ובתוכן — וכל הבאים אחריו יקראו בשמו ובשביל שבצר בן־יהודה בקרבו ובלבו פנימה ע ו ל ם ש ל ם אשר לכל בו חיי רוחו על כן זכה לראות גם את עולמו הפרטי בחייו ולהתענג על מעשה־ידיו.

הוא היה האב הראשון אשר הגיע לידי חנוך דור של ילדים עברים, בנים אשר נולדו בארץ, אשר דברו והגו עברית — ואשר יוכלו לבטל ולהשכיח במחשבתם את כל המציאות של הגלות הארוכה וההשכה — לראות את עצמם, כאילו לא נפסק מעולם החוט המקשר אותנו אל העברים הקדמונים בימי המלכים והנביאים, זה כחו של החנוך העברי ושל התחיה העברית. והחלוץ הזה זכה לראות כי לא עמד יחידי במערכה כי ממנו ראו ולמדו אלפי משפחות בארץ ואפילו בגולה — עד אשר שבה השפה העברית להיות שפה חיה ומדוברת — והמושג א נ ש י ם ע ב ר י ם נהיה לדבר שבחיים ובמציאות יסודתו. הרוח החדשה הזאת נחה על משוררינו וחכמינו, חוזינו ומשכילינו — אשר הרגישו כי העברים חיים הם וכי ספרתם אינו מקסם שוא בלבד כי אם גורם ופועל בעולם החיים והחברה.

אָנו בני הדור הבא אחרי דורו של בן־יהודה, אָנו שרוח התעוררות הלאומית נחה עלינו משחר ילדותנו — אנחנו סופרים היינו מרחוק את כל המעשים אשר עשה, החדושים אשר חדש אליעזר בן־יהודה מיום הגלותו על הבמה העברית.

בכל אופן אין להכחיש את האמת הידועה, כי רבים מחדושיו של בן־יהודה בשפה, רבים ממבטאיו וממחקריו בלשון התפשטו ברבים, נקלטו בבית גנזיה של השפה העברית — עד אשר באמת נוכל לאמר כי בבחינה ידועה מפיו חיים כל דוברי עברית וממימיו שותים רוב הסופרים בדורנו :

כיוצא בזה הייתי רוצה לדבר על בן־יהודה המורה והמחנך — הראשון אשר התחיל ללמד את השפה ואת התולדה עברית־בעברית וברוח־לאומי ; כשם שהיה כדאי להתעכב על הדעות החפשיות של בן־יהודה, אשר ייחסו לו רבים, בצדק ושלא בצדק, אחרי שעיקר השקפתו היא נוסדה על ה ר ע י ו ן ה ל א ו מ י ...

ואולם חשיבותו של בן־יהודה אינה כלולה בכל המעלות האלה, אף על פי שגם בהן „שמן חלקו" (יסלח נא לי על ה„מליצה" הזאת שהיא באמת יפה במקום הזה) בתור אחד המצוינים שבחבורתנו העברית. יתרון־ערך בן־יהודה הוא בזה, שמן הרגע הראשון לפעולתו הלאומית ועד היום הזה קיים בעצמו את דברי המאמרים : „אין לך דבר העומד בפני הרצון", „ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה".

בעולם התרבות העברית יופיע בן־יהודה כמתחיל בדבר — כראשון למעשה : מה שהיו בני ביל"ו לישוב החדש היה הוא לתחיה העברית. אחרים חלמו, הגו, קוננו, חזו, שאפו — והוא הלך ועשה — ובזה כל כחו הגדול.

רבים וגדולים חלמו בימי בחרותו של בן־יהודה את חלום שיבת שבותנו ויחזו בעיני רוחם את חזון התחיה ; כל המשכילים העברים חבבו במשך כמה דורות את השפה העברית בתור שארית הפליטה מכל מחמדינו העברים — אבל כולם רק „חלמא טבא" חזו — ורק במוחו של בן־יהודה הצעיר פרח זרע החלומות העברים, העלה נצח — ויגמור בדעתו להיותו העברי הראשון בארץ העברים — הנחשון של התחיה. הוא לא שם לב למרפים אשר רבו בדור העבר ברחוב היהודים, לכל הלועגים לחלוצי הגאולה והתחיה. הוא היה אחד המעטים בין צעירי הדור אשר ידע לא רק לשמוע כי אם גם לעשות, זה כחו לעמידה בדעת ולהתמדה היודעת להתגבר על כל המכשולים.

אם אמת נכון הדבר כי בן־יהודה קנה את עולמו בשעה אחת — בו ביום שבו עלה במחשבה לפניו לעלות לארץ־ישראל ולהיות לטבעת הראשונה המקשרת את עתידנו לשלשלת הארוכה של אבותינו העברים אשר נפסקה בתגרת הגלות הנה הוכיח בפועל, כי לא הסתפק במחשבה בלבד, כי אם גם ידע והשכיל להקדיש את עצמו, את חכמתו, את חייו וגם את משפחתו כולה להתגשמות הרעיון אשר הרה והגה — עד אשר הצליח חפצו בידו ויהי לאבי הבנים־הבונים של האומה הקמה לתחיה.

ד״ר נחום סלושץ.

גבור הרצון וההתמדה

יש קונה עולמו בשעה אחת — ואליעזר בן־יהודה קנה את השם שזכה לו ואת הכבוד שהוא ראוי לו בעבודה חרוצה ומתמדת הנמשכת כימי דור שלם — שכולה לא נוסדה אלא על החלטה אמיצה ועזה. אותו היום שבו גמר הצעיר רפה־הכח ואביר־הרצון אומר לעזוב את הגולה ואת תנאי חייה האי־נורמאליים וללכת לארץ־ישראל העזובה — בהחלטה גמורה להחיות שם את שפת עבר העלובה — ישאר בתולדות התחיה הנפלאה של עם ישראל, כאחד הימים היותר חשובים בקורות האומה. ההשגחה העליונה אשר נסתרו דרכיה וארחותיה מאתנו בני־תמותה פשוטים יש אשר תשים עינה לטובה באחד מבני אָדם, והיא בוחרת בו להיותו השליח לדבר מצוה גדולה או למהפכה חברותית או רוחנית גדולה — באופן שזכות הרבים תלויה באותו האיש. וכיון שרואים בני האדם כי אָמנם הצליח ביד הבחיר הזה להוציא מן הכח אל הפועל רעיון אשר עד כה היה רק בדמיון יסודתו, או המעשה שעד כה נמצאה רק בבחינת „לבא לפומא לא גליא" — הרי הם כמתפלאים למראה עיניהם, וזה לזה שואלים: במה זכה פלוני כי יעשה דבר גדול כזה על ידו, כי תגוגלגל זכות כזאת על ידו הוא. — והם מתחילים לשאת וליתן על עצמיות האיש אשר היה הגורם לאותו המעשה הגדול שנתחדש על ידו — ויש אשר מקנאה או מרגש־הבטול יתחילו להרהר אחרי מעשיו וכונותיו ולגרוע מהשיבות הדברים אשר עשה — ואולם כל הבטולים וההגרעות אינם משנים מן האמת שעמדו עליה הבריות, כי הגשמת רעיון פלוני או הדויש אלמוני הם קשורים בקשר אמיץ ונצח בשם אותו האיש אשר הוא היה הראשון להוציא מן הכח אל הפועל רעיון שרבים עמדו עליו, שאיפה שרבים הרוה והגוה — שהוא היה מחוללה ומולידה עד היותה לגורם פועל בחיי החברה.

אחד מן הזכאים האלה, אשר נתגלגלה זכות גדולה על ידו — והיא ת ה י ת השפה העברית הוא אליעזר בן־יהודה. הרבה הייתי יכול לדבר על בן־יהודה הסופר; הכל מודים שהוא פובליציסט מצוין — עתונאי חי וער — משכיל ויודע את אשר לפניו; יותר מזה יש להאריך על בן־יהודה הבלשן — ואפילו אם לא נקבל את רובי חדושיו — אפילו אם נסכים לדעת קצת הטוענים כי חושו הפילולוגי אינו מפותח למדי —

של הלכה. הרחיק עצמו, עד כמה שהיה מן האפשר, מן הנרגנות המבוערת שהיתה מתהלכת גם בחוגיהם של „בוני הישוב" ויקדיש את כל זמנו, כל כחותיו וכל מרצו לחקר הלשון ותחיתה, עקר עבודתו ומגמתו בחיים.

עומדים אנחנו כעת על מפתן תקופה חדשה ומזהירה בדברי ימינו. לא רחוק היום ועמנו ישוב לארצו לחיות שם, בתור עם, חייו המדיניים והלאומיים, ירושלים תהיה בנויה על תלה ושוב תצא תורה ממנה. כוכבים מזהירים יגלו שוב בשמיה הכחולים. אך כשיבואו לחרות על לוח באותיות זהב שמות חלוצי הארץ ובוני הישוב הראשונים, בודאי שיפנו מקום חשוב וראשי להשם אליעזר בן־יהודה.

הלא — השפה היא העם.

ושינגטון.

הסתום. וכיון שלהשפה לא היתה אחיזה כל שהיא בחיי יום יום, על כן גם לא הרגישו צרך במלים חדשות שלא נמצאו בתנ״ך או בדרישת אותן המלים הנמצאות בספרות שלאחר התנ״ך. אולם בן־יהודה, שהשתמש בדבור הלשון העברית בביתו, הרגיש יתר משאר הבלשנים בחסרון מלים, לפעמים, למושגים היותר פשוטים, היותר ביתיים. יצירת מלים לאותם המושגים הנחוצים היתה להכרח. תחית הלשון היתה כמעט תלויה בהז. ובן־יהודה היה היוצר. על ידי השואת המלים העבריות עם המלים הדומות להן בצורתן או במובנן בשפות השמיות, וביחוד הלשון הערבית, ועל ידי חקירה ודרישה מתמדת ועמוקה בהתנ״ך, בתלמוד ובספרות ימי הבינים, הכוללים מלים שלא עמדו עוד על אפין, ושיש ליחסן למושגים הנחוצים, ברא בן־יהודה הרבה מלים. רבות מהן התאזרחו כבר כל כך בספרות ובחיים, עד כי אין איש מרגיש יתר בחדושן. לחדושים האלה שנתהוו בלשון העברית בזמן האחרון, יחד בן־יהודה מדור רחב במלונו. ולרגלי החדושים שנוצרו לכתחלה לשם הרחבת הדבור העברי שהיה להכרח בארץ אבות, נברא פרק חדש בחקירת הלשון. הקירת הספרות העברית שלאחר כתבי הקדש התחילה לתפוס את המקום הראוי לה, והשטה ביצירת מלים והרחבת הלשון לפי התכנית המדעית והבלשנית שהתוה בן־יהודה הולכת ומתרחבת.

* * *

אליעזר בן־יהודה היה הראשון שקרא לעמו לפני שלשים שנה את הקריאה הגדולה להחל בעבודת התחיה העברית בארץ העברים, ולא היה נאה דורש אלא גם נאה מקים. פעולותיו הבלשניות והספרותיות שהתחילו מיד בעלותו לארץ ישראל, בתור מחיה הלשון ובתור בלשן, נחשבות כיום ליהידות במינן, לענקיות. אפילו מתנגדיו היותר קצונים מודים בשבחן. אולם הערכת דמותו הרוחנית ועבודתו הספרותית של בן־יהודה תהיה לקויה, פגומה ובלתי מסוימה, אם לא נזכיר — וכאן המקום להזכיר — כי כל השנים, מיום שעזב את הגולה ועלה לארץ אבות, עברו עליו בירושלים העתיקה, בירושלים ההרוסה שלפני המלחמה. מי שחיה בירושלים ההיא והביט אל אנשיה וחוגיה יודע, כמה קשה היתה הישיבה בעיר הקדושה לבן־יהודה, כמה הרפתקאות עדו עליו וכמה מכשולים ומעצורים הניחו על דרכו. רבים מחבריו, שבאו אחריו מלאי התלהבות ותשוקה להשתתף בתחית הארץ, לא עמדו בפני הנסיון ונתבטלו מפני תנאי החיים המשונים והקשים. הלוחם והחולם, שהיה יחידי בשעתו, היה יחידי גם במקומו החדש שאליו נשא נפשו, אך לא נרתע לאחוריו. הוא שחה נגד הזרם ששטף סביבו. נאמן לאידיאלו ואסיר תקוה המשיך עבודתו ולא הפסיקה אף לרגע. גם באותן השנים כשהישוב גדל וכחות חדשים נראו בארץ, נשאר בן־יהודה היחידי שהשתקע בארבע אמות

ובבתי מדרשותיהם העשירו וייפו את הלשון. חכמת הלשון העברית התרחבה והתפתחה באופן זה ותגיע לידי שכלול. עסקו בה מישוררים וסופרים עברים שבשפה העברית היה כל מעינם, בה הגו וישרו, והם היו המוכשרים לחקור לרוח השפה. ידי זרים לא חלו בה. אולם עם תקופת העת החדשה נהפכה נחלת העברים לזרים. רוב הבלשנים של השפה העברית היו לא יהודים. ספרי דקדוק ומלונים נכתבו בידי נוצרים. חוקרים נוצרים היו מורי השפה העברית ומבארי כתבי הקדש בדרך מדעי ומחקר במכללות הכלליות; ואם נמצאו ביניהם אחדים מבני ברית, היה יחוסם להשפה העברית כזו של חבריהם או של רבותיהם הנוצרים, שהפכו בה מנקודת מבט ארכיאולוגי. אין להקטין, כמובן, ערך הרצאותיהם הבלשניות והתנ"כיות של המלומדים הנוצרים בחקרי השפה העברית ובבאורי כתבי הקדש. נתיבות חדשות פלסו הבלשנים הנוצרים במקצוע זה, הקובעות ברכה לעצמן. מחקריהם הם כל כך יסודיים עד שאי־אפשר לגשת למקצוע זה מבלי לקחתם לעינים. מימיהם אנו שותים וחייבים אנו להכיר להם תודה. הבלשנים הנוצרים אמנם הרכיזו חוג חקירותיהם בשפת התנ"ך ושפת המשנה, וכמעט הסיחו דעתם לגמרי מהשתלשלותה של השפה העברית והתפתחותה מני אז, כפי שמשתמשים בה בספרותנו העברית, מימות המשנה ואילך. אבל חסרון זה לא נמלא על ידי החכמים מישלנו. ערכם המדעי של הבלשנים העברים שקמו עם הפרחת הספרות העברית החדשה, אותם כותבי ספרי הדקדוק והמלונים, שעל ידם נתחנכו צעירי ישראל ברחובות היהודים, לא היה כל כך גדול, לכל הדעות, שיתחשבו אתם גם מנקודת ראות הרוח המודרני השורר בספרותנו העברית כיום. ומכל שכן להעמידם בשורה אחת עם גדולי החוקרים הנוצרים.

הבלשן בן־יהודה החזיר את העטרה ליושנה. במלונו הגדול הציב שם לבלשנות העברית של השפה העברית. ובמחקריו הלשוניים לא רק שהרחיב את הגבולות הצרות של החקירה הבלשנית בכתבי הקדש, אלא גם ברא תקופה חדשה בשדה הבלשנות העברית. אכן רק איש בעל כשרונות בלתי מצוים המאחד בקרבו השכלה מדעית כללית בידיעת לשונות וחכם מבית המדרש העברי, היה מוכשר לאסוף לאוצר אחד כל מה שהעברית יצרה באלפי שנות קיומה מן השנים היותר קדמוניות עד השנים שבהן אנו חיים.

לבלשנות העברית נגלה אופק חדש ורחב בהופעת המלון של בן־יהודה. דרכם של המדקדקים וחוקרי הלשון העברית, כיהודים כנוצרים, היה להתגדר במלים הנמצאות בתנ"ך ובספרות התלמוד והמדרשים, לחקור שרשן ולבאר הוראתן ושמושן. תכלית חקר המלים היתה בעקרה נעוצה בחקר כתבי הקדש, וכל הברורים והחדושים בחכמת הלשון היו מכוונים כלפי הבינה במקרא, להבין את הכתוב בתורה ולגלות אור על

התנגדו לו, להיהודי החדש, לא רק העקרבים שבתוכם ישב, אלא אף אנשים חובבי השפה והארץ, שלרבים מהם נתנו או לקחו להם לעצמם מקום בין גבורי אומתנו, עמדו רחוק ממנו. לא יצא מן הכלל אף סופר עברי מובהק ולאומי מצוין כר' יחיאל מיכל פינס ע"ה. פינס היה כופר כל כך בתחית הלשון בתור שפת אם עד, שנבא על בנו הבכור של בן־יהודה (הוא הסופר הידוע: איתמר בן־אב"י) שבילדותו לא דבר שפה אחרת בלתי עברית, כי יהיה הדיוט לכשיגדל. אך בן־יהודה האמין יותר באידיאלו מבנביאותו של פינס וסיעתו, ואמונתו החזקה בכחו ודעותיו נתנה לו האפשרות להתגבר על מכשולים רבים שפגש על כל צעד בעבודתו האימית שגדלה ורחבה ברבות הימים. קשיות הערף שהראה למתנגדיו עמדה לו, שיהיה סוף סוף המנצח.

זאת היא גדלותו של אציל־רוח, אידיאלי, המאמין בכחו ובנצחונו להביא דעותיו לידי המסקנה האחרונה, מבלי לסגת אחור אפילו כשחרב הדה מונחת על צוארו. הקנאות נדרשת לפעמים לגנאי, אבל לא פעם אחת הביאו תקנאים שנויים בסדרי העולם והמחשבה, שהשפעתם היתה נכרת על האנושיות והקדמה הכללית. אפשר לציין את אליעזר בן־יהודה בתור הקנאי העברי, אולי היחידי, שיש לנו. קנאתו הכשירה את הארץ לעמנו. תחית הלשון העברית על אדמת אבותינו החזיקה תביעותינו על הארץ ושמשה לנו בסיס, שעמי העולם יתחשבו אתנו בתור עם הצריך לארצו. ומי יודע, אם גאולת ישראל לא חשה לבוא אלמלי היו לנו קנאים לאומיים כבן־יהודה לפני זה.

* * *

אותה הקנאה ואותו המרץ שעמדו לבן־יהודה להחיות שפת האבות, המריציהו במדה לא פחותה לחקור את הלשון. הרעיון להפוך את השפה העברית לשפה מדוברת בפי העם כלו כאלו גרר אחריו את המחשבה על דבר חבור מלון שיהיה בסיס לתחית הלשון בהוה ולהתפתחותה בעתיד. בן־יהודה מחבר מלון הלשון העברית הישנה והחדשה האוצר בקרבו כל מכמני השפה מכל המקצעות ומכל תקופות הספרות העברית, מתקופת התנ"ך עד ימינו האחרונים, הוא הבלשן העברי.

הבלשנות היתה אחד המקצועות היותר חשובים ופוריים בספרות ישראל העתיקה. שמות המדקדקים או חוקרי הלשון כר' מנחם בן סרוק, דונש אבן לברט, ר' יהודה חיוג ור' יונה אבן גנאח, שהניחו את היסוד לבנין השפה, מזהירים בדברי ימינו. וחקירת הלשון לא היתה בתקופות ההן נחלת המומחים לאותו מקצוע בלבד. בין חוקרי הלשון יש להעמיד פילוסופים וחכמים כר' סעדיה גאון, ר' משה אבן עזרא, הראב"ע ועוד אחרים שהיו עוסקים בעיונים מחקריים, בשיר וחזיון, אבל יחד עם זה הרחיבו גם את השפה ועל ידי החדושים הרבים שנתחדשו בספריהם

בה בשעת הצרך. חלק גדול מן החן והיפי שרכשה שפתנו בההטעמה והמבטא שלה כפי שהיא מדוברת בארץ ישראל, בא מן היהודים התימנים הללו, שעזבו מקומות גלותם ועלו ירושלימה· מהם למדו חקים וכללים חשובים בנוגע להברה, שהשתמרה בטהרתה בפיהם מדורות קדמונים. וכמה מהיהודים בארצות הבלקן או בנפות ים התיכון השתמשו בשפה העברית בתור אמצעי לבוא בדברים עם יהודי ארצות אחרות, במקום שלא יכלו דבר איש לרעהו בלשונות ארצותיהם. גם הרחבת הלשון לא חדשה היא בישראל. השפה העברית, שלא פסקה לחיות בספרות מימות התלמוד עד ימינו, מצאה בכל דור ודור מרחיביה. פזורם של חכמי ישראל במדינות שונות גרם, שלא יתכוצו בחוגם הצר שבראה להם תורתם האחת, מורשת אבות, אלא שיסגלו להם גם השקפות העולם והשטות המדעיות שהיו מתהלכות באותן הארצות שהתישבו שם. והתורות הנכריות הניחו חותמן על מהלך דעותיהם ומחשבותיהם הם מיד כשבאו במגע עם התרבויות האחרות. אל התרבות העברית חדרו יסודות חדשים, והרוח העברי, שאסף פירות ופרחים משדות זרים, כשבא לעכל בלשונו מה שקלט מן החוץ, הכרח למצוא מלים וניבים נאותים בשביל המושגים והטרמינים החדשים. במדה שהתרבות העברית התרחבה והסתעפה ואסופי חוץ היו לילידי ביתה, בה במדה הרגישו צרך בחדושים מצד השפה. הרחבת הלשון היתה פוריה ותפסה מקום בספרות, במקום שהסופרים או החכמים העברים היו מושפעים מספרות סביבתם· ההשפעה העצומה של השפה הערבית וספרותה בימי הבינים על ספרות ישראל והשפה העברית ידועה למדי. וכלום צריך להראות על פעולותיהם הרבות בהרחבת הלשון העברית של המתרגמים העברים־ערבים מתקופת הזהב בספרד. אולם כל מה שעשו מרחיבי הלשון ודוברי עברית במאות שנות הגלות לא עשו אלא בשביל חוגים ידועים או רק משום סבות חצוניות. הם העשירו, כמובן, את השפה והגדילו מספר הקוראים העברים, אך סמני העשירות של השפה העברית היו סוף סוף נכרים רק בספרות ולא בחיים. מחוץ למרכז הספרות מתה היתה השפה, ולא יכלה לחיות, כי לא היתה שפת הבית, שפת האם והילדים. חסרה לה הטבעיות הבאה מפי עוללים ויונקים כשהיא נקנית בהיסח הדעת. ברם, בן־יהודה עלה על המרחיבים והדוברים עברית הראשונים בהשיבו להשפה את הכח החיוני, על ידו נעשתה לשפה טבעית, שבעצם קודמת היא לשפה הספרותית. בן־יהודה ראשון הוא בגולה וגם בארץ ישראל ששפת אבותינו היתה לשפת אם בפיות ילדיו, והוא שמש מופת לרבים.

יחיד היה בן־יהודה בביתו העברי. הביטו עליו כעל טפוס מיוחד ומשונה גם בירושלים העבריה, ושנות מספר עברו עד אשר הכירו חשיבותו של נסיונו הלאומי. צריך להזכיר, כי דרכו זו לא היתה סוגה בשושנים.

ד״ר ישראל שפירא

א. בן־יהודה — חוקר ומחיה הלשון העברית

תחית הלשון העברית הוא אחד הפרקים היותר חשובים בדברי־ימינו החדשים. שיבת שפתנו הלאומית לתחיה היתה כבר למאורע קיים, אמנם קודם בזמן לשיבת ישראל לארץ מולדתו להתנחל ולחיות בה כעם מדיני חי, אך שני — אם לא היחיד — בחשיבות וערך. אין מקום עוד לוכוחים ופקפוקים בדבר זכות קיומה של השפה העברית ואפשריותה להתריב בתוך שפה חיה. זהו דבר שמקומו בעבר. אפילו אותם הספקנים או המתנגדים המושבעים לתחית אומתנו מחויבים להודות בתחית הלשון, אם רק דרכה כף רגלם על אדמת ארץ ישראל וישמעו צלצול השפה בפי אלפי ילדים וילדות, שהשפה העברית בפיהם היא שפת אם, שפה חיה וטבעית, מה שהיה חלום לפני שלש או שתי עשרות שנים הריהו היום, בזמן קצר לפי הערך, מציאות גמורה, שבעל כרחם מתחשבים אתה. למראה החזיון הנהדר הזה מתעוררת תמיד השאלה: מי עשה את החיל הזה? מי גרם ששפת העברים תקום לתחיה במשך זמן בלתי ארוך כל כך? והתשובה כאלו באה מאליה: ב ן ־ י ה ו ד ה.

התשובה היא כללית, כמעט הסטורית. אליעזר בן־יהודה הוא מחיה הלשון העברית. ההסטוריה העברית לא תדע איש אחר זולתו. מוסכם ועומד הוא, ודור לדור יביע, כי הרבה שנים לפני שוב ישראל לארץ אבותיו חיה חיה איש ואליעזר בן־יהודה שמו, שחלם בגולה חלום שיבת ציון וכאלו חזה באצטגנינות וגם האמין באמונה שלמה וחזקה, כי עם ישראל ישוב סוף סוף לארצו וכי אי־אפשר להיות עם בלי שפה, קם והחיה שפת עמו.

* * *

וכשמעמידים את בן־יהודה במדרגת מחיה הלשון הראשון אל נא יהיו הדברים מכוונים כלפי הדבור העברי או הרחבת הלשון סתם. עוד לפני זמנו של בן־יהודה ובזמנו הוא, רבים היו שהדבור העברי היה חביב עליהם. רוב היהודים התימנים, למשל — ובזכרים הכתוב מדבר — מעולם לא הפסיקו את הקשר בינם לבין שפת אבותיהם. השפה הערבית היתה אמנם שפת אמם בגלותם לשבטי הערבים יותר מאלף שנה, בלי כל ספק, אבל יחד עם זו שגורה בפיהם גם השפה העברית והם משתמשים

סוֹנֶיטָה

(לְאֱלִיעֶזֶר בֶּן־יְהוּדָה)

יָדַעְתִּי חוֹזֶה אֶחָד גְּלוּי־עֵינַיִם
חֲזוֹן עֲנָקִים חָזָה בֵּין גַּמָּדִים;
בְּאֹפֶל גָּר — וְהוּא לַשֶּׁמֶשׁ קָרָא,
וְדֶגֶל חֹפֶשׁ הֵרִים לַעֲבָדִים.

בַּהֹוֶה חַי וּלְשׁוֹן עַם־קְדוּמִים דִּבֵּר,
וְגַלְגַּל־תְּקוּפוֹת אֲחֹרַנִּית לִדְחוֹף אָמָר.
עִם לַעַג לוֹ אַךְ הוּא בִּפְלָאוֹת הֶאֱמִין,
וַחֲזוֹן־הַמִּזְרָח בַּמַּעֲרָב נָשָׂא, שָׁמָר.

יָדַעְתִּי חוֹלֵם אֶחָד גְּלוּי־עֵינַיִם
דּוֹר שָׁלֵם חֲלוֹם־פְּלָאוֹת אָרַג, טָוָה;
דּוֹר שָׁלֵם יִחֵל — וַחֲלוֹמוֹ נִהְיָה,
חֲזוֹן־לִבּוֹ קָם — וְשִׁמְשׁוֹ טֶרֶם כָּבָה.

וְנִצַּב עוֹלַם־יָהּ כָּעֵת תְּפוּשׂ־פְּלִיאָה,—
וְהוּא דוֹמֵם —
הֲלַחוֹלֵם אוֹ לַחֲלוֹמוֹ אוֹ לִשְׁנֵיהֶם
הוּא מִשְׁתּוֹמֵם?

הלל בבלי

ניו־יורק, אדר, התרע״ח.

ספר זכרון

לאליעזר בן-יהודה

(למלאת לו ששים שנה)

ערוך על ידי

ראובן ברײנין

הוצאת ההסתדרות העברית באמריקה

ניו-יורק — תרע״ח

ספר זכרון

לאליעזר בן־יהודה

(למלאת לו ששים שנה)

ערוך על ידי

ראובן בריינין

הוצאת ההסתדרות העברית באמריקה

ניו־יורק — תרע״ח